

100461

อภิธรรม คืออะไร ?

พุทธทาสภิกขุ

แสดงในชุด “พูดกันวันเสาร์” ภาคมานะบูชา

ณ สวนโมกขพลาราม ไชยา

เสาร์ที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๐๔

๒ ถ้อยแถลง

หากเราทราบคำตอบในคำถามที่ว่า เกิดมาทำไม ?
อย่างถูกต้องแล้ว เราก็จะรู้ว่าจุดหมายสูงสุดของชีวิต
คืออะไร หรือสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตที่มนุษย์เราควรจะได้จะถึงในการ
เกิดมาชาติหนึ่งนี่คืออะไร และสิ่งนั้น มันก็ควรจะได้แก่
ความไม่มีทุกข์ หรือความปราศจากทุกข์ โดยประการ
ทั้งปวง

การที่เราจะพ้นทุกข์ได้ ก็ด้วยการปฏิบัติตาม
อริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งมีสัมมาทิฐิเป็นเครื่องนำทาง ดังมี
บาลีพุทธภาษิตกล่าวไว้ว่า “ล่องพ้นทุกข์ทั้งปวงได้ด้วยการ
สมาทานสัมมาทิฐิ”

นั่นก็หมายความว่า เราจะต้องศึกษาจากชีวิตจิตใจ
ของเราเอง จากภายในตัวเราเอง ด้วยการเพ่งมอง
เพ่งสังเกตความรู้สึกภายในจิตใจของเราเองอยู่เสมอ จน
กระทั่งรู้อย่างแจ่มแจ้งขึ้นมาในจิตใจของเราว่า ทุกข์มี
ลักษณะอาการเป็นอย่างไร ค้นหาอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์
มันเผาะผลาญจิตใจเราอย่างไรเพียงใด และรู้อันตนเองว่า

มันเป็นสิ่งที่ต้องละเอียดพิถีพิถัน ที่นี้สภาพที่ปราศจากทุกข์
มีอาการเป็นอย่างไร เมื่อรู้แล้วเราก็ต้องทำให้แจ้งอยู่ใน
จิตใจของเรา แล้วเราก็จะเห็นต่อไปว่า เราจะทำให้จิต
ปราศจากทุกข์โดยอาการอย่างไร ก็คือโดยปฏิบัติตาม
อริยมรรคมีองค์ ๘ ดังกล่าวแล้ว

เมื่อศึกษาค้นคว้าความรู้สึกภายในจิตใจของเราเอง
อยู่อย่างนี้แล้ว ความเห็นแก่ตัวจะลดลง ๆ ความทุกข์
ก็จะลดลง ๆ ตามไปด้วย จะไม่เกิดเห็นไปว่า นี้อธรรม
ของเรา นั้นธรรมของเขา นั้นเขาไม่ใช่กิธรรมอย่าง
พวกเรา หรือว่า ใครไม่เรียนอภิธรรมจะตกนรก เพราะ
มันจะเหลือแต่ ธรรม หรือ ธรรมชาติ เท่านั้น ไม่มีคน
ไม่มีสัตว์ แล้วจะมีธรรมของคนนั้นคนนั้นได้อย่างไร

ดังนั้น ทุกท่านที่มุ่งหมายความดับทุกข์ทางจิตทางใจ
จะมองเห็นได้เองว่า เราควรศึกษาอภิธรรมหรือไม่
ถ้าศึกษาเราควรจะศึกษาประเภทไหน ที่จะทันแก่เวลา
อันน้อยที่เราจะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ และทันทั่วทั้งที่แก่การ

ก

ที่จะดับทุกข์ดับร้อนในชีวิตจิตใจของเราทันควัน ไม่เสียที่
ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ได้พบพระพุทธศาสนา

คณะ ผ.ช.ป. ขอนุโมทนาแก่ทุกท่านที่มุ่งดับทุกข์
ดับกิเลสชีวิตประจำวันทุกท่าน และหวังว่าหนังสือเล่มนี้
จะช่วยให้ท่านพ้นจากขวากหนามหรืออุปสรรค ที่จะทำให้
ท่านเนิ่นช้าต่อการบรรลุมรรคผลนิพพานอย่างแน่นอน.

คณะ ผ.ช.ป.

๔/๑ ถนนอัษฎางค์ พระนคร

๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๔

อภิธรรม คืออะไร ?

พุทธทาสภิกขุ

แสดงที่สวนโมกขพลาราม ไซยา เสาร์ที่ ๒๐ มี.ค. ๑๔

ท่านสาธุชนผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย

การบรรยายในวันนี้มีหัวข้อว่า อภิธรรมคืออะไร ?
ถึงที่ท่านทั้งหลายก็ทราบที่อยู่แล้ว. •

อาตมารู้สึกประหลาดใจนิดหน่อย อยากจะขอพูดว่า
การบรรยายโปรแกรมนี้ คงจะมีอะไรพิเศษ จึงมีท่าน
ทั้งหลายจำนวนมากมาฟัง. ซึ่งอุตสาหกรรมพิเศษ
ออกหลักของคนมาฟัง. โปรแกรมอื่น ๆ ไม่เคยมี เพราะ
ฉะนั้น วันนี้จะต้องมีอะไรเป็นเครื่องดึงดูดมากเป็นพิเศษ
จึงมีผู้ที่อุตสาหกรรมมาจากกรุงเทพฯ แล้วมันก็ได้แก่สิ่งที่
เรียกว่า “อภิธรรม” นั่นเองเป็นแน่นอน. คราวอื่นๆ
ไม่ได้เอ่ยถึงอภิธรรม คราวนี้มีหัวข้อว่า อภิธรรมคืออะไร ?

ก็เลยมากันมาก. ^๕มันเป็นเครื่องแสดงอยู่ในตัวแล้วว่า เรื่องอภิธรรมนั้นมันสำคัญอย่างไร. อย่างน้อยที่สุดก็เป็น สิ่งที่เป็นที่สนใจแก่ทุกคนมากเป็นพิเศษ สำหรับผู้ที่ เป็นพุทธบริษัท เพราะฉะนั้นอันแรกข้อแรกที่จะพูดกัน ก็อยากจะพูดถึงข้อที่ว่า ทำไมจึงได้พูดถึงเรื่อง^๕.

เรื่องอภิธรรม มันบอกอยู่แล้วว่า เป็นเรื่องที่สนใจ กันมาก เห็นได้ว่าอุตสาห์มาจากที่ไกล ^๕นี้เป็นสิ่งที่แสดงว่า อภิธรรมเป็นที่สนใจ พูดได้ว่าทุกคนเป็นผู้ใคร่ต่ออภิธรรม. ^๕อันมันเป็นไปได้โดยอำนาจสัญญาตญาณทั้งสัตว์และทั้งคน ก็อยากรู้อะไร ชอกแซกลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไป แม้แต่เด็ก ๆ ตัวเล็ก ๆ มันก็อยากรู้อะไรชอกแซกลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป มันจึง ตามเรื่อย ^๕ก็ด้วยอำนาจของสัญญาตญาณ. เมื่อเรามี ความรู้สึกตามสัญญาตญาณอัน^๕ มันก็เป็นของธรรมดา ที่อยากจะรู้เรื่องอภิธรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่ลึกซึ้งชอกแซก.

ฉะนั้น ขอให้ถือว่าเราทุกคนเป็น**สหายอภิธรรม** ต่อกันและกันไม่ยกเว้นใคร; มันแล้วแต่ว่าใครจะมีโอกาส หรือไม่มีโอกาส ที่จะได้ศึกษาหรือได้ฟังสิ่งที่ลึกซึ้งชอกแซก.

แต่แล้วมันก็นั่นแหละทุกคนต้องการ เพราะฉะนั้นจึง
ถือว่าเป็นสหายอภิธรรมด้วยกันทุกคน แม้ว่าจะเป็นผู้ที่
กำลังไม่ชอบกัน กำลังค่ากัน กำลังทะเลาะวิวาทกัน มันก็
เป็นสหายอภิธรรมกันอยู่นั่นแหละ. ที่มันทะเลาะกันก็
เพราะมันอยากจะรู้อภิธรรมอย่างลึกซึ้ง แล้วมันก็ไปเกิดรู้
ไม่ตรงกัน มันก็เลยทะเลาะกันอย่างนี้เป็นต้น. นี่แหละ
เราจึงต้องพูดเรื่องอภิธรรมกันเสียบ้าง เพราะว่ามันเป็น
เรื่องที่ตรงกับจุดประสงค์ หรือความต้องการของคนเรา
ตามอำนาจสัญญาชาติญาณ.

แต่เดี๋ยวนี้อยู่ปัจจุบันนี้ เวลา^{นี้} มันยังมีปัญหาตรงที่ว่า
ยังเหมือนกับคนตาบอดคลำช้าง คือคลำไม่ถูกตัวอภิธรรม :
อภิธรรมมันตัวใหญ่นักยิ่งกว่าช้าง ช้างตัวนี้คนเดียวคนตา
บอดมันยังคลำถูกที่ต่าง ๆ กัน ถูกอวัยวะของช้างตรงนั้น
ตรงนี้ แต่ไม่เคยถูกหัวใจช้าง. ลองคิดดูว่า **ตาบอดมัน
จะคลำให้ถูกหัวใจช้างได้อย่างไร** มันก็คลำถูกหาง
ถูกขา ถูกท้อง ถูกงวง ถูกงาไปตามเรื่อง ; ตาบอดคลำ
ช้างถูกแต่อวัยวะไม่ถูกหัวใจ.

ฉะนั้นพวกเราสหายอภิรรมทั้งหมด ก็อาจจะเป็น
ได้ในข้อที่ว่า กล้าไม่ถูกหัวใจของช้าง คือไม่ถูกหัวใจ
ของอภิรรม ไปถูกหาง หู ขา แขน อะไรของอภิรรม
ไปก็ได้ ก็เป็นเหตุให้เข้าใจกันไม่ได้. นี่คือจุดที่ทำให้
เข้าใจกันไม่ได้มีอยู่หลายเรื่อง อภิรรมนี่ก็เป็นเรื่องหนึ่ง.

ครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ อาตมาไปพูดที่กรุงเทพฯ
เรื่อง “สิ่งที่เข้าใจกันไม่ได้” พูดไปประโยคหนึ่งว่า
อภิรรมมิได้อยู่ในรูปของพุทธวัจนะ ก็มีคนโกรธตั้งก่อน
บ้านก่อนเมืองกว่าได้ เพราะไปว่าอภิรรมมิได้อยู่ในรูป
ของพุทธวัจนะ แล้วหูของเขาก็เชื่อนไป ฟังได้ยินไปว่า
อภิรรมมิใช่พุทธวัจนะ แม้ว่าเราได้บอกกว่าอภิรรมมิได้
อยู่ในรูปของพุทธวัจนะ หรือคำพูด; ตัวหนังสือที่บรรยาย
อภิรรมนี้ไม่ได้อยู่ในรูปของพุทธวัจนะ เป็นคำเรียบเรียง
ร้อยกรองใหม่; ส่วนเนื้อแท้นั้นเป็นพุทธวัจนะก็มี ไม่ใช่
ก็มี. นี่แหละมันจึงต้องทำความเข้าใจกันเรื่อย ๆ ไป
จนกว่าสหายอภิรรมทุกคนจะเข้าถึงหัวใจของอภิรรม.

อาตมามีความมุ่งหมายที่จะให้ทุกคนมีอภิรรมจริง
หรือหัวใจของอภิรรมเท่าที่จะทำได้ แต่ก็มีได้ยกตัวหรือ

อวตารยืนยันข้างเดียว ว่าตนนี้รู้กิธรรมจริงหรือหัวใจของ
 กิธรรม แต่จะยืนยันในข้อที่ว่า จะพยายามอย่างยิ่ง
 อย่างสุดความสามารถตามที่ทำได้ ที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่า
 กิธรรมคืออะไร ? แล้วหัวใจนั้นอยู่ที่ตรงไหน ?

อาตมาเองเป็นผู้พูด พูดด้วยเจตนาจะให้สหาย
 กิธรรมทุกคนจับได้หัวใจของกิธรรม และก็ด้วยความ
 หวังดี ไม่มีความหวังร้ายอยู่ที่ตรงไหน. อาตมาก็อยู่ใน
 พวกที่มีความคิดนี้รู้สึกลักษณะเดียวกัน คือโดยสัญชาตญาณ
 ก็อยากจะรู้อะไรสักสิ่ง ก็อยากรู้กิธรรม. ก่อนบวช
 ก็เคยสนใจกิธรรม อาตมาบวชมาได้ ๔๕ ปี แล้ว แล้ว
 สนใจกิธรรมมาตั้งแต่ก่อนบวช แล้วมันก็เข้าไปตึงเกือบ
 ๕๐ ปี แล้ว; แล้วจนกระทั่งบัดนี้. ที่สุราษฎร์ ฯ นี้เรามี
 เรียนกิธรรมกันตั้งเมื่อ ๕๐ ปีมาแล้ว ที่วัดธรรมบูชา
 เราอยู่ที่พุมเรียงก็พลอยได้เรียน คุยกันเรื่องกามาวจร
 รูปาวจร มันแปลกมันสนุกกันใหญ่ ทั้งที่ไม่รู้ว่าอะไร;
 ก็เพราะมันเป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจ มันแปลกประหลาด.
 ที่นี้พอเรียนไป มันพบอะไรบ้าง มันก็รู้อยู่แก่ใจ แล้ว

มันใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง มันก็รู้อยู่แก่ใจ เพราะฉะนั้น
จึงมีเรื่องที่จะพูดมากเหมือนกัน สำหรับการสนใจที่มีมาถึง
๕๐ ปีแล้ว ในเรื่องที่เราเรียกว่าอิทธิธรรม.

ที่ได้เอามาพูดนี้ก็มีเจตนาที่จะให้ได้ประโยชน์แก่
ทุกคน ไม่ใช่เจตนาจะค้านหรือจะอวดดี; ขอให้เข้าใจ
ให้ถูกต้องว่า ไม่ใช่จะค้านใครผู้ใด แล้วก็ไม่ใช่จะอวดดี
อะไรของตัวเอง แต่มีจิตใจที่บริสุทธิ์ ที่มุ่งหมายจะให้ทุก
คนได้ประโยชน์จากสิ่งที่เรียกว่าอิทธิธรรม เพราะฉะนั้นขอให้
สนใจฟังให้ดีเป็นพิเศษ ที่อุตสาหกรรมหลักฉบับตานอนมา
จากกรุงเทพ ฯ ก็มีหลายคน ขอให้ได้ประโยชน์ให้คุ้มค่า
แต่ไม่รับรองว่ามันจะสนุกจนไม่่วงนอน.

ในเรื่องประโยชน์นี้ ถ้าจะพูดกันแล้วก็หมายความว่า
ผู้^๕นั้นแต่ละคน ๆ จะฟังได้รับ นี่ก็ประโยชน์ข้อหนึ่ง; แล้ว
ก็วงการพุทธบริษัทไทยเราทั้งชาติทั้งประเทศนี้จะได้รับ;
นั่นมันก็ประโยชน์อีกข้อหนึ่ง อย่างน้อยมันก็มี ๒ ประโยชน์.
ถ้าพูดกันรู้เรื่อง ประโยชน์เหล่านี้จะต้องได้เป็นแน่นอน :
ผู้ฟังแต่ละคนจะได้ประโยชน์ข้อแรกคือ จะรู้จักเลือกคัด
แยกเอามาแต่ส่วนที่จริงที่แท้ แทนส่วนที่มันเกินหรือเพ้อ.

สิ่งที่เรียกว่าอภิธรรมนั้นมันมีอยู่ ๒ ส่วน คือส่วนจริง ส่วนแท้ส่วนหนึ่ง แล้วก็ส่วนเกินหรือส่วนเพื่อนอีกส่วนหนึ่ง มันมีอยู่ ๒ ส่วน. ถ้าเรารู้จักเลือกเราก็จะเลือกได้ส่วนจริงส่วนแท้ แล้วก็ไม่เกี่ยวข้องกับส่วนเกิน; แล้วก็จะได้รู้จักแยกสิ่ง ๒ สิ่งนี้ออกจากกัน.

สิ่ง ๒ สิ่งนี้ สิ่งแรกคือ ธรรมะ กับ วินัย แล้วอีกสิ่งหนึ่งคือ อภิธรรม กับ อภิวินัย. ถ้ามันแปลกหูสำหรับบางคนก็ขอให้ได้ยินเสียเดี๋ยวนี้ว่า ในพระไตรปิฎกนั้นมันมีอยู่คู่หนึ่งคือ ๒ ชุด ธรรมะกับวินัยนี้คู่หนึ่ง แล้วอภิธรรมกับอภิวินัยอีกคู่หนึ่ง เดียวก็จะได้เห็นว่ามันเป็นอย่างไร. ถ้าท่านรู้จักแยกธรรมวินัยออกมาเสียจากอภิธรรมอภิวินัยได้แล้ว ก็จะปลอดภัย จะได้แต่ส่วนจริงส่วนยังส่วนแท้ ไม่มีส่วนเพ้อหรือส่วนเกิน. ที่นี้เราก็จะได้พระศาสนาที่แท้จริงมาเป็นของที่อยู่กับเรา.

เมื่อพระพุทธเจ้าท่านจะปรินิพพาน ท่านได้ตรัสเป็นพินัยกรรมสุดท้ายว่า “ธรรมวินัยอะไรอันใดที่ตกทอดได้แสดงไว้ บัญญัติไว้นั้น จะอยู่เป็นศาสนาของพวกเขาเธอ

หลังจากที่เราล่องลับไปแล้ว” นี่ขอให้จับใจความให้ได้
ว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ธรรมกับวินัยจะอยู่เป็นพระ
ศาสดาแทนท่าน เมื่อท่านล่องลับไปแล้วโดยร่างกาย. เรา
จะมีพระศาสดาที่มีชีวิตอยู่กับเราจนกระทั่งวันนี้ได้ โดย
ที่เราเอาตัวธรรมและวินัยไว้ให้ได้.

ธรรมกับวินัยไม่ใช่อภิธรรมอภิวินัย. แยกธรรมและ
วินัยออกมาเสียจากอภิธรรมและอภิวินัย ท่านก็จะได้พระ
ศาสดาที่ยังมีชีวิตอยู่จริง แล้วมาอยู่กับเรา.

ทีนี้ถ้าจะมองถึงผล เราก็จะได้รับความเย็น ซึ่งเป็น
ผลของพระธรรม, ได้แก่นิพพานคือความเย็น ซึ่งเป็น
ผลของพระธรรมวินัยโดยตรง ในชีวิตประจำวันของเรา
ทุกคนมากขึ้น ๆ. นี่แหละคือตัวอย่างของประโยชน์ที่คน
แต่ละคนจะพึงได้รับ ในการที่รู้จักว่าอภิธรรมคืออะไร.

ทีนี้ สำหรับประโยชน์ที่จะได้รับรวม ๆ กันทั้งหมดทั้ง
สังคม หรือทั้งประเทศ คือพุทธบริษัททั้งหมดในเมืองไทย
นี้ จะได้รับประโยชน์ในข้อที่ว่า พุทธบริษัทไทยทั้งหมด
ในเมืองไทย จะไม่ถูกหาว่ามลาย โดยไปยึดมั่นถือมั่นอย่าง

มมภายในสายตาของนักศึกษาชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะ
ก็พวกฝรั่งที่เรียกว่าชาวต่างประเทศ; ซึ่งถ้าเขาได้เห็น
พวกเราทำอะไรอยู่อย่างมมภายใน เขาก็จะรู้สึกชื่นในใจ ว่านี่
มันมมภายใน. อย่างนั้นมันเสียชื่อของประเทศ ฉะนั้นพุทธ-
บริษัทไทยเรา ต้องไม่มีอะไรที่มมภายใน ที่จะทำให้อาชาวต่าง
ชาติเขามองไปในแง่ไม่ได้. เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ประเทศ
ชาติของเราก็จะได้รับประโยชน์จากพุทธศาสนา ซึ่งเป็น
ศาสนาประจำชาตินี้มากขึ้น; พุทธบริษัทไทยก็จะมีส่วน
ส่งเสริมเผยแพร่พระพุทศาสนา ที่เป็นที่น่าพอใจได้มาก
ขึ้น. นี่แหละประโยชน์ที่ส่วนรวมจะได้ มันมีอยู่อย่างนี้;
รวมกันเข้าทั้ง ๒ ประโยชน์แล้ว มันก็เป็นประโยชน์มหา
ศาล.

เพราะฉะนั้นจึงถือว่า สิ่งที่เรียกว่าภิกขกรรมนี้เป็น
เรื่องสำคัญ ก็จะทำให้ได้ประโยชน์ก็ได้ ไม่ได้ประโยชน์
ก็ได้ จะให้มมภายในก็ได้ ไม่มมภายในก็ได้ เพราะมันมีทั้งที่
จริงหรือแท้ แล้วมันมีทั้งที่เพ้อหรือเกิน. เราก็จะพูดกัน
แต่ส่วนที่อะไรเพื่ออะไรเกิน อะไรจริงอะไรแท้. นี่ขอให้

ท่านทั้งหลายทุกคนตั้งใจฟังให้ดี ว่าอาตมาจะพูดไปด้วย
เจตนา ที่จะให้เราได้รับประโยชน์ ไม่ใช่เป็นการค้าหรือ
เป็นการอวด.

เอาละทีนี้เราก็คะพูดกันถึงตัวสิ่งที่เรียกว่า “**อภิ
ธรรม**” ในวงกว้าง. ในความหมายที่กว้าง คือทุกแง่ทุก
มุม. ขอบข่ายที่จะต้องพูดกันกว้างทุกแง่ทุกมุม เดียวกัน
ไม่ได้ถึงวงแล้วก็กลับ; จะขอร้องเป็นพิเศษว่า อย่าเพ่อ
ง่วง อย่าเพ่อหลับ อุตส่าห์หยิกขาตัวเองไว้ อย่า
ให้่วงอย่าให้หลับ เพื่จะได้ฟังให้ตลอดทุกแง่ทุกมุม :

สิ่งที่เรียกว่าอภิธรรมคืออะไร ? นี่ก็มาถึงหัวข้อนี้เข้า
แล้ว. ทีนี้จะเอาตามพยัญชนะก่อน เอาตามตัวหนังสือ
ก่อน : ตามตัวพยัญชนะของคำว่า “อภิธรรม”; ธรรม
ก็คือธรรม ส่วนอภินี้เป็นอุปสรรคนำหน้า อภิตัวนี้แปลว่า
ยิ่ง หรือ ใหญ่ ก็ได้ แปลว่า เกิน ก็ได้. มันจึงเกิด
เป็น ๒ แก่นขึ้นมาว่า อภิธรรมนี้มันเป็นธรรมะส่วนเกิน
หรือว่าธรรมะส่วนยิ่งใหญ๋. ทีนี้ที่ว่า ยิ่งใหญ่ นั้น
ก็เหมือนกัน มันยังมีปัญหาว่า ยิ่งใหญ่ไปในทางไหน :

ยิ่งใหญ่ไปในทางปริยัติ หรือว่ายิ่งใหญ่ไปในทางปฏิบัติ หรือผลของการปฏิบัติ; หรือมันยิ่งใหญ่ไปในทางสำหรับโต้เถียงกัน เป็น Dialectic มีเหตุผลสำหรับจะหักเหียงโต้เถียงกัน. อภิรธรรมยังมีชื่อแทนอีกอย่างว่า *เวทลละ* คือเรื่องสำหรับโต้เถียงกันด้วยสติปัญญาด้วยเหตุผลที่ลึกซึ้ง; มันยิ่งใหญ่ แต่มันยิ่งใหญ่ไปในทางสำหรับโต้เถียงกันก็มี, ไม่ใช่ยิ่งใหญ่ไปในทางของการปฏิบัติ.

ที่นี้ที่ว่า *เกิน* นั้น หมายความว่า เกินความจำเป็นของมนุษย์ที่จะต้องรู้ หรือจะต้องปฏิบัติ. มนุษย์เราจำเป็นจะต้องรู้แต่เรื่องที่ปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ ถ้าเกินนั้นไปก็เรียกว่าเกิน หรือไม่จำเป็นหรือไม่ต้องสนใจก็ได้. เพราะอภิรธรรมและอภิวินัยนี้เป็นส่วนเกิน ตามตัวพยัญชนะแปลว่าส่วนเกินก็ได้ และก็เป็นส่วนเกินจริง ๆ ด้วย. ที่รู้ได้ว่าเป็นส่วนเกินนี้ ก็เอาตามพระพุทธานิเทศ ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้เอง ขอให้สนใจฟังตอนนี้สักหน่อยด้วย :

พระบาลีพระพุทธานิเทศในอังกุตตรนิกาย มีสูตรเรียกว่า สุตกรกล่าวด้วยเรื่องม้า มีม้าเกลบ แล้วก็ม้าใหญ่

คือม้าเทศ แล้วก็มีม้าอาชาไนย มีอยู่ ๓ ชนิด ๓ ม้า ;
 แล้วม้าแต่ละชนิด ๆ นั้น ก็ยังไม่เหมือนกัน ตรงที่ว่า ม้า
 บางตัวมันก็ฝีเท้าเร็ว สีไม่สวย รูปร่างไม่ดี, บางตัวฝีเท้า
 เร็วด้วย สีก็สวยด้วย แต่รูปร่างไม่ดี, แล้วบางตัวก็ฝีเท้า
 ก็เร็วด้วย สีก็สวยด้วย รูปร่างก็ดีด้วย. ขอให้จำไว้ให้
 แม่นยำใน ๓ ส่วนนี้ว่า วึ่งเร็ว สีสวย รูปร่างดี. ม้า
 แกลบได้แก่พระโสธำบัน พระสัทธากามี, ม้าเทศนั้นคือ
 พระอนาคามี, ม้าอาชาไนยคือพระอรหันต์.

ที่นี้ม้าแกลบวิ่งเร็วเพราะรู้วิธีสัจ คือบรรลุมรรคผล
 ชั้นพระโสธำบัน ผู้รู้วิธีสัจชั้นพระโสธำบัน นี้เรียกว่า
 ม้าแกลบชนิดวิ่งเร็ว; แล้วม้าแกลบตัวนี้สีไม่ดีสีไม่สวย
 เพราะว่าถูกถามปัญหาเกี่ยวกับภริกรรมอนิวินัยเข้าแล้วจน
 หุบปากตอบไม่ได้; แล้วก็รูปร่างไม่สวยเพราะว่าไม่มี
 ชื่อเสียงไม่มีเกียรติยศไม่มีลาภสักการะ. ที่นี้ม้าแกลบพวก
 ที่ ๒ ก็คือว่า วึ่งเร็วเป็นพระโสธำบัน แล้วก็สีสวยคือตอบ
 ปัญหาภริกรรมอนิวินัยได้คล่องแคล่ว แต่แล้วรูปร่างไม่
 ค่อยดีคือไม่มีเกียรติไม่มีลาภ. ที่นี้ม้าแกลบพวกที่ ๓

ว้างเร็วคือเป็นพระโสศกบัณฑิต สีสวย คือตอบปัญหาอภิธรรม
อภิวินัยได้คล่องแคล่ว แล้วก็มีเกียรติยศชื่อเสียงมีลาภ.
นี้มาแปลเสร็จไปพวกหนึ่งมีอยู่ ๓ อย่างที่เป็นเครื่องวัด.

ที่นี้มาถึงม้าเทศคือม้าขนาดใหญ่ได้แก่พระอนาคามี :
ม้าเทศนี้ว้างเร็วคือเป็นพระอนาคามี บรรลุสมรรถผลชั้นพระ
อนาคามี แล้วก็สีไม่สวยคือพระอนาคามีพวกนี้ตอบปัญหา
อภิธรรมอภิวินัยไม่ได้เลย ถ้าใครมาถามปัญหาเกี่ยวกับ
อภิธรรมอภิวินัยแล้วจน หุบปาก แล้วก็รูปร่างไม่ค่อยดี
คือไม่ค่อยมีชื่อเสียงไม่มีลาภ. ที่นี้ม้าเทศอนาคามีพวกที่ ๒
ชื่อว่า ว้างเร็ว บรรลุสมรรถผลชั้นอนาคามีแล้ว แล้วก็สีสวย
คือตอบปัญหาอภิธรรมอภิวินัยได้คล่องแคล่ว แต่ว่ารูปร่าง
ไม่สวย คือไม่ค่อยมีเกียรติยศชื่อเสียงไม่มีลาภ. ที่นี้ม้าเทศ
พวกที่ ๓ เป็นอนาคามีว้างเร็วเป็นถึงอนาคามีแล้ว สีก็สวย
คือตอบปัญหาอภิธรรมอภิวินัยได้ฉะฉานเลย แล้วก็มีรูปร่าง
งาม คือมีเกียรติยศชื่อเสียง มีลาภเป็นที่ เคารพนับถือ.
นี้พวกม้าเทศก็เสร็จไป.

ที่นี้ม้าอาชาไนยคือพระอรหันต์ เทียบได้กับพระ
อรหันต์ : ว้างเร็วเพราะว่าวิ่งมาจนถึงความเป็นพระอรหันต์

บรรลุมรรคผลเป็นพระอรหันต์ ม้าอาชาไนยวิ่งเร็วแต่ก็สีไม่สวย คือพระอรหันต์ประเภทนี้เมื่อถูกถามปัญหาเกี่ยวกับ อภิธรรมอภิวินัยแล้วจน หุบปากพูดอะไรไม่ได้สักคำเดียว, แล้วรูปร่างก็ไม่สวย คือว่าไม่มีเกียรติยศชื่อเสียงไม่มีลาภ ไม่เป็นที่รู้จักกว้างขวางอะไรอย่างนั้น. ที่นี้ม้าอาชาไนย พวกที่ ๒ ม้าอาชาไนยพระอรหันต์ตัวนี้ วิ่งเร็วคือเป็น พระอรหันต์ แล้วก็สีสวยคือตอบอภิธรรมอภิวินัยได้ ฉลาดฉานไม่ติดไม่จน แต่ว่ายังรูปร่างไม่สวย คือไม่มีเกียรติยศ ชื่อเสียงไม่มีลาภ. ที่นี้ม้าอาชาไนยพวกที่ ๓ พวกสุดท้าย เป็นพระอรหันต์แล้วนี้วิ่งเร็ว แล้วก็สีสวยคือตอบอภิธรรม อภิวินัยได้ฉลาดฉานด้วย แล้วก็รูปร่างดีคือว่ามีเกียรติยศชื่อเสียง มีลาภสักการะเป็นที่รู้จักกว้างขวาง.

นี่ขอให้ทุกคนสังเกตดูให้ดี ๆ จะพบข้อเท็จจริงบางอย่างที่มีคำว่าม้า ๓ จำพวก จำพวกหนึ่งมีถึง ๓ ชนิดแล้ว มันก็เป็น ๔ ชนิด, แต่เน้นมันไม่สำคัญ สำคัญอยู่ว่าพระ โสิตาบัน พูดอภิธรรม พูดอภิวินัยไม่เป็นสักคำเดียวเลยก็มี, แล้วพระอนาคามีพูดอภิธรรมพูดอภิวินัยไม่เป็นไม่ได้สักคำเดียวเลยก็มี, แล้วพระอรหันต์เป็นพระอรหันต์แล้วพูด

อภิธรรมพุดอภินัยไม่ได้แม้แต่สักคำเดียวก็มี. นี่ขอให้
 เข้าใจตรงข้อที่ว่าพระโศตบั่น พระสัททาคามี พระอนาคามี
 พระอรหันต์ ทั้ง ๔ พวกนี้พุดอภิธรรมไม่ได้แม้แต่สักคำ
 เดียวก็มี; แล้วจุดสำคัญมันก็อยู่ตรงที่ว่า **เป็นพระ**
อริยบุคคลได้โดยไม่ต้องรู้อภิธรรม พุดอภิธรรมไม่ได้
 ไม่รู้อภินัย พุดอภินัยไม่ได้ แต่ว่าท่านปฏิบัติจนบรรลุ
 มรรคผลและดับทุกข์ได้.

ฉะนั้น เราจึงถือว่าอภิธรรมอภินัยนี้เป็นส่วนเกิน
 แม้ไม่รู้ พุดไม่ได้ ก็ยังบรรลุมรรคผลเป็นได้ถึงพระอร-
 หันต์. นี่จึงถือว่าเป็นส่วนเกิน นี่ขอให้ไปดูในบาลี โยธา
 ชีววรรค อังกุตตรนิกาย ติกนิบาต ถ้าฉบับบาลีก็เล่ม ๒๐
 หน้า ๓๗๐ ข้อ ๕๘๐ มีข้อความอย่างนี้ ฉะนั้นจึงเห็นว่า
 อภิธรรมอภินัย ๒ อย่างนี้ยังเป็นส่วนเกิน ไม่จำเป็นแก่ผู้ที่
 จะปฏิบัติเพื่อดับทุกข์โดยตรง แต่เหมาะสมสำหรับผู้ที่มีสติ
 ปัญญาเหลือเพื่อเอาไปใช้เรียนรู้อภิธรรมอภินัยพุดได้คล่อง
 แคล่วฉาดฉาน. นี่ก็เรียกว่ามันก็เป็นส่วนเกินสำหรับคน
 ทั่วไป แต่ไม่จำเป็นส่วนเกินสำหรับคนที่มีสติปัญญาเหลือเพื่อ.

ที่ท่านก็จัดตัวเองได้ว่าอยู่ในพวกไหน ถ้าอยู่ในพวก
 คนธรรมดา ก็จงรู้เถิดว่า อภิธรรมอภิวินัย^๕นี้เป็นส่วนเกิน
 รู้ก็ไม่ได้ไม่รู้ก็ได้. แต่ถ้าท่านเป็นคนเฉลียวฉลาดมีปัญญา
 เหลือใช้ ก็จะอภิธรรมอภิวินัย^๕นี้พอดีสำหรับท่าน. ฉะนั้น
 ขอให้รู้จักอภิธรรมรวมทั้งอภิวินัย^๕ไว้อย่างนี้.

ที่นี้ขอให้เข้าใจต่อไปอีกว่า สิ่งที่เราเรียกว่าอภิธรรม
 อภิวินัยที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสถึงอย่างนั้นนั้นมันมีมาแล้ว
 ก่อนพระพุทธเจ้าด้วยซ้ำไป. คำพูดว่า “อภิธรรมอภิวินัย”
 นั้นมีมาก่อนพระพุทธเจ้า ในสมัยพระพุทธเจ้าก็พูดถึง; ยังไม่มี
 อภิธรรมปิฎก ๗ คัมภีร์ เขาก็มีคำพูดว่าอภิธรรมอภิวินัย
 กันอยู่แล้ว : มันหมายถึงคำอธิบาย หรือการขยายความที่
 เกินจำเป็นสำหรับคนธรรมดาของสิ่งที่เรียกว่า “ธรรม”
 นั้นเอง. ขอให้นึกถึงคำคู่เมื่อตะกัณฑ์ว่า ธรรมะ กับวินัย^๕
 นี้คู่หนึ่ง แล้วอภิธรรมกับอภิวินัย^๕นี้คู่หนึ่ง : ธรรมะ นี้
 เล็งถึงข้อปฏิบัติตามธรรมคาสามัญ, ถ้า อภิธรรม ก็คือ
 ที่มันเกินกว่าธรรมคา; วินัย^๕ นี้ก็คือวินัยตามธรรมคา
 โดยเฉพาะคือตัวปาฏิโมกข์, ที่นี้คำอธิบายวินัยที่มันละเอียด

ละออออกไปเกินความจำเป็น เช่น บท ภาชนีย พวก
 ชนธกะ พวกวินีตวัตถุ ในพระวินัยปิฎกนั้นนั่นแหละคือ
 ส่วนเกิน แล้วนั่นคือส่วนที่เรียกว่า อภิวินัย; จึงเกิด
 เป็น ๒ กุฎว่า ธรรมะกับวินัย และอภิธรรมกับอภิวินัย. ใน
 ครั้งพระพุทธเจ้ารู้กันอยู่อย่างนี้. ถ้าพูดถึงอภิธรรมอภิวินัย
 ก็หมายถึงคำอธิบายส่วนเกิน; ถ้าพูดถึงธรรมวินัยเฉย ๆ นั้น
 คือที่จำเป็นที่พอดีสำหรับคนจะต้องปฏิบัติ; แล้วพระองค์
 ก็ทรงระบุธรรมะกับวินัยว่าจะอยู่เป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย
 เมื่อเราล่องลပ်ไปโดยร่างกายอย่างนี้เป็นต้น. ^๕ ขอให้
 นึกถึงพระสูตร^๕ที่เป็นพระพุทธภาษิตโดยตรงไปอ่านดูได้
 เพราะว่าเกี่ยว^๕พระไตรปิฎกแปลไทยก็มี แล้วก็จะพบว่า
 พระพุทธเจ้าท่านจัดมันไว้ลักษณะอย่าง^๕นี้^๕ ^๕ เป็น
 เครื่องแสดงให้เราเห็นว่ามันเป็นส่วนเกิน คือเป็นโสคา
 เป็นสัททาคา เป็นอนาคา เป็นพระอรหันต์ได้โดยพูด
 อภิธรรมไม่เป็นแม่แต่คำเดียว.

ที่^๕นี้^๕ดูกันต่อไปให้เห็นชัดว่า คำว่า “อภิธรรม” ^๕
 ตามความหมายทั่ว ๆ ไป มันหมายถึงคำอธิบายที่เป็น

ส่วนละเอียดยุขมูลซึ่งเกินธรรมดาหรือเกินจำเป็นมีอยู่
ก่อนพุทธกาล ได้แก่เรื่องที่ต้องพูดด้วยโวหารที่แยบคาย
ที่ลึกซึ้ง ที่ยิ่ง ที่เกิน อะไรอย่างนี้. ในครั้งโบราณกาลนั้น
มันก็มีเรื่องที่น่าเล่าแล้วก็น่าหัวด้วย.

ชาตกในพระไตรปิฎก เรื่อง ภิงสะชาตก คน
จำนวนหนึ่งพี่น้องทาสหาสีอะไรออกไปบวชเป็นตาบส ถึง
ฤดูที่ต้องกินเถ้าข้าวเป็นอาหาร ก็มีการไปหาเถ้าข้าวมากิน
คนหนึ่งไปหามาวางไว้ให้ทุกคนได้กิน ที่นี้พระอินทร์เขา
มาแล้งทลลงน้ำใจ เขามาลักเอาเถ้าข้าวส่วนที่วางไว้ให้
ตาบสพี่ชายที่สุดนั้นไปเสียทุกวัน ๆ จนตาบสพี่ชายนั้นอด
ไม่ได้ก็ถามขึ้นว่าทำไมของฉันจึงไม่มี ใครเอาไปไหน แล้ว
ตาบสทั้งหมดก็เลยสบถสาบานว่าไม่ได้เอาไป. ตาบสที่เป็น
ทาสีสาบานว่า ถ้าดิฉันขโมยเถ้าข้าวส่วนนั้นไปแล้ว ขอให้
ตายไปเกิดเป็นภิกษุณีแตกฉานในอภิธรรม มีวาจาจากฉาน
ในอภิธรรม ใคร ๆ รอหน้าไม่ติด. ลองคิดดูในเมื่อตาบส
องค์อื่นเขาสบถว่าถ้าขโมยแล้วขอให้ไปเป็นเทวดาบ้าง ไป
เป็นเศรษฐีบ้าง ไปเป็นพระราชาบ้าง; ตาบสองค์นี้สาบาน

ว่าถ้าเป็นขโมย ขอให้ตายไปเกิดเป็นนักร้องธรรมที่ใครรอ
หน้าไม่ติด.

นี่หมายความว่าในสมัยโบราณกาล^{๕๕}มีการพูดการถก
การอะไรในเรื่องอิทธิธรรม. ใครทำได้มีชื่อเสียงมีเกียรติ
ห้อมล้อมไปด้วยเกียรติ แต่เรื่องเกียรติเรื่องงามอะไร^{๕๖}
เป็นที่รังเกียจขยะแขยงของตาบส เพราะฉะนั้นจึงเอามา
เป็นเรื่องสลด. แล้วทุกคนก็เชื่อ เพราะเป็นสิ่งที่น่า
ขยะแขยงสำหรับตาบสเหล่านั้น : เรื่องเป็นพระราช
เรื่องเป็นเทวดา เรื่องเป็นคนรวย เรื่องอะไรเหล่านั้นรวม
ทั้งเรื่องเป็นผู้แตกฉานในอิทธิธรรมด้วย. ^{๕๗}นี่เป็นเรื่อง
แสดงว่ามันมีอยู่แล้วก่อนพุทธกาล และในสมัยพุทธกาล
เพราะว่าในสมัยที่แต่งหนังสือชาดกนั้นมันก็มีสิ่งที่เรียกว่า
อิทธิธรรมแล้ว. แล้วอย่าเข้าใจว่ามีแต่ในพุทธศาสนา
เพราะมันเป็นคำกลาง ใช้ได้ทั่วแก่ทุกศาสนาทุกลัทธิ.
ศาสนาอื่นเขาก็มีอิทธิธรรมอย่างของศาสนาอื่น ศาสนาพุทธ
เราก็มีอิทธิธรรมอย่างศาสนาพุทธเรา; มีอิทธิธรรมอิทธิวินัย
เป็นของตน ๆ ด้วยกันทั้งนั้น ^{๕๘}แต่ว่ามันไม่เหมือนกัน.

ธรรมะ วินัย นั้นเป็นของธรรมดา ระดับธรรมดา
 จำเป็นแก่ทุกคน. ส่วนอภิธรรมอภิวินัยนั้นเกินธรรมดา
 จึงถือว่าเกินหรือเพ้อ. เนื้อหาของเรื่องอภิธรรมนั้นมันมี
 แต่ส่วนที่สูงทั้งนั้น ส่วนที่สูงส่วนที่ยาก ส่วนที่ประกอบ
 ไปด้วย Logic อย่างสูง ซึ่งคนธรรมดาพูดไม่ได้ พูดไม่เป็น
 มันจึงเป็นเรื่องของนักปราชญ์ ไม่ใช่เรื่องของชาวบ้าน;
 เป็นเรื่องของคนฉลาดและมีเวลาเหลือ; แม้จะเป็นเรื่อง
 ของนักปราชญ์สมัครเล่นก็ยังดี. หมายถึงว่าคนธรรมดา
 นั้นสมัครเล่น เป็นนักปราชญ์สมัครเล่น แล้วอุตส่าห์ไป
 เรียนอภิธรรมมันก็มีโอกาสที่จะเป็นนักปราชญ์สมัครเล่น.
 แต่ถึงอย่างนั้น ในครั้งพุทธกาลนั้น คำนั้นก็คำพูด
 ธรรมดาไม่ได้ซึ้งไม่ได้ศักดิ์สิทธิ์ เหมือนอย่างเดี๋ยวนี้ที่
 พูดกัน.

อย่างไรก็ตามขอให้ผู้ฟังทุกคนเข้าใจว่า อาตมาไม่ได้
 กล่าวว่ายอภิธรรมเป็นของผิด หรือไร้สาระไม่มีประโยชน์
 แต่กล่าวว่า อภิธรรมนั้นมีทั้งส่วนเกินและส่วนที่พอดี :
 มันเกินสำหรับคนธรรมดา มันพอดีสำหรับคนที่มีสติปัญญา
 เหลือใช้.

ที่นี้ที่เกี่ยวกับส่วนเกินน้ำมันลำบาก เรามีสติปัญญา
 เท่านี้ ไปเล่นกับส่วนเกินส่วนลึกส่วนยากเข้าแล้ว จะพลัด
 ตกเหวโดยไม่รู้ตัว เพราะมันเหลือความสามารถสติปัญญา
 ของคน ๆ นั้น ไปเล่นกับเรื่องที่เกินภูมิเกินชั้นเกินฐานะ
 มันจะพลัดตกเหวโดยไม่รู้ตัว. เพราะฉะนั้นขอให้
 ตั้งใจฟังพระพุทธภาษิตอีกสักข้อหนึ่ง ที่มันจำเป็นมาก
 คือว่าพระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสถึงอนาคตภัย คือภัยที่น่ากลัว
 ที่จะมีมาในอนาคต ๕ อย่าง และในอย่างหนึ่งคืออย่างนี้ ๓
 นั้นมีว่าอย่างนี้ : “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอื่นอื่นยังมีอีก
 คือว่าในอนาคตอันไกล จักมีภิกษุทั้งหลายที่ไม่อบรมกาย
 ไม่อบรมศีล ไม่อบรมจิต ไม่อบรมปัญญา ; ภิกษุนั้น
 เมื่อไม่อบรมกาย ไม่อบรมศีล ไม่อบรมจิต ไม่อบรม
 ปัญญาอยู่อย่างนั้นแล้ว ไปสนทนากันอยู่ ไปกล่าวกันอยู่
 ถึงอภิธรรมกถา เวทัลลกถา ก็พลัดก้าวออกไปสู่ธรรม
 ดำโดยไม่รู้ตัว” นี้ขอให้สนใจคำว่า “ธรรมดำ” ก้าวไป
 สู่ธรรมดำโดยไม่รู้ตัว. “ภิกษุทั้งหลาย ! ด้วยอาการ
 อย่างนี้แล ความเลอะเลือนแห่งวินัยย่อมมีเพราะความ

เลอะเลือนแห่งธรรม ; ความเลอะเลือนแห่งธรรมย่อม
มีเพราะความเลอะเลือนแห่งวินัย. ภิกษุทั้งหลาย !
๕๔ เป็นอนาคตภยที่สามที่ยังไม่เกิด จะเกิดในกาล
ข้างหน้า”.

ใจความของพระสูตรนี้ก็ถือว่า อภิธรรมเหมาะ
สำหรับผู้ที่มิอะไร ๆ พร้อมสำหรับที่จะไปแตะต้องอภิธรรม
คนที่ไม่พร้อมที่จะไปแตะต้องอภิธรรม คือไปพูด ไปอะไร
เข้าแล้ว จะพลัดไปสู่ธรรมดำโดยไม่รู้สีกตัว. บาลีที่ว่า
กณฺหํ ธมฺมํ แปลว่า ธรรมดำ คือมิจนาทิกฺกุฐินฺนํเอง
ที่เรียกว่า ธรรมดำ จะพลัดออกไปสู่ธรรมดำ คือมิจนาทิกฺกุฐิ
โดยไม่รู้สีกตัว ; จะต้องเป็นผู้สำรวมระวังอย่างยิ่งในทาง
ร่างกาย คือปรับปรุงร่างกายให้มันปกติ มีศีลสมบุรณ
มีสมาธิสมบุรณ มีปัญญาสมบุรณ มันจึงจะสามารถไปลูบ
คลำอภิธรรม แล้วไม่พลัดไปสู่ธรรมดำ. ถ้าไม่ถึงขนาดนั้น
ไปลูบคลำอภิธรรมเข้า จะพลัดตกไปสู่ธรรมดำโดยไม่รู้สีก
ตัว คือ มิจนาทิกฺกุฐิ. นี่สอนไปสอนมา เคี้ยวสอนให้เป็นจิต
ดวงนี้ไปเกิดชาติโน้น ๆ ๆ ๆ เป็นจิตดวงนี้จุติแล้วปฏิสนธิ

ไปเกิด หอบเอามหากุศลไปด้วย อย่างนี้เป็นมิจฉาทิฏฐิ
เป็นสัสสตทิฏฐิ จิตใจอันนั้นร่างกายอันนั้น หรือว่าจิตใจ
อันนั้นร่างกายอันอื่น; เป็น อันทคาทิกทิฏฐิ; แล้วก็
เป็นมิจฉาทิฏฐิประเภทสัสสตทิฏฐิ. แล้วก็รู้สึกตัวว่าได้
พลัดไปสู่ธรรมคำแล้วอย่างนี้. นี่ก็อันตรายของผู้ที่ไม่
ระมัดระวัง ไม่มีความเหมาะสม แล้วก็ไปแตะต้อง
อกิธรรม จนพลัดไปสู่มิจฉาทิฏฐิโดยไม่รู้สีกตัวอย่างนี้.
พระพุทธเจ้าท่านเรียกว่า ธรรมคำ. กณห์ ธมฺมํ พลัดไป
สู่ธรรมคำโดยไม่รู้สีกตัว.

ฉะนั้นขอให้ระวังกันให้มาก ในการที่จะไปสอน
อกิธรรมเรื่องจิตเรื่องเจตสิกละเอียดละเอียดอย่างยิ่ง แล้วใน
ที่สุดไปหลงมหากุศล จะหอบหิ้วมหากุศลอันนี้เอาไปด้วย
จิตดวงนี้ไปในภพโน้น มันเป็นสัสสตทิฏฐิ. แล้วบางคน
อธิบายว่า เป็นพระโสตาบันเกิด ๗ ชาติ แล้วก็คน ๆ นั้น
เองเกิด ๗ ชาติ เข้าโลงแล้วเกิดอีก เข้าโลงแล้วเกิดอีก
มันก็เป็น ๗ ชาติเป็นคนนั่นเอง. แล้วความเป็นพระ
โสตาบันหอบหิ้วเอาไปได้อย่างไร ถ้าหอบหิ้วเอาไปได้

มันก็เป็นพระโศกฉบับมาแต่ในท้อง ในชาติที่ ๒ ที่ ๓ ก็เป็นพระโศกฉบับมาแต่ในท้อง แล้วเป็นไปได้อย่างไร. นั่นแหละคือสัสสตทิฏฐิหรือมิจฉาทิฏฐิ ก็พุดผิดไปแล้ว โดยไม่รู้สีก้าว หรือความคิดเห็นมันไหลลงลำไปแล้วโดยไม่รู้สีก้าว ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “พลัดตกไปสู่ธรรมดำโดยไม่รู้สีก้าว” ขอให้ระวังอย่างนี้. ^๕มัน เป็นพระพุทธภาษิตในโยธาชีววรรค อังกุตรนิกาย บัญญัตินิบาต. ถ้าเป็นฉบับบาลีก็เล่ม ๒๒ หน้า ๑๒๒ ข้อที่ ๗๙. อ่านบาลีไม่ได้อ่านฉบับไทยก็ไปเปิดหา อังกุตรนิกาย บัญญัตินิบาต แล้วก็ดูที่ข้อ ๗๙ ข้อมันจะ ตรงกัน; แต่เลขหน้ามันไม่ตรงกัน. ฉบับบาลีกับฉบับไทย เลขหน้าไม่ตรงกัน แต่เลขหมายหัวข้อนั้นเขาจะรักษาไว้ ตรงกันหมด; ไปดูข้อ ๗๙ จะพบเรื่องนี้.

นี่เรียกว่าโดยพยัญชนะ โดยความหมายของคำว่า อภิธรรมเป็นอย่างนี้ มันมีความหมายเป็นเรื่องเกิน แล้ว มีความหมายทั่วไป. ก่อนพุทธกาลก็มีการสนใจการใช้ อภิธรรม แล้วคนที่ไม่เหมาะสมไปแตะต้องเข้า จะพลัด

ตกเหวคือธรรมทำโดยไม่รู้สีกตัวเป็นมิจฉาทิฎฐิ. นี่เรียกว่าโดยพญฺชนะ ก็พอจะมองเห็นได้ดังนี้.

ที่**นี้**อภิธรรมคืออะไร ต่อไปเราจะดูกันโดยประเภทหรือชนิดของอภิธรรมก่อน. ต้องขอเตือนท่านทั้งหลายอีกครั้งหนึ่งว่า อย่าเพื่อง่วงนอน มันจะชวนง่วงนอนมากขึ้น แล้วก็อย่าคิดว่า อาตมากระทบกระเทียบกระแนะกระเหน่นนักอภิธรรมผู้ใดด้วย. ข้างต้นได้พูดมาแล้วว่า จะพูดเพื่อประโยชน์แก่พวกเรา ซึ่งเป็นสหายอภิธรรมร่วมกันอย่างที่จะหลีกไม่ได้. เคียงนี้ก็จะพูดถึงประเภทคือชนิดต่าง ๆ ของสิ่งที่เรียกว่า “อภิธรรม” ตามความเข้าใจ ตามความพอใจ ตามผลของการค้นคว้าของอาตมาที่รักและสนใจอภิธรรมมาเป็นเวลา ๕๐ กว่าปี ก็ตั้งแต่ก่อนบวช.

อาตมาจะแยกอภิธรรมออกเป็น ๒ อย่าง อย่างนี้เสมอไป : อภิธรรมส่วนจริง ส่วนแท้ ส่วนยิ่ง ส่วนประเสริฐ ส่วนสูงสุดนี้ส่วนหนึ่ง, และอภิธรรมส่วนเพื่อหรือส่วนเกินนั้นอีกส่วนหนึ่ง. ถ้าเป็นอภิธรรมจริงอภิธรรม

แต่ มันก็ต้องหมายถึงสิ่งที่ดับทุกข์ได้; แต่แล้วก็กลายเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่เคยเรียกมันว่า “อภิธรรม”; แต่ไปเรียกว่า “สุตตันตะ”. อย่างพระพุทธภาษิตว่า “เย เต สุตตุนตา—สุตตันตะ ทั้งหลายเหล่าใด, ทถาคคภาสิตา—ที่ทถาคคได้ภาสิตแล้ว, คมฺภีรา—ลึกซึ้ง, คมฺภีรุตตา—มีอรรถอันลึกซึ้ง, โลกุตตรา—อยู่เหนือโลก, สุมฺมตปฺปฏิสฺยุตฺตา—เนื่องเฉพาะด้วยเรื่องสุญญตา” นี่คือสิ่งที่จะช่วยดับทุกข์ได้ แม้สำหรับฆราวาส. เทียวเราจะได้พูดถึงถึงเรื่อง รัมมทินนสูตร พวกฆราวาสไปถามว่าอะไรจะเป็นประโยชน์แก่ฆราวาส พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนี้.

แล้วก็ยังตรัสสิ่งที่ตรงกันข้าม คือพวกข้อความคมภีร์ที่ร้อยกรองขึ้นทีหลัง ไฟเราะลึกซึ้งสละสลวยทั้งตัวอักษรทั้งความหมาย. นี่ไปสนใจเข้า มันก็เลยไปอีกทางหนึ่งคือไม่ดับทุกข์. ส่วนเราเอาแต่เรื่องดับทุกข์. ดังนั้นอภิธรรมแท้ต้องมีลักษณะอย่างนี้จะเรียกชื่อว่าอภิธรรมก็ได้ ไม่เรียกชื่อว่าอภิธรรมก็ได้; แต่พระพุทธเจ้าท่านเรียกชื่อว่าสุตตันตะ “เย เต สุตตุนตา---” ที่เป็นอย่างนั้นๆ นะ

ดับทุกข์ได้. ไม่มีเรื่องอภิธรรม พระพุทธเจ้าไม่เคยใช้
คำว่า “อภิธรรม” แก่ธรรมที่ดับทุกข์ได้ อย่างมากก็ใช้
คำว่า “ธรรมวินัย”.

ทีนี้เราจะมองดูสิ่งที่เรียกว่าอภิธรรมที่มีอยู่เป็นชั้น ๆ
ก็คือคำว่า “อภิธรรมอภินิย” ในสูตรที่กล่าวแล้วข้างต้น
เรื่องที่เกี่ยวข้องกับ ๓ ชนิดนี้ : อภิธรรมอภินิย^๕นี้ก็เป็นคำ
ชนิดหนึ่งที่พูดกันอยู่แล้วในครั้งพุทธกาล ก่อนมีคัมภีร์
อภิธรรม ๗ คัมภีร์. ^๕นี้เป็นอภิธรรมชนิดหนึ่ง.

ทีนี้ต่อมาก็มีคำอธิบายธรรมะที่ลึกซึ้ง คำบัญญัติต่าง ๆ
ในธรรมะของศาสนาที่ลึกซึ้ง อธิบายให้ละเอียดให้สูงออกไป
คือคัมภีร์ประเภทปฐิสัมภิทามัคค์ คัมภีร์จุลนิเทศ
มหานิเทศ ถ้าสนใจขอให้เปิดดูเถอะจะมีประโยชน์มาก จะ
รู้ว่ามันเป็นอย่างไร; คือใน^๕นั้นอธิบายคำแต่ละคำไว้ลึกซึ้ง
กว้างขวางยิ่ง^๕ขึ้นไป เช่นคำว่าต้นหาอย่าง^๕นี้อธิบายกัน
หลาย ๆ บรรทัดมากออกไป มีโวพจน์มาก มีอะไรมาก.
เช่นคำว่าอวิชา คำว่าขันธ คำว่าธาตุ ฯลฯ เหล่า^๕นี้เป็น
หน้าที่ของคัมภีร์ประเภท^๕นี้ ประเภทปฐิสัมภิทามัคค์และ
คัมภีร์จุลนิเทศเป็นต้น. มันก็เลยเกิดคัมภีร์ประเภท^{๕๕}ขึ้นมา

ที่เรารู้จักกันดี ว่าพระสารีบุตรร้อยกรองคัมภีร์ปฏิสมภิทา-
มัคค์เป็นต้น นี่ก็คือตัวอภิรรม มีเพียงเท่านั้นก่อน.

ที่^{นี้}พระพุทธรเจ้านิพพานแล้ว ทำสังคายนาแล้ว
ร้อยกรองคำอธิบายส่วนลึกซึ่งกันต่อๆ มาอีก ๒๐๐-๓๐๐ ปี
จึงเกิดอภิรรม ๗ คัมภีร์ที่สมบุรณ. อภิรรม ๗ คัมภีร์
นี้^{ที่}ถูกย่อมาเป็นอภิรรมัตถสังคหะ แล้วขยายกลับออกไป
อีก เป็นอภิรรมัตถวิภาวนีอื่น ๆ ซึ่งเราเรียนกันอยู่ใน
กรุงเทพ ฯ

เมื่อพูดว่าอภิรรมๆ ที่เรียนกันอยู่ในกรุงเทพ ฯ นั้น
มันไม่ใช่อภิรรม ๗ คัมภีร์ในพระไตรปิฎก แต่เป็นคำ
อธิบายคัมภีร์อภิรรมัตถสังคหะ : บางคนยังไม่ทราบก็อยาก
จะบอกให้ทราบว่า อภิรรมปิฎก ๗ คัมภีร์นั้นมันหลาย
พันหน้า เกือบจะตั้งหมื่นหน้า หอบเบ้อเรอ; แล้ว
พระอาจารย์คนหนึ่งในเกาะลังกาประมาณ พ.ศ. ๑๒๐๐ ย่อ
หลายพันหน้านั้นลงมาเหลือไม่กี่สิบหน้า เรียกว่าอภิรรม
ัตถสังคหะ; แล้วต่อมาก็แต่งคัมภีร์อธิบายอภิรรมัตถ-
สังคหะขึ้นอีกมากมายหลายคัมภีร์ มันก็หลายร้อยหน้าขึ้น
มาตามเดิม; แล้วก็มาสอนมาเรียนกันอยู่ในประเทศพม่า

มาถึงเมืองไทยที่เรียนกันอยู่กรุงเทพฯ. เดียวนี้อาตมา
กำลังพูดถึงอภิธรรม ๗ คัมภีร์ เป็นอภิธรรมระดับหนึ่ง
grade หนึ่ง.

ทีนี้ต่อมาถึงยุคอภิธรรมตัดสังกะ เป็นอภิธรรม
อีกชนิดหนึ่งขึ้นมา. แล้วก็มาถึงยุคอภิธรรมต่าง ๆ ที่
แต่งขึ้นเพื่ออธิบายอภิธรรมตัดสังกะตามอัตโนมติบ้าง อิง
อรรถกถาบ้าง. นี้ก็เช่นคัมภีร์อภิธรรมัตตวิภาวนี นี่เป็น
อย่างที ๔ เข้ามาแล้ว, ทีนี้มาถึงอย่างที ๕ ก็คือคำอธิบายที่
แข่งกันอธิบายเกี่ยวกับอภิธรรมัตตวิภาวนีเป็นต้นนี้. กระทั่ง
ถึงอภิธรรมที่ต้องใช้เมืกมะขามช่วย ใช้ก้อนหินช่วย อย่างนี้
มันก็เป็นอภิธรรมระดับหนึ่ง. ทีนี้ต่อมาก็มาถึงอันสุดท้าย
เรียกว่า “อภิธรรมรังหนู”-

ลองฟังดูให้ทีว่าอาตมาเรียกว่า อภิธรรมรังหนู คือ
อภิธรรมพิริยัตถ์ได้เกิดขึ้น ว่าต้องสวดอภิธรรม ต้องใช้
อภิธรรมบ้าง จะต่ออายุบ้าง จะทำบุญให้พ่อแม่บ้าง
จะทำอะไรบ้าง เกิดเจ๊กทำขายเป็นแสนก้ามัดละ ๑๕ บาท.
๗ ผูกขาย ๑๕ บาท ขายอย่างซุกเลือก. สมัยนั้นโบราณแผ่น
เท่านั้นไม่กี่สตางค์เขาขาย ๑๕ บาท เพราะว่าคนเรานั้นหลง

อภิธรรม จะต้องสร้างขึ้นไว้แทนคุณพ่อแม่ให้จงได้. ที่นี้ใครก็อยากสร้าง ใครก็อยากสร้าง โดยที่อ่านไม่ออกก็ไม่ต้องอ่าน แล้วเจ็กเขียนผิดเขียนถูกก็ไม่ต้องดู อาตมาเอามาอ่านดูมันผิดทั้งนั้นเลย. แล้วก็เอามาให้อาจารย์อย่างนั้นแหละ ชาวบ้านสร้างชื่อ ๑๕ บาทมัดหนึ่งเอามาให้อาจารย์ อาจารย์ที่วัดก็ต้องเก็บไว้, ที่แรกก็เก็บไว้ที่บูชา ที่นั้นมันมากนักรู้ไม่มีที่เก็บ หลาย ๆ ปีเข้าก็รู้ขึ้นบนเพดานโรงฉันก็เป็นรังหนู ใบลานเหล่านี้เป็นรังหนู. นี่แหละอภิธรรมพิธีต้องทำให้เกิดอภิธรรมรังหนู.

อภิธรรม grade ที่ ๑ คืออภิธรรมอภิวินัยที่พูดถึงในเรื่องม้า, อภิธรรม grade ที่ ๒ คือคัมภีร์นิเทศต่าง ๆ รวมทั้งปฏิสัมพันธ์ที่พระสารีบุตรได้ร้อยกรองขึ้นให้อยู่ในสมัยพระพุทธเจ้าซึ่งยังทรงมีชีวิตอยู่. ในตอนนั้นถ้าพูดถึงอภิธรรมก็หมายถึงส่วนนี้ และจัดเข้าไว้ในชุดททณิกาย ตรงตามอรรถกถา สมันตปาสาทิกาว่า “วินัยกัถิ อภิธรรมกัถิ รวมเข้าในชุดททณิกาย ของสุตตันตปิฎก.” ที่นี้ก็มาถึงอภิธรรม grade ที่ ๓ คืออภิธรรม ๗ คัมภีร์ หรือ

๖ คัมภีร์ก็แล้วแต่จะเรียก. ถ้ายังไม่ถึงสังคายนาคครั้งที่ ๓
 อภิธรรมใหญ่มีเพียง ๖ คัมภีร์ ยังขาดกถาวัตถุ. พอถึง
 สังคายนาคครั้งที่ ๓ แล้ว มันจึงจะมี ๗ คัมภีร์ เติมคัมภีร์
 กถาวัตถุเข้าไปด้วย. อภิธรรม ๗ คัมภีร์สมบูรณ์เมื่อ
 สังคายนาคครั้งที่ ๓ นี้ ต่อมาเมื่อพูดว่า อภิธรรมก็หมายถึง
 อภิธรรม ๗ คัมภีร์ และมันรวมพวกปฏิสัมภิทามัคค์นิเทศ
 เข้าไว้ด้วยเสร็จ. ที่นี้ต่อมา grade ที่ ๔ : อภิธัมมัตถ-
 สังคหะและคำอธิบายอภิธัมมัตถสังคหะ คือย่ออภิธรรม
 ปิฎกเหลือเป็นของย่อเข้ามา ที่นี้ต่อมาอีกระยะหนึ่งก็ถึง
 อภิธรรม grade ที่แข่งขันอธิบายอย่างในประเทศพม่า ใน
 ประเทศไทยนี้.

จำไว้ง่าย ๆ ว่า อภิธรรมที่เราเรียนกันที่กรุงเทพฯ นี้
 มันงอกขึ้นที่ประเทศลังกา โดยพระเถระชื่ออนุรุทธ
 ย่ออภิธรรมปิฎกเหลือเพียงอภิธัมมัตถสังคหะไม่กี่หน้า.
 มันเป็นเมล็ดแตกหน่องอกขึ้นที่ลังกา แล้วมันก็ไปเจริญ
 เติบโตที่ประเทศพม่าซึ่งสนใจอภิธรรม เรียนกันเป็นการ
 ใหญ่ แล้วมันมาออกดอกออกลูกที่ประเทศไทย อย่างที่เรา

เรียนกันอยู่เดี๋ยวนี้ อย่างจริงจัง นี่มันกินเนื้อที่ถึงอย่างนั้น ;
งอกที่ลังกา ไปเติบโตที่พม่า มาออกดอกออกผลที่ประเทศ
ไทย.

ทีนี้ก็มาถึงอภิธรรมที่แข่งกันอธิบายอภิธรรมที่
เรียกว่าอภิธรรมเมตมะขาม หรือแล้วแต่จะเรียก.
ขอภัยที่เรียกนี้ไม่ใช่ถูกกฎหมาย มันจำเป็นที่จะต้องทำ
อย่างนั้น แล้วก็มาถึงอภิธรรมรังหนู. รวมแล้วมีตั้ง
๖ ชนิดอย่างนี้ เลือกเอาเถอะ จะเอาชนิดไหน. นี่ว่า
โดยประเภท แล้วอภิธรรมมันมีอยู่ ๖ ชนิดอย่างนี้ที่เป็น
ส่วนเกิน. อภิธรรมส่วนแท้ ส่วนจริง ส่วนไม่เกินนั้น
คือเรื่องสุญญตา ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสเอง. นี่ก็ข้อ
ที่แสดงให้เห็นว่าอภิธรรมคืออะไร มันมีอยู่ตั้ง ๖ หรือ
๗ ชนิดอย่างนี้ อันไหนคือจริง อันไหนคืออะไร ก็ไปดู
เอาเองก็ได้.

ทีนี้เมื่อพูดว่าอภิธรรมคืออะไรแล้ว ต่อไปก็จะพูด
โดยอาศัยประโยชน์ของอภิธรรม มาเป็นหลักสำหรับพูด.
ประโยชน์คือความมุ่งหมาย ความมุ่งหมายก็มุ่งหมายที่

ประโยชน์ : มีความมุ่งหมายอะไร จึงได้มีอิทธิพล
เหล่านี้^{๕๕} ? นี่เรียกว่าประโยชน์. นี่ต้องแบ่งเป็นยุค
กติกามรรพ ยุคพุทธกาล และยุคปัจจุบัน.

ยุคกติกามรรพ หมายความว่าก่อนพุทธกาล มีคำ
พูดเหล่านี้พูดแล้ว พูดว่าอิทธิพลอภินิหารก็มีคำพูดแล้ว
ยังไม่เกิดพุทธศาสนา ก็ยังใช้คำนี้กันอยู่แล้ว ว่าธรรม
วินัย อิทธิพลอภินิหาร^{๕๖}; แต่มันไม่ได้มีเนื้อความ
เหมือนกับที่ครั้งหลัง ๆ นี้ แต่คำพูดธรรมดาคำนี้มีแล้ว.
คำพูดที่ลึก ที่หลักแหลม ที่เป็นแก่นใจของปรัชญา ของ
ตรรกวิทยา นั้นแหละคืออิทธิพล. คำเหล่านี้เขาพูดเป็น
กันมา^{๕๗}แล้วตั้งแต่ก่อนพุทธกาล หลายร้อยปีหรือต่งพันปี
ก็ได้. อินเดียเจริญด้วยวิชาความรู้มาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล
ประมาณ ๕๐๐ ปี ที่เริ่มเป็นนักปราชญ์กันขึ้น แต่ว่าไม่ใช่
นักปราชญ์เต็มชีวิต ไม่ใช่ชนนักปราชญ์อย่างพระพุทธเจ้า
นักปราชญ์พูดทาง Logic ทางปรัชญา ทางที่ว่ามันลึก
มันสูง^{๕๘}นี้ พูดเป็นกันมาตั้งแต่ ๕๐๐ ปีก่อนพุทธกาล. ฉะนั้น
คำเหล่านี้มันหมายถึงสิ่งที่เรียกว่าอิทธิพล.

อภิธรรมนั้นมันมีประโยชน์คือ หักคนให้ฉลาด :

ถ้าเราไปเกี่ยวข้องกับเรื่องฉลาดพูด ฉลาดคิด ฉลาดถาม
แล้ว คนมันก็ฉลาด. ฉะนั้นเขาจึงชอบ จึงนิยม จึงมี
คำพูด หรือว่าการศึกษาประเภทนี้. แม้เด็กตัวเล็ก ๆ
ของเรา เราก็ชอบให้เขาพูดคำฉลาด ให้เขาถามเรื่องฉลาด
ให้เขารู้จักคิด รู้จักนึกฉลาดมาตั้งแต่เล็ก ๆ เราต้องการ.
นั่นแหละคือเก๋เจื่อน หรือความมุ่งหมายของอภิธรรม.
สิ่งที่เรียกว่า “อภิธรรม” ที่มันเป็นของเกินนี้ แต่มันมี
ประโยชน์ที่จะทำให้คนฉลาด. สำหรับฝึกคนให้มีปฏิภาณ
หลักแหลมในทางพูดจาเฉลียวฉลาด ทางตรรก ทางวาหะ
ศิลป์ ให้เด็กมีแววฉลาดไปตั้งแต่เล็ก. ฉะนั้นความนิยม
ในเรื่องฉลาด คำพูดฉลาด วิธีพูดฉลาด พูดให้มันลึกกว่า
ธรรมดาเข้าไว้. มีมาแล้วตั้งแต่ก่อนพุทธกาล นั่นแหละ
คือสิ่งที่เรียกว่าอภิธรรมก่อนพุทธกาลก็คำบรรพ์.

ที่นี้ครั้งพุทธกาลเห็นได้ชัดเลย ขอให้ไปสำรวจใน
พระไตรปิฎก ในครั้งพุทธกาล มันเป็นยุคทองของปรัชญา
พูดได้ ๆ อย่างภาษาสมัยใหม่ ยุคทองของปรัชญา ก็ยุค

อุปนิษัตในเทศอินเดีย. ยุคอุปนิษัตอินเดีย เหมา ๆ
 เอาได้ว่า เอาสมัยพระพุทธเจ้าไว้ตรงกลาง แล้วถอยหลัง
 ไป ๒๕๐ ปี มาข้างหน้าอีก ๒๕๐ ปี เป็น ๕๐๐ ปี ยุค
 ๕๐๐ ปี นี่เป็นยุคอุปนิษัต เป็นยุคทองของปรัชญาใน
 ประเทศอินเดีย นั่นคือเต็มไปด้วยยถิธรรม. มีนักปราชญ์
 หลายนิกาย หลายคณะ หลายพวก หลายหมู่ ล้วนแต่
 เป็นคนฉลาด ยกวาทะ ยกโวหารมาเหนือเมฆกันทั้งนั้น.
 มันต้องใช้โวหารยถิธรรมทั้งนั้นเลย ทุกนิกาย ทุกสาขา
 ในสังคมที่เป็นที่ออกของนักปราชญ์ นักปราชญ์ด้วยกัน
 ทั้งนั้น. อย่างพระพุทธเจ้าท่านก็ทรงเลือกว่า เอา เรา
 ก็ไปเข้าบ่อนกับเขาคัวยที่ประเทศมคธ ที่เมืองมคธที่เป็น
 ที่ออกกันของนักปราชญ์ ท่านก็มาเข้าบ่อนกับเขาคัวย
 ก็เพื่อจะประกาศลัทธิของท่าน. ที่ไหนเป็นที่ออกหรือ
 เป็นคองที่ออกของนักปราชญ์ ที่นั่นเต็มไปด้วยยถิธรรม.
 แต่แล้วความมุ่งหมายทั่วไปก็เพื่อฝึกปฏิบัติ ฝึกความ
 เฉลียวฉลาดเป็นภายในก่อน. ส่วนในอาศรมหนึ่ง ๆ
 หมายความว่าคณะหนึ่ง ๆ เช่นอาศรมชฎิล อาศรมอาชีวก
 อาศรมอะไรก็ตาม เขามีหมู่คณะของเขาตั้งเป็นอาศรม

เขาต้องฝึกภายในอาศรม ให้คนทุกคนมันฉลาดปฏิบัติหลักแหลม ด้วยสิ่งที่เรียกกันเตี๋ยวนัว่าอิทธิธรรม. แม้เขาจะไม่ใช้คำว่าอิทธิธรรม ไปใช้คำอื่นมันก็มีความหมายอย่างเตี๋ยวกัน เช่นคำว่า เวทลละ เป็นต้น คือการไต่ถามด้วยวาทะศิลป์อย่างหลักแหลม ลึกซึ้งที่สุด นี่คือตัวอิทธิธรรม ทุกนิกายทุกสาขาคอ้งมีต้องใช้ ไม่อย่างนั้นไม่ทันเพื่อนแพะเขา เป็นนิกายที่จะล่มจมไป.

ทีนี้มอ้งกันอีกทางหนึ่ง มันเป็นกีฬาของมัน สมอ้งของนักปราชญ์ ของสมณะพราหมณ์. สมณะและพราหมณ์ที่เป็นนักปราชญ์ก็ต้องการเล่นเหมือนกัน แต่จะมาเตะฟุตบอลเล่นอย่างพวกเรานัมันไม่ได้ มันก็เล่นด้วยการฝึกสมอ้งทางอิทธิธรรม ทางอภิปรัชญา เป็นกีฬาทางสมอ้งของสมณะและพราหมณ์ผู้มีสติปัญญาหลักแหลมในอาศรมนั้น ๆ ที่จะทำหน้าทีสั่งสอนต่อไป นี่คืออิทธิธรรม. ตอนเช้า ๆ พระพุทธเจ้าถ้าเห็นว่าเวลามันยังเข้าเกินไป ท่านทรงแกล้งไกลเข้าไปในวัดของพวกนี้ ไปคุยกับเขาถึงเรื่องที่หลักแหลมชั้นอิทธิธรรม นี่ไปอ่านคุในพระไตรปิฎก

จะมีบ่อย ๆ พบบ่อย ๆ ว่าตอนเช้าพระพุทธรเจ้าเสด็จออกไปบิณฑบาต แต่พอถึงวันนี้มันยังเข้านาก็แะเข้าไปในวัดเดียวรึดี คือลัทธิอื่นลัทธิใดลัทธิหนึ่ง ไปคุยไ้เรื่องที่มันลึก ๆ ยาก ๆ ที่มันจะโต้กันด้วยมันสมองนี้ก็มี. นี่คือนิลักษณะของอิทธิธรรม ที่มีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง ในประเทศที่เป็นที่อาศัยของนักปราชญ์. นี่ในครั้งพุทธกาลเป็นอย่างนี้ สิ่งที่เราเรียกว่าอิทธิธรรมถูกใช้อย่างนี้ ประโยชน์อย่างนี้ มุ่งหมายอย่างนี้ : จนกว่าจะมาอยู่ในวงแคบในพุทธศาสนาของเรา.

ที่นี้มาในปัจจุบันนี้โดยเฉพาะในประเทศไทยเรา อิทธิธรรมก็ถูกเอามาเรียน เอามาพูด เอามาทำกันอย่างหลักแหลมทำนองเดียวกันนั้นแหละ แต่มันจะผิดบ้าง ถูกบ้าง เกินบ้าง หย่อนบ้าง อย่างไรก็ตามก็แล้วแต่ความเป็นจริงของผู้เรียน ผู้พูด ผู้สอน. มันจะต่างกันอยู่บ้างก็ทีเดียวมันกลายเป็นของคลังของคักคัสสิทธ์ มีเครดิตในทางคลังทางคักคัสสิทธ์ จนไ้ที่ไม่ใช่อิทธิธรรมแล้วไม่ค่อยสนใจ. นี่ถ้าไม่ออกไปโปรแกรมว่าวันนี้พูดเรื่องอิทธิธรรม ท่านทั้งหลาย

จากกรุงเทพ ฯ คงไม่มา. มันมีความขลังความศักดิ์สิทธิ์
 อย่างนี้ในประเทศไทยเรา; ซึ่งก่อนนี้อภิธรรมไม่เคย
 ได้รับเกียรติอย่างนี้ มันเป็นของเกิน. ธรรมะและวินัย
 เป็นของพอกี อภิธรรมอภิวินัยเป็นของเกิน. เทียวนี้
 เกินจนขลังจนศักดิ์สิทธิ์ ในปัจจุบันนี้ในพม่าในลังกาหรือ
 ในประเทศไทย. ที่นี้ไอ้เกินนี้ระวังให้ตีจะเปลอพลัดไปสู่
 ธรรมคำเหมือนที่ว่าเมื่อตะกั้น. มันเปลอพลัดไปสู่ความ
 เป็นเครื่องมือของการโอ้อวด ของการข่มขู่ผู้อื่น ยกตน
 ข่มท่าน จะใช้ไปในทางเป็นเครื่องมือโอ้อวดยกตนข่มท่าน
 ได้แม้ระหว่างชาติ อย่าว่าระหว่างบุคคลเลย ระหว่าง
 ประเทศชาติก็จะใช้ทำเป็นเครื่องมือโอ้อวดข่มขู่กัน. นี่มัน
 จะเกินไปเสียแล้ว เขาไม่เคยมุ่งหมายอย่างนี้ แต่เตียวนี้
 มันก็ทำได้ถึงอย่างนี้

ที่นี้ถ้าว่าเกินไปกว่านั้นก็ใช้เป็นเครื่องมือแสวงหา
 ประโยชน์ ขอให้ระวังให้ตี มันจะเปลอถึงกับใช้อภิธรรม
 เป็นเครื่องมือแสวงหาประโยชน์ แสวงหาเรื่องกิน เรื่อง
 กาม เรื่องเกียรติ โดยใช้อภิธรรมเป็นเครื่องมือ อย่างนี้
 แล้วหมดเลย. มันผิดความประสงค์ มันผิดอะไรหมด

ขอให้ระวังในส่วนนี้ด้วย ว่าประโยชน์มันจะเลยขอบเขตไป
ถึงอย่างนี้. ถ้ามันถึงอย่างนี้แล้วนักอภิธรรมนั้นจะตกอยู่
ในธรรมคำ มีจิตใจประกอบไปด้วยกิเลส หวงแหน หรือ
ว่าขายเป็นสินค้า หรือว่าใครไปแตะต้องเข้านึกถึงก็โกรธ
เป็นพื้นเป็นไฟ. อาตมาพูดประโยคเดียวว่าอภิธรรมยังมีได้
อยู่ในรูปของพุทธวจนะ. นี้ถูกตำทึงกะบุงโดยพวกที่หวง
อภิธรรม. นี่ก็ว่ามันหลงยึดมันถือมันเรื่องขลังศักดิ์สิทธิ์
มากเกินไปแล้ว.

ทีนี้เลยไปอ่านที่นั่น ก็ว่าเดี๋ยวนี้ถูกเขาใช้อภิธรรมเป็น
เครดิตของสำนักวิปัสสนา. สำนักวิปัสสนาไหนต้องยก
อภิธรรมขึ้นเป็นป้ายเป็นเครดิต เอามาเรียนกันก่อน เป็น
นักอภิธรรมกันก่อน. ครั้นพุทธกาลไม่เคย และไม่เกี่ยว
กันกับนักวิปัสสนา. อภิธรรมเป็นข้อศึกษากับวิปัสสนา;
เดี๋ยวนี้เอาอภิธรรมมาเป็นป้าย เป็นยี่ห้อ เป็นเครื่องมือ
โฆษณาชวนเชื่อของวิปัสสนา.

ขอให้ไปอ่านเรื่องราวเกี่ยวกับพระเถระที่สำคัญที่สุดใน
ในศาสนา เช่น พระนาคเสนที่จะไปปราบพระยามิลินท์

อันชาติ มันเป็นของเพื่อและของเกิน. ที่นี้ก็บังคับให้ท่านเรียนอภิธรรมจนแตกฉาน แล้วจึงไปทำวิปัสสนาจนเป็นพระอรหันต์ แล้วจึงไปเล่นงานพระยามลทินท์. และพระเถระสำคัญของค่อื่นๆ ในประวัติศาสตร์ก็ยังมีลักษณะอย่างนี้. นี่เรียกว่ามันไม่เคยเกี่ยวกับกับสำนักวิปัสสนา. เทียวนี้ยกมาเป็นป้ายยี่ห้อ ต้องสอนอภิธรรม ต้องมีอภิธรรม จึงจะเป็นสำนักวิปัสสนาที่ถูกต้อง ที่ดี ที่อะไร เป็นเกร็ดคิดของสำนักนั้น. นี่ประโยชน์หรือความมุ่งหมายมันเตลิดเปิดเปิงออกไปเสียอย่างนี้ มันก็ไปสู่ของเพื่อหรือของโฆษณาชวนเชื่อมากขึ้น ไม่ใช่ของจริงของแท้.

ที่นี้เราจะดูกันกว้าง ๆ ว่าไอ้ประโยชน์หรือความมุ่งหมายนี้ มันต้องเป็นไปถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติ: ความเจริญของมันสมองนี้มันต้องมี มนุษย์เราต้องเจริญทางมันสมองเรื่อยไป แล้วมันไม่หนีไปไหน มันต้องไปหาสิ่งที่เรียกว่าอภิธรรม; แต่มันจะไปได้ไกลหรือใกล้เท่าไรนั้นเป็นคน ๆ ไป. แต่อย่าลืมว่ามันสมองของมนุษย์ต้องเจริญ ไม่มีขีดสุด ไม่ยอมหยุด เพราะฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่า

อภิธรรม ไม่แ่งใดก็แ่งหนึ่งไม่ปรียายใดก็ปรียายหนึ่ง จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ฉะนั้นอย่ากลัวว่าเราจะไม่ชอบอภิธรรม. มันมีประโยชน์คือเป็นความเจริญก้าวหน้าของมันสมอง. เราไม่ต้องเจตนา แม้ไม่มีใครเจตนามันก็ต้องเป็นอย่างนั้น เพราะความเจริญของมันสมองมันจะไป ในทางที่ลึก ที่สูง ที่ดียิ่งๆ ขึ้นไป. นี้เรียกว่าประโยชน์ของอภิธรรมมันมีอยู่อย่างนี้. ในยุคก่อนพุทธกาลก็มีอย่างหนึ่ง, ในยุคพุทธกาลก็มีอยู่อย่างหนึ่ง, ในปัจจุบันนี้ก็อยู่อย่างหนึ่ง, เฟ่งประโยชน์ เฟ่งความมุ่งหมายไม่ค่อยเหมือนกัน.

สรุปความว่าเมื่อพูดถึงเรียกว่า “อภิธรรม” นี้ ถ้าฟังดูโดยชื่อ : อภิ มันก็แปลว่าเกินหรือยิ่ง. อภิธรรมโดยพยัญชนะมันก็คือเกิน. โดยชนิดหรือโดยประเภททั้งหลายๆ ประเภทที่ออกชื่อมาแล้ว กระทั่งอภิธรรมรังหนุนี้ มันก็สื่อความเกิน. ที่นี้ความมุ่งหมายหรือประโยชน์ที่แท้จริงของมันมนุษย์ก็ทำให้มันเกิน เกินความมุ่งหมายของอภิธรรมที่แท้จริง มันก็ล้วนแต่เป็นเรื่องเกิน. ฉะนั้นอภิธรรมก็คือธรรมะส่วนเกินของมนุษย์ธรรมคาสัมมัญ.

แต่ที่ว่าเกินนี้ไม่ใช่เลย ไม่ใช่ผิด ไม่ใช่ไร้สาระ มันก็มี
ส่วนดี ยังถูกอยู่นั้นแหละ มีสาระอยู่นั้นแหละ แต่มัน
เกินสำหรับคนธรรมดา. ขอให้คนธรรมดาระวังให้ดี
ไม่ใช่ผิด ไม่ใช่เขว ไม่ใช่ไร้สาระ ไม่ใช่ที่น่ารังเกียจ แต่มัน
เป็นส่วนเกิน.

ส่วนเกินนี้อยากจะฝากความจำไว้อย่างนี้ว่า เมื่อเรียน
เรื่องรูป เรื่องจิต เรื่องเจตสิก เรื่องความสัมพันธ์กัน
ระหว่างสิ่งเหล่านี้ มันมากมายหลายกะบุง จนรู้ดีเหมือน
กับว่าจะสร้างมนุษย์ขึ้นมาได้ใหม่ โดยความรู้อันนี้ (ความ
รู้เรื่องจิต เรื่องเจตสิก เรื่องรูป เรื่องอะไรต่าง ๆ นี) เรียน
แล้วจะสามารถสร้างมนุษย์ขึ้นมา; แต่แล้วไม่สนใจที่ว่า
มนุษย์ที่เกิดอยู่ตามคำ ๆ นี้จะคับทุกข์ได้อย่างไร. ในกัมภีร์
เรื่องรูป เรื่องจิต เรื่องเจตสิกนั้น มันบอกถึงวิธคล้าย ๆ
ถึงกับว่าสร้างมนุษย์ขึ้นมาใหม่ได้เลย แต่แล้วไม่มีถ้อยคำ
มากพอที่จะบอกว่า มนุษย์ที่เกิดอยู่แล้วนี้จะคับทุกข์
ได้อย่างไร. นี่ อภิธรรมเป็นเสียอย่างนี้ จึงอยู่ในวิสัย
ที่เรียกว่า “เกิน”.

ทีนี้อยากจะให้ไต่ยินไต่ฟังพระบาลีอีกเรื่องหนึ่งซึ่ง
เป็นคำของพระไตรปิฎกเกี่ยวกับอภิธรรมอภิวินัยเหมือนกัน:

ในที่ประชุมสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ด้วยก็มีพระพวก
 อยู่ป่า พระที่อวดภูมิของตัวเป็นพระอยู่ป่า มีคุณธรรมสูง.
 เกี่ยวก่อนขอให้เข้าใจว่าในครั้งพุทธกาลนั้น ถ้าพูดว่าพระป่า
 แล้วก็หมายความว่ามิเกียรตินัยสูง. คืออยู่ป่า ไม่เกี่ยวข้องกับ
 กับประชาชน ลาภผลอะไรเลย อยู่ป่า เป็นพระที่ถูกยกขึ้น
 เป็นสถาบันพิเศษกว่าพระบ้าน คือสูงกว่าดีกว่า. ที่นี้ใน
 ที่ประชุมสงฆ์ที่มีพระพุทธเจ้าอยู่ด้วย พระป่าองค์หนึ่งชื่อ
 โกลิสธานี เป็นตัวเฒ่าในป่ามาสู่ที่ประชุมนั้น; กิริยามารยาท
 หยาบคาย เก้งก้าง พุดจาสามทาว แม้ในที่ประชุมที่พระ
 พุทธเจ้าท่านประทับอยู่ด้วย. ที่นี้พระสารีบุตรท่านก็มา
 จัดการ คือพูดขึ้นว่าพระป่าจะต้องทำอย่างไรบ้าง. ตรงนี้
 มีข้อที่ว่าพระป่าจะต้องรู้ภีธรรม รู้ภีวินัย. ในบรรดา
 ข้อแฉะ ๑๗ ข้อนี้ มันมีอยู่ข้อหนึ่งที่ว่า พระป่าจะต้องแตก
 ฉานในอภีธรรมอภีวินัย. แต่ไม่ได้เป็นเพียงข้อเดียวหรือ
 ข้อสำคัญ มันมีไล่มาถึงว่า พระป่าเมื่อมาสู่ที่ท่ามกลางสงฆ์
 จะต้องเคารพยำเกรงเพื่อนพรหมจรรย์ ให้เป็นคนสุภาพ
 อ่อนน้อม ถ่อมตัว อย่าเป็นคนยกหูชูหางนักกว่าตัวเป็น

พระป้า. ที่^{นี้}พระป้ามาทำอย่างเงັงก้าง หยาบคายอย่าง^{นี้} จะมีผู้กล่าวกันเกริ่นไปหมดว่า เสียที่ที่เป็นพระป้า กิริยาหยาบคายไม่น่าดู. ที่^{นี้}ข้อ ๒ ว่าพระป้าเมื่อเข้ามาสู่ที่ชุมนุมสงฆ์ ต้องฉลาดในการนั่ง คืออย่าไปนั่งเบียดพระเถระอย่าไปนั่งบังพระนวกะอย่าง^{นี้}เป็นต้น. พระป้ามันเงັงก้างหยาบคาย นั่งก็^{ไม่}เป็น จึงถูกระบุว่า พระป้า^{นี้}จะต้องรู้จักฉลาดในการนั่ง. พระป้า^{นี้}ไม่ควรจะเข้าบ้านเข้าน้ก ^{ไม่ควร}กลับจากหมู่บ้านสายนัก ถ้าทำอย่าง^{นี้} เขาจะว่าพระป้า^{นี้}เหี้ยวกกลางคืนเป็นนิสัย. พระป้า^{นี้}ไม่ควรเที่ยวไปในตระกูลทั้งก่อนภักต์และหลังภักต์ เขาจะหาว่าพระป้า^{นี้}เหี้ยวเหี้ยวในเวลาวิกาลคำ^{นี้}ก็ได้. พระป้า^{นี้}ไม่ควรคะนองกายคะนองวาจา. พระป้า^{นี้}ไม่ควรปากกล้า พุดจาพล่อยๆ. พระป้า^{นี้}ควรมีการสำรวมวาจา วา^{นี้}ง่ายสอนง่าย เชื้อ^{นี้}พึ่งเพื่อนที่คอยชักเตือน อย่า^{นี้}ดื้อ. แล้ว^{นี้}พระป้า^{นี้}ควรจะเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรี^{นี้}ทั้งหลาย คือคุ้มครอง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้ดี^{นี้}ๆ. พระป้า^{นี้}ควรรู้ประมาณในโภชนะ อย่ามาตะกละ อยู่^{นี้}ในป้า^{นี้}น้อด เข้ามาในหมู่บ้าน

ก็กินเสียใหญ่อย่างนี้เป็นต้น. พระป้าก็ควรจะประกอบ
 ความเพียรในธรรมเป็นเครื่องตื่น คืออย่างนอนมาก มัน
 อาจจะติดนิสัยอยู่ป้าแล้วมานอนมาก ไม่มีชาคริยานุโยค
 เป็นต้น. พระป้าควรจะปรารภความเพียรไม่ทอดย
 ควรจะเป็นผู้มีสติไม่หลงลืม ควรจะมีจิตเป็นสมาธิ แล้ว
 ควรจะเป็นผู้มีปัญญา. ทั้ง ๑๔ ข้อ นี้ จำเป็นทั้งนั้น แล้ว
 ก็มาถึงข้อเกินที่ว่า พระป้าควรชวนชวายในอภิธรรมอภิวินัย
 เพราะว่าจะมีผู้ถามปัญหาแก่พระป้าในเรื่องนี้; เมื่อตอบ
 ไม่ได้ก็ไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา ก็จะถูกหาว่าไม่มีประโยชน์
 อะไร พระป้านี้ไม่มีประโยชน์อะไร ฉะนั้นควรชวนชวายใน
 อภิธรรม อภิวินัย. แล้วก็พระป้าควรจะทำ ความชวนชวาย
 ในวิโมกข์อันละเอียดที่สูงกว่ารูปสมابัตติ. ที่จริงไม่จำเป็น
 แต่เมื่อเขาเห็นว่าพระป้าอยู่ป้า แล้วเขาเกียงให้มันเก่ง
 ให้มันสูง ให้ได้วิโมกข์ ถึงขนาดสูงกว่ารูปสมابัตติ. ฉะนั้น
 พระป้าก็เลยจำใจ จำเป็นที่จะต้องฝึกฝนวิโมกข์สมาธิ
 ให้สูงกว่ารูปสมابัตติ. แล้วพระป้าควรชวนชวายในอุทริ
 มนุสสธรรม. อุทริมนุสสธรรม เป็นธรรมที่ว่าพระภิกษุ

ธรรมดา อวตอฺติมนุสฺสธรรมเป็นปาราชิก; พระป้าจะ
ต้องชวนชวายเป็นอฺติมนุสฺสธรรม เพื่อว่าชาวบ้านเขาหวัง
อยู่ว่าพระป้าจะต้องมีคุณธรรมสูง ฉะนั้นพยายามให้มีฉาน
ให้มีสมบัติ มีวิโมกข์ มีวิมุติมรรคผลอะไร. นี่มันเป็นส่วน
เกินที่ต้องมีไว้สำหรับพระป้า เพราะเขายกไว้เป็น
สถาบันพิเศษต้องมีอะไรเก่งกว่าพระบ้าน. นี่ก็มีคำว่า
“อภิธรรม อภินัย” ติดเข้ามาที่นี้อีก นี่ในมัชฌิมนิกาย
โคกิสถานีสูตรมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ข้อ ๒๐๓
ขอให้ไปอ่านดูโดยละเอียดด้วย.

ที่นี้พระโมกคัลลนจะสอดขึ้นมากว่า ^๕จะให้ปฏิบัติกัน
แต่พระป้าเท่านั้นหรือ? พระบ้านไม่ต้องอย่างนั้นหรือ?
พระสารีบุตรตอบว่า ไม่ใช่; เมื่อพระป้ายังต้องทำแล้ว
จะต้องพูดกันทำไมถึงพระบ้าน. ก็แปลว่าพระบ้านก็ต้องทำ.
ฉะนั้นพระบ้านก็เป็นอันว่า จะต้องสนใจอภิธรรม อภินัย
ไว้เหมือนกันเพื่อว่าคนเขาดาม. มันจะเสียเกียรติ เสียภูมิ
ของพระที่มันบวชมาช้านานหลายพรรษา. และนี่ก็^๕เป็น
สูตร ๆ หนึ่งในพระบาลีในพระไตรปิฎก ที่ชี้ให้เห็นว่า

อภิธรรมอภิวินัยนี้ ถูกจัดไว้ในส่วนเกิน คือเกินจำเป็น เกินระดับธรรมดา; แต่ว่าไม่ใช่ว่าไม่มีประโยชน์ มันมีประโยชน์ มันต้องมีในบางกรณี มิฉะนั้นจะเสียหาย อย่างอื่น รวมความแล้วก็คือว่ามันเกิน.

ทีนี้ขอโอกาสพูดสักนิดเกี่ยวกับคำว่า “เกิน”. เกี่ยวกับคำว่าเกินคำเดียว : จะยกตัวอย่างไปตั้งแต่เด็ก ๆ เราจะให้เขาเรียนอะไร ให้รู้อะไร ให้ตั้งคำถามเพียงเท่าไร เรียกว่าพอดี ถ้าเกินนั้นเรียกว่าเกิน. เด็ก ๆ ควรจะมีความรู้ หรือว่าควรจะต้องให้รู้ และรู้แต่เพียงว่าทำดีนั้น คือทำอะไร แล้วก็ทำ; ทำดีคือทำอะไรแล้วก็ทำ; นี่ก็พอดีแล้วสำหรับเด็ก ๆ ว่าทำดีให้ได้โดยวิธีใด นี่ก็พอแล้วสำหรับเด็ก ๆ. แต่ถ้าเด็กมันอุตริไปถึงว่า ทำไมจึงต้องทำ; แล้วเอาอะไรมาตัดสินว่าดีหรือไม่ดี? ถ้าขึ้นมาถึงขั้นแล้ว มันเกินสำหรับเด็กแล้ว โอ้ธรรมะนี้มันเกินสำหรับเด็กแล้ว, แม้มันจะไม่เกินสำหรับนักปราชญ์ที่เขาจะรู้ว่าทำอะไร ทำทำไม อะไรดีอะไรไม่ดี. หรือถ้าเด็ก ๆ มันจะถามว่า โอ๊ย ทำดีนี้เขาทำกันมาตั้งแต่เมื่อไร?

นั้นคนแก่ก็ตอบไม่ไหว. ถ้าทำดีแล้วมันไม่ดีใครจะรับ
ประกัน? ถ้าตามอย่างนั้นมันก็ยิ่งเกินเรื่อยไป มันเกิน
สำหรับเด็ก. เด็ก ๆ ควรรู้แต่ว่าทำดีให้ได้โดยวิธีใด
พอแล้ว. อย่าให้ไปรู้หรือไปตามเตลิตเปิดเบิ่งนั้นมันจะ
เป็นอกิธรรม คือส่วนเกิน. ส่วนที่เป็นธรรมนี้ ทำดี
ให้ได้อย่างไร พอแล้ว.

เอาที่นี้มาถึงชวานากันที ที่นี้เขาทำนาเป็นชวานา
กันมาก อยากจะพูดสำหรับชวานาบ้าง : ทำนา รู้แต่เพียง
ว่าเลือกดินอย่างไร เลือกฤดูกาลอย่างไร เลือกพันธุ์ข้าว
อย่างไร เลือกปุ๋ยอย่างไร ไถหว่านดำดูแลรักษาเก็บเกี่ยว
อย่างไร เท่านั้นพอดีแล้ว พอดีสำหรับชวานาที่จะเป็น
กระดูกสันหลังของประเทศชาติแล้ว. อาตมาหมายถึง
ชวานาที่เป็นกระดูกสันหลังของประเทศชาติ ไม่ใช่ นั่งเก้าอี้
ทำงานอยู่ที่ออฟฟิศ กระทรวงเกษตร : ที่นี้เป็นกระดูก
สันหลังอยู่กลางทุ่งนา อาบแดดอาบเหงื่ออยู่ มันรู้แต่เลือก
ดิน เลือกเวลา เลือกพันธุ์ข้าว เลือกปุ๋ย รู้วิธีไถหว่าน
ดำดูแลรักษาเก็บเกี่ยว มันก็พอแล้วสำหรับจะเป็นชวานา.

ถ้าไปรู้ถึงธาตุดิน ธาตุฟอสเฟต ธาตุอะไรต่างๆ มีธาตุ
อะไรอีกแยกออกไปอย่างไร อย่างนี้มันก็เกินแล้ว เป็น
อภิธรรมที่เพื่อที่เกินสำหรับชาวนาแล้ว. และถ้าชาวนา
คนไหนจะเกิดคือตนว่า ไม่รู้เรื่องนี้ก็ไม่ยอมทำนา มันก็อด
ตายแน่. มันเป็นเรื่องของอาจารย์สอนนิสิตวิทยาศาสตร์
เกี่ยวกับเกษตรที่กระทรวง ไม่ใช่สำหรับชาวนา. นี่ชาวนา
จะรู้ว่าธาตุที่ประกอบกันเป็นดินเป็นปุ๋ยนั้น มันคือธาตุ
อะไรบ้าง ในหน่อข้าวมีธาตุอะไรบ้าง สารข้าวมีธาตุ
อะไรบ้าง ข้าวนี้เกิดมาในโลกเมื่อไร ตั้งแต่ยุคไหนเป็นมา
อย่างไร ควายไถนามีมาในโลกกี่ล้านปีแล้ว มนุษย์ทำไถไถนา
เป็นมากี่ล้านปีเมื่อไร ในเนื้อไม้ ในเนื้อเหล็ก ในเนื้อควาย
ประกอบด้วยธาตุอะไร ; ถ้าไม่รู้อย่างนี้แล้วไม่ยอมทำ อย่างนี้
ชาวนาบ้า. มันก็เป็นเรื่องเกินยิ่งกว่าเกิน เป็นอภิธรรม
ยิ่งกว่าอภิธรรมของชาวนา. นี่คำว่า “เกิน” มันมีความ
หมายอย่างนี้.

ที่นี้มาถึงพวกเราพุทธบริษัทที่จะดับทุกข์ ที่จริงรู้
เรื่องเดียวกันพอในทางปฏิบัติ คือรู้วิธีควบคุมตา หู จมูก

ล้น ภาย ใจ เท่านั้น. ขอให้ช่วยฟังข้อนี้ว่า : ใต้ที่พอดิ ที่
 ตรง ที่จริง ที่แท้ ที่ประเสริฐนั้นมีประโยชน์เดียวว่า **ให้รู้จัก
 ควบคุม ตา หู จมูก ล้น ภาย ใจ ในลักษณะที่มีอะไร
 มากระทบแล้วไม่เกิดความคิดเลยๆ เป็นความโลภ
 ความโกรธ ความหลงขึ้นมา มีเท่านั้นเอง** นี้พอดิ สนใจ
 เท่านั้นจะเป็นพระอรหันต์ได้ เพราะว่าทำอยู่อย่างนี้เรียกว่า
 “**เป็นอยู่โดยชอบ**” พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “ถ้าภิกษุ
 ทั้งหลายเหล่านี้**เป็นอยู่โดยชอบ** โลกไม่ว่างจากพระ
 อรหันต์” **เป็นอยู่โดยชอบ**นั้น โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์.
เป็นอยู่โดยชอบมีข้อเดียวเท่านั้น **เป็นอยู่ด้วยการควบคุม
 ตา หู จมูก ล้น ภาย ใจ ไว้ในลักษณะที่ถ้ามีอะไรมา
 กระทบแล้วไม่อาจจะเกิดโลภ โกรธ หลงได้; คือไม่
 ยึดมั่นเป็นตัวกูของกู ขึ้นมา แล้วก็เกิดโลภ เกิดโกรธ
 เกิดหลง; นี่จำเป็นที่สุด พอดิที่สุด พอเหมาะที่สุด.**

ที่นี้เราชอบของมาก ๆ ของข้อเดียวอันเดียวง่ายเกิน
 ไปไม่ชอบ ก็ขอแยกไปเป็นเพียงอริยสัจ ๔ คือเรื่องทุกข์
 เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์ เรื่องความดับทุกข์ เรื่องทางให้ถึง

ความคับทุกข์ ซึ่งรวมแล้วเรียกว่าไปไม้กำมือเดียว ไม่ใช่ไปไม้หมดทั้งป่า. พระพุทธเจ้าตรัสโองการอย่างนี้ : “ตถาคตมีความรู้เท่ากับจำนวนไปไม้หมดทั้งป่า แต่ตถาคตจะนำมาสอนเพียงไปไม้กำมือเดียว” ท่านลองเทียบดูว่าไปไม้หมดทั้งป่ากับไปไม้กำมือเดียว แล้วไปไม้กำมือเดียวนี้คือเรื่องอริยสัจ. ที่นี้เรื่องอริยสัจมัน ๔ เรื่อง : เรื่องทุกข์ เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์ เรื่องความคับทุกข์ เรื่องทางให้ถึงความคับทุกข์. ใน ๔ เรื่องนี้ ๓ เรื่องข้างต้นไม่สำคัญ มันสำคัญอยู่ที่เรื่องปฏิบัติที่เป็นทางคับทุกข์ นั่นแหละสำคัญ. ถ้าลงปฏิบัติอย่างนั้นอยู่แล้ว มันคับทุกข์, ๓ อย่างข้างต้นมันพลอยรู้ไปเอง มันรู้อยู่ในตัวการปฏิบัติมันเอง.

ที่นี้การปฏิบัติเพื่อคับทุกข์ที่ว่ามันก็ไม่มีอะไร มีแต่ควบคุม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้มันปกติอยู่เสมออย่าให้โอกาสแก่การเกิดขึ้นของตัณหาของ โลภะ โทสะ โมหะ เมื่อตากระทบรูป หูกระทบเสียง จมูกกระทบกลิ่น เป็นต้น. นี่เท่ามันพอดี กระทั่งรัดพอดี เท่าที่จำเป็นเท่าที่ถูกต้อง. ที่นี้ไม่เอา เรามันไม่ชอบ เรามันชอบมาก;

มันก็เลยกลายเป็นเรื่องแยกแขนงออกไปทุกที คำว่าทุกชั้น
ศึกษาแตกออกไปเป็นคำพูดทางปรัชญา : พยัญชนะว่า
อย่างไร อรรถะว่าอย่างไร มีก็อย่างก็ชนิด ชนิดไหนหนัก
เบาอย่างไร ก็เป็นรูปอภิธรรมไป. ในที่สุดก็ไปแจก
ทุกอย่างไปในรูปของอภิธรรม : ไปแจกธาตุเป็นหลาย ๆ
ธาตุ, แล้วธาตุหนึ่ง ๆ ก็แยกไปอีก แจกอายตนะ แจกขันธ
แจกปัจจัยการ มันก็เริ่มเกินออกไปทุกที ๆ เป็นอภิธรรม
ยิ่งขึ้นไปทุกที. พระอรหันต์ในยุคแรก ๆ ไม่รู้เรื่อง
เหล่านี้ ไปอ่านพระพุทธประวัติพระคัมภีร์พระบาลีเถอะ
พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วสอนคนเป็นพระอรหันต์ทั้งหลายสิบ
หลายร้อยแล้ว ไม่เคยพูดกันถึงเรื่องแจกลูกอย่างนี้ ;
พูดกันแต่เรื่องประโยค ๆ เทียว คือควบคุม ตา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจ อย่าให้เกิดตัวกูของกูเท่านั้น. เช่นอนัตตลักษณะ
สูตรอย่างนั้นไม่ต้องแจกลูกมัน ขันธ ธาตุ อายตนะออกไป
เป็นชั้น ๆ ๆ ๆ จนนับไม่ไหว จนต้องใช้เมตตาธรรมช่วย.
อย่างนั้นมันเป็นอภิธรรมออกไป ๆ มากขึ้น ๆ.

ที่นี้ยังไปเรียนรู้ไ้ความสัมพันธ์ความสลับซับซ้อน
อะไรต่าง ๆ นานา กระทั่งอย่างที่เรียกว่า จนจะสามารถ

สร้างมนุษย์ขึ้นมาได้ใหม่; เรารู้เรื่องชั้น เรื่องธาตุ เรื่องอายตนะ เรื่องปัจจัยการงานจะสามารถสร้างมนุษย์ขึ้นมาได้ใหม่; แต่ไม่สนใจข้อที่ว่ามนุษย์ตาตา ๆ อยู่นี้จะกับทุกซ์ได้อย่างไร ไม่พูดไม่มีในรายละเอียดเหล่านั้น; ในอภิธรรมส่วนเกินจะไม่มีที่ว่ามนุษย์ตาตา ๆ นี้จะกับทุกซ์ได้อย่างไร แต่มีรายละเอียดถึงขนาดที่ว่าสร้างมนุษย์ขึ้นมาได้ใหม่เลย. นี้เรียกว่า “ส่วนเกิน” ขอให้ช่วยกันระวังให้ดี ให้พอดี อย่าให้เกิน; สำหรับตัวเองก็อย่าให้เกิน สำหรับสังคมทั้งหมดของเราในประเทศไทยก็อย่าให้มันเกิน ให้มันพอดีที่จะใช้เป็นประโยชน์ได้ มิฉะนั้นจะเสียเวลา มิฉะนั้นจะมลายแล้วมิฉะนั้นจะพลัดตกไปสู่ธรรมดำโดยไม่รู้สีกตัว เพราะมันเกินหนักเข้า ๆ ๆ มันก็พลาดผิดตกหลุมตกเหวของมิจฉาทิฏฐิโดยไม่รู้สีกตัว. เช่นที่ไปสอนว่า คน ๆ นี้ไปเกิด คน ๆ นี้ชอบเอาความเป็นพระโสตาบันไปด้วยทั้ง ๗ ชาติ จิตนี้ดวงนี้ไปเกิดอีก นั้นมันเป็นสัสสตทิฏฐิ. นี้คำว่า “เกิน” พยางค์เดียว มันมีความหมายอย่างนี้ ขอให้ช่วยจำไปด้วยว่าเกินนี้ มันมีความหมายอย่างไร.

ที่นั่นก็จะพูดเรื่อย ๆ ไปตามที่เราเห็นว่าสมควรจะพูดว่าทำไมเราจึงกล่าววิจารณ์กันขนาดนี้? จะชอบไหม ว่าทำไมจึงกล่าววิจารณ์กันอย่างอิสระเช่นนั้น? อย่างนี้ในข้อนี้จะขอพูดไว้คร่าวเดียวหมดเลย สำหรับใช้ได้ทุก ๆ คราวทุก ๆ เรื่องว่าทำไมเราจึงกล่าววิจารณ์กันขนาดนี้ :

ข้อหนึ่ง ก็เพราะว่าพระไตรปิฎกที่แรกจำกันมาด้วยปาก ฟังด้วยหู บอกกันด้วยปากเรื่อยมาเป็นเวลาถึง ๔๐๐—๕๐๐ ปี จึงจะได้เขียนเป็นตัวหนังสือ จำกันมาด้วยปากฟังกันมาด้วยหู เป็นเวลาถึง ๔๐๐ ปีเศษ หรือถึง ๕๐๐ ปี จึงจะได้เขียนลงเป็นตัวหนังสือ มันอาจจะผิดเพี้ยนหลงลืมโดยไม่เจตนาในช่วง ๔๐๐—๕๐๐ ปีนี้. ฉะนั้นเราต้องกล่าววิจารณ์.

อีกข้อหนึ่งแม้เขียนเป็นตัวหนังสือแล้ว มันก็ถึง ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว ที่เขียนเป็นหนังสือแล้วเมื่อ พ.ศ. ๕๐๐ มาถึงเดี๋ยวนี้มันถึง ๒,๐๐๐ ปีแล้ว ฉะนั้นมันอาจจะมียะไรที่สูญหายไป หรือเพิ่มเข้ามาชดเชยหรือว่าเพิ่มเติมเข้าไป

ท้วงเจตนาบ้าง ไม่เจตนาบ้าง อย่างนั้นมันอาจจะมีแม้แต่
กัถลอกผัดมันก็มี ฉะนั้นเราต้องกล่าววิจารณ์.

ที่^๕นี้การกล่าววิจารณ์^๕ไม่ใช่เราอวดดี พระพุทธเจ้า
ท่านตรัสไว้โดยกาลามสูตร. วันก่อนพูดเรื่องกาลามสูตรกัน
อย่างละเอียด เกี่ยวกับพูดแต่หัวข้ออีกพอ : *มา อนุสฺสเวน*
อย่าเชื่อโดยฟังตาม ๆ กันมา, *มา อิติกิริยา* อย่าเชื่อเพราะ
ว่าได้ยินสืบ ๆ กันมา, *มา ปรมุปราย* อย่าเชื่อเพราะ
เหตุว่าทำสืบ ๆ กันมา, กระทั่งถึงว่า *มา นยเหตุ*,
อย่าเชื่อตามวิธีปรัชญา, *มา ตกฺกเหตุ* อย่าเชื่อตามวิธี
ตรรกศาสตร์, *มา ทิฏฺฐินิขณานกฺขนฺติยา* อย่าเชื่อ
เพราะว่ามันทนต่อความเห็นและการพิสูจน์ของเรา,
แล้วที่มันร้ายที่สุดก็คือว่า *มา ปิฏกสมฺปทาเนน* อย่าเชื่อ
หรือรับเอาโดยเหตุที่ว่ามันมีอยู่ในปิฎก, แล้วก็ *มา*
ภพฺพรูปตาย อย่าเชื่อเพราะเหตุที่ว่าผู้พูดมันเป็นคนน่าเชื่อ,
แล้วข้อสุดท้ายว่า *มา สมโณ โน ครุติ* อย่าเชื่อเพราะว่า
สมณะ^๕นี้เป็นครูของเรา.

พระพุทธเจ้าท่านพูดอย่างนี้ ฟังดูให้ทีเถอะ อย่า
เชื่อแม้แต่เพราะเหตุว่าสมณะองค์นี้เป็นครูของข้าพเจ้า;
อย่าเชื่อเพราะมันมีในพระไตรปิฎก; อย่าเชื่อเพราะมัน
น่าเชื่อ; อย่าเชื่อเพราะว่ามีเหตุผลทางตรรก ทาง Logic
ทางปรัชญาเป็นต้น; ให้เชื่อต่อเมื่อมันปรากฏแก่ใจแล้ว
ว่ามันเป็นเช่นนั้นจริง. เช่นใครพูดว่าไฟร้อนนี้เราต้อง
ไม่เชื่อ. ถ้าเห็นเต็กมันไปจับแล้วมันหดมือ นี้เราเชื่อครึ่ง
หนึ่ง, แต่ถ้าหากไฟมันไหม้มือเราแล้ว จึงเชื่อว่าไฟร้อน.
พระพุทธเจ้าท่านทรงเปิดให้อย่างอิสระถึงที่สุดอย่างนี้
เพราะฉะนั้นเราจึงกล่าววิจารณ์ แม้แต่วิจารณ์พระพุทธเจ้า
เอง. นี่พูดอย่างนี้บาปหรือไม่บาปก็ไปคิดเอาเองเถอะ
บางคนคิดว่าพูดจ้วงจาบพระพุทธเจ้า แต่ว่าพระพุทธเจ้า
ท่านสั่งว่าอย่างนั้น ว่าฉันพูดก็อย่าเพื่อเชื่อ ต้องไป
วิจารณ์ รู้สึกโดยจิตใจของตนเองก่อนแล้วจึงเชื่อ. นี่เรา
อาศัยหลักอย่างนี้ คือหลักกาลามสูตรบ้าง หลักโคตมีสูตร
บ้าง หลักมหาปเทศ ๔ ในพระสูตรฝ่ายสุตตันตะบ้าง
เราจึงกล่าววิจารณ์; กล้า ๑๐๐ เปอร์เซนต์เลย ไม่ยับยั้ง
อะไรไว้ให้เลย. เคยจะวิจารณ์ให้ดู.

ที่นั่นยังมีเหตุผลต่อไปอีกว่า ในสิ่งที่เราเอามาเรียน มาสอนมาทำอะไรกันอยู่^๕ มันมีอะไรบางอย่างสื่อความ บอกพร่อง สื่อความผิดพลาด (ผิดพลาดคือไม่เป็นไปตามแบบ ไม่เป็นไปตามหลัก) นั่นมันสื่ออยู่ในนั้นเอง เช่นในอภิธรรม ปิฎก ยกตัวอย่าง อย่างตรง ๆ เลย ไม่เกรงใจ หรือว่าไม่กลัวอะไร ยกตัวอย่างในอภิธรรมปิฎก อธิบายคำว่าสักกาย- ทัฏฐิไว้ในคัมภีร์หนึ่ง แล้วอธิบายคำว่า อัตตวาทุปาทาน ไว้ในอีกคัมภีร์หนึ่ง ตรงกันทุกตัวอักษร; อธิบายสักกาย- ทัฏฐิ กับ อัตตวาทุปาทาน^๕ ตรงกันทุกตัวอักษร. สักกาย- ทัฏฐิสำหรับพระโสดาบัน ละ กับ อัตตวาทุปาทาน สำหรับพระอรหันต์ ละ มันตรงกันทุกตัวอักษร. ^๕เรา ถือว่าเป็นสิ่งที่สื่อความน่าสงสัย สื่อความผิดพลาดไม่เป็นไป ตามเหตุผลสามัญ. แล้วเราเกิดงุนงงขึ้นมาทันที แล้วก็ วิจารณ์อย่างอิสระเลย จนกว่าจะพบความจริง. ^๕คือ หลักที่ว่า ในสิ่งที่เราเกี่ยวข้องอยู่ด้วย มันมีอะไรสื่อพิรุณ ฉะนั้นเรากลับวิจารณ์อย่างอิสระ.

ที่^๕ต่อไปอีกก็ว่า การถ่ายทอดจากภาษาสู่ภาษา เช่น จากภาษาอินเดียมาเป็นภาษาลังกา จากภาษาลังกากลับไป

เป็นภาษาอินเดียบางส่วน แล้วมาสู่ภาษาไทยนี้ การถ่ายทอดจากภาษาสู่ภาษา^{นี้} มันก็มีข้อที่จะต้องพลงพลาดโดยไม่^๕รู้ตัว. แล้วก็ใน^{นี้}มันมีการตีความหรือพูดถึงสิ่งที่ไม่ได้อยู่ในประเทศของตัว รวากับว่ามีอยู่ในประเทศของตัว เช่นเอาเรื่องในประเทศลังกาไปพูดกลายเป็นเรื่องในประเทศอินเดียอย่าง^{นี้}เป็นต้น; มันก็สื่อความพิรุณ. ^{นี้}มันไม่มีหลักประกันว่าจะไม่คลาดเคลื่อน เพราะฉะนั้นเราจึงต้องอาศัยหลักกาลามสูตร เป็นเครื่องกรอง เป็นเครื่องกลั่นกรองอย่างยิ่ง. และโดยเฉพาะอรรถกถาหรือข้อความในชั้นอรรถกถาท้ายแล้ว ก็ต้องใช้หลักกาลามสูตรอย่างยิ่ง. นี่ในที่สูกจะขออ้างคำของพระพุทธเจ้าที่ว่า อย่าเชื่อสักเพราะเหตุ^{๕๗}ที่ว่าสมณะ^{๕๘}นี้เป็นครูของเรา. สมณะ^{๕๙}นี้ก็พระพุทธเจ้าท่านเป็นครูของพวกเรา ก็อย่าเชื่อ. นี่พระพุทธเจ้าท่านสอนอย่าง^{นี้}. ให้เป็นผู้ที่เชื่อตัวเอง พังมาแล้วจากพระพุทธเจ้า มาศึกษา มากันคว่ำ มาปฏิบัติ มาใช้เหตุผล มาทดสอบ มาปฏิบัติอยู่แล้ว ๆ เล่า ๆ จนมองเห็นว่าอ้าว มันจริง; แต่ว่าบางอย่างไม่ต้องรอดถึงอย่าง^{นี้}

มันเชื่อตัวเองได้ เช่นพระพุทธเจ้าตรัสว่า ความโลภเป็น
 ของร้อน ความโกรธเป็นของร้อน ความรักเป็นของร้อน
 นี้ไม่ต้องรอ เชื่อได้เลย เพราะมันเคยปรากฏอยู่แก่ใจมา
 แล้วแต่ก่อน. ความรักเป็นของร้อน ความโกรธเป็นของ
 ร้อน นี้มันเชื่อได้ทันทีเลย. แต่ถ้าเรื่องอื่นที่มันไม่ปรากฏ
 ในลักษณะอย่างนี้ก็ต่อรอไว้ก่อน ถ้าเราไม่รู้จักความโลภ
 เราก็ต่อรอไว้ก่อน จนกว่าจะมีความโลภเกิดขึ้นในใจแล้ว
 ก็รู้ว่าความโลภเป็นอย่างไร มันก็ตรงกับที่พระพุทธเจ้าท่าน
 พุท. นี่เราจึงกล้า กล้าไม่เชื่อก่อน แล้วก็กล้าวิจารณ์
 อย่างอิสระที่สุด เพราะเหตุผลอย่างที่ว่ามานี้.

ที่นี้เกี่ยวกับอธิธรรมโดยเฉพาะอีก : เกี่ยวกับ
 อธิธรรมปิฎก ๗ คัมภีร์ โดยเฉพาะในตั้วพระไตรปิฎกเอง
 ข้อความส่วนที่เป็นพระวินัยปิฎกมีเรื่องราวกล่าวถึงการทำ
 สังคายนาครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ เล่าเรื่องทำสังคายนาครั้ง
 ที่ ๑ ครั้งที่ ๒ พุทธถึงแต่ธรรมะกับวินัย ไม่มีอธิธรรม-
 ปิฎก มันเห็นชัดอยู่อย่างนี้ ว่าเครติทของอธิธรรมปิฎกนี้
 ไม่รู้ว่ามันอยู่ที่ไหน ในตั้วพระไตรปิฎกเอง พุทธถึงการทำ

สังคายนาคครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ ไว้ชัดเจนละเอียดเพียงพอ
 ไม่พูดถึงอภิธรรม พูดถึงแต่สังคายนารวมและวินัย.
 ถึงในอรรถกถาที่อธิบายข้อความของพระไตรปิฎก อธิบาย
 วินัยปิฎก คือ สมันตปาสาทิกา ที่พระพุทธโฆษาจารย์
 อรรถกถาจารย์องค์ที่ลือชื่อที่สุดเขียนขึ้น พ.ศ. ดัง ๕๐๐
 เศษแล้ว ท่านก็ยังเขียนอยู่ว่า วินัยกัถิ อภิธรรมกัถิ
 สงเคราะห์เข้าไว้ในขุททกนิกาย คือ นิกาย ที่ ๕ ของ
 สุตตันตปิฎก. ^๕หมายความว่าเมื่อเขาทำสังคายนา
 กันนั้น เขาแบ่งเรื่องทั้งหมดเป็นเพียง ๕ พวกเท่านั้น
 พวกเรื่องยาว พวกเรื่องขนาดกลาง พวกเรื่องขนาดสั้น
 แล้วพวกเรื่องเป็นหมู่ ๆ แล้วพวกเรื่องเบ็ดเตล็ดรวมเป็น
 ๕ พวก. เรื่องยาวรวมเรียกว่า *ทีฆนิกาย* เรื่องขนาดกลาง
 รวมเรียกว่า *มัชฌิมนิกาย* เรื่องขนาดสั้นเรียกว่า *สัง-*
ยุตตนิกาย เรื่องเป็นหมู่ ๆ เรียกว่า *อังกุตตรนิกาย*
 เรื่องเบ็ดเตล็ดเรียกว่า *ขุททกนิกาย*; แล้วท่านเขียนไว้
 ชัดว่า “วินัยปิฎก อภิธรรมปิฎก สงเคราะห์รวมลงไปใน
 ขุททกนิกาย” นี่ความคิดของอภิธรรมปิฎกมันเป็นเสีย
 อย่างนี้. มันเป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งในขุททกนิกาย.

แต่ถ้าเราดูเดี๋ยวนั้นแล้วมันเป็นไปได้ ก็อภิธรรมปิฎก
มันมากกว่า ส่วนที่เหลือทั้งหมด. แต่ถ้าในครั้งกระนั้น
แล้ว มันน้อยพอที่จะเข้าไปอยู่ในชุดทกนิกาย.

ทีนี้จะไปดูอรรถกถาธรรมบทมันก็ไม่ไหว มันเป็น
เรื่องแต่งทีหลัง พุทธถึงพระไตรปิฎกในสมัยที่ยังไม่มีพระ-
ไตรปิฎก เช่น พระจักขุบาลบวชเข้ามาแล้ว ไปถามพระ-
พุทธเจ้า พระพุทธเจ้าบอกให้เรียนพระไตรปิฎก นี่ไม่มี
ใครเชื่อ. เพราะพระไตรปิฎกมันยังไม่เกิด. แล้วเรื่อง
ยมกปาฏิหาริย์ที่กล่าวไว้ในอรรถกถาธรรมบทนั้น ก็ต้อง
วิจารณ์ เดียวจะว่าให้ฟัง : เรื่องพระพุทธเจ้าขึ้นไปบนดาว-
ดึงส์แล้วแสดงอภิธรรมปิฎกนั้น มันไม่มีในพระไตรปิฎก
มันไม่มีในอรรถกถาของพระไตรปิฎก ส่วนที่เป็นอภิธรรม-
ปิฎก โดยตรง ; มันไม่มีในเรื่องแต่งทีหลัง เช่นอรรถกถา
ธรรมบท. นี่เกร็ดของอภิธรรมปิฎกมันเป็นอย่างไร
ก็คอยฟังกันต่อไป.

ทีนี้เมื่อเราไปสำรวจดูพระอภิธรรมปิฎกเองให้
ตลอด จะเกิดความรู้สึกขึ้นมาเองไม่มีใครบอก : รูป
โครงของเรื่อง ถ้อยคำที่ใช้ เนื้อหาของเรื่อง นั้นจะ

ที่นี้สำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือ เมื่อพระพุทธเจ้าจะ
 ปรีณิพพาน^{นี้} พินัยกรรมสุดท้ายมีอยู่หลายข้อ มีข้อสำคัญ
 อยู่ข้อหนึ่งว่า ถ้าท่านทั้งหลายเกิดความสงสัยในเรื่องธรรม-
 วินัย^{นี้}ว่าจะถูกหรือไม่ถูก จำมาผิดหรือไม่ผิด ให้ใช้หลัก
 มหาปเทศ. หลักมหาปเทศ^{นี้}คือ ให้เอาข้อที่สงสัยนั้นมา
 วัตถุทดสอบกันดูกับหลักทั่วไปที่มีอยู่ในสูตรและในวินัย.
 ท่านระบุชัดแต่เพียงว่า สุตตะ โอสาเรตัพพะ — เอามาหยั่ง
 สอบดูกับสูตร, วินยเ สนทสเสตัพพะ — เอามาเทียบ
 ดูกันกับวินัย; ๒ อย่างเท่านั้น. ให้เทียบในสูตร ให้
 เทียบในวินัย. ไม่มีที่พูดว่าให้เทียบในอภิธรรม ไม่มีที่
 พูดว่าให้เทียบดูในธรรมเฉย ๆ กลับไประบุว่าให้เทียบดูกับ
 ในสูตรทั้งหลาย ให้เทียบดูกับในวินัยทั้งหลาย. ถ้ามันเข้า
 กันได้กับหลักทั่วไป ก็นั่นแหละใช่แล้ว ถูกแล้ว. อย่า
 เชื่อเพราะครูว่า อย่าเชื่อเพราะไต่ยินคนนั้นว่า อย่าเชื่อ
 เพราะว่าอุปัชฌายะว่า อย่าเชื่อเพราะเพื่อนสหธรรมมิก
 รวมกันว่า; อย่าเชื่อ ให้เอามาทดสอบดูด้วยการหยั่งสอบดู
 ในสูตร เทียบดูในวินัย; ไม่มีคำว่าอภิธรรม. นี่เกร็ดคติของ
 อภิธรรมไม่มีเลยในพินัยกรรมคำสุดท้ายของพระพุทธเจ้า

ที่ตรัสไว้สำหรับให้ทดสอบเรื่องที่มีมันเป็นปัญหาหรือข้อสงสัย.

ที่นี้เครติทของอภิธรรมปิฎก มันยังมีทางที่จะถูกกันอีกมากมาย ขอให้ท่านฟัง ถ้าง่วงนอนหยิกขาได้แล้ว :

ที่นี้ถ้าจะเอาตามความรู้ความคิด ตามมติของนักศึกษาที่เป็นนักศึกษาตัวงพวกฝรั่งกันบ้าง. นักศึกษาตัวงชาวต่างประเทศที่เรารู้จักกันดีก็คือพระเถระเยอรมัน ชื่อ **ญาณติก** มาอยู่ในเกาะลังกานตาย เป็นขรัวใหญ่อยู่ที่นั่น แดกจนในพระไตรปิฎก. นี้เราเรียกว่าพวกฝรั่งเหล่านั้นเขาไม่ถูกกักขังโดยทางวิญญาน คือไม่มี Tradition ไม่มีวัฒนธรรมอะไรที่ไปทำให้เขาเชื่อมาแต่เกิด เชื่อมาแต่ก่อนแต่ออกเหมือนพวกเรา. พวกเรามันถูกขังทางวิญญานมาแต่ก่อนแต่ออก ตามขนบธรรมเนียมประเพณี พุคแล้วต้องเชื่อ แล้วพูดกันมาเรื่อยอย่างนั้น. ที่นี้พวกฝรั่งเขาไม่เป็น เพราะฉะนั้นเขาอิสระ เมื่อเขามาแตะต้องอะไรเข้า เขาก็ทำไปอย่างอิสระ. ท่านองค์นี้ชอบอภิธรรมที่สุด ชอบพระไตรปิฎกที่สุด แต่ก็ยังพูดว่าไม่ถืออภิธรรมเป็น

พุทธวจนะหรืออยู่ในรูปพุทธวจนะอยู่นั่นเอง; และไม่ถือว่าภิรรมนี้เกิดตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าแต่มันมาเกิดทีหลัง. นี่ ท่านเขียนไว้ชัด ๆ อย่างนี้ : นี่ คือคำของญาณติกุล พระเถระองค์นี้ว่า “ภิรรมปิฎกนั้น เมื่อดูตามรูป โครงปัจจุบันที่มีอยู่ในเวลานี้ เป็นของเกิดสมัยทีหลังจาก ปิฎกอีก ๒ ปิฎก (คือวินัยปิฎกกับสุตตันตปิฎก). ภิรรมปิฎกมันแสดงลักษณะว่าเกิดทีหลังปิฎกอีก ๒ ปิฎก โดยไม่ต้องสงสัยเลย ว่าเป็นการจัดระบบคำสอน ในสุตตันตปิฎกมาอธิบายใหม่ให้ง่ายขึ้น ในแง่ของ ปรัชญา หรือว่าให้ถูกยิ่งไปกว่านั้น ก็คือในแง่ของ จิตวิทยาและสรีระวิทยา.” ข้อนี้หมายความว่าคำพูดใน สุตตันตปิฎกนั้นเป็นภาษาศีลธรรมตรงไปตรงมาเกินไป แล้วก็ไม่เป็นที่พอใจของนักปราชญ์ หรือว่ามันไม่ง่ายในการจะศึกษาอย่างปรัชญา มันไม่มีเกียรติพอที่จะไปต่อสู้กับ นิกายอื่นหรือศาสนาอื่น ฉะนั้น ผู้ร้อยกรองจึงร้อยกรอง โดยเอาคำในสุตตันตปิฎกมาแต่ละคำ ๆ ที่ยาก ที่พิเศษ นั้นมาอธิบายใหม่ จัดรูปคำอธิบายใหม่ในแง่ของปรัชญา หรือให้ถูกกว่านั้นก็ในแง่ของจิตวิทยา เป็นเรื่องจิต เรื่อง

เจตสิก และสรีระวิทยา คือเรื่องรูป. อภิธรรมมีเรื่อง
จิต เรื่องเจตสิก เรื่องรูป แล้วก็เรื่องนิพพาน คือความ
ดับของสิ่งเหล่านี้.

แล้วท่านเขียนต่อไปว่า “เนื้อหาของอภิธรรม-
ปิฎกสรุปรวมอยู่ในอภิธัมมัตถสังคหะ ที่แต่งขึ้นโดยพระ
อนุรุทธมหาเถระ ไม่ก่อนกว่าคริสตศตวรรษที่ ๘ คือไม่
ก่อนกว่า พ.ศ. ๑๓๐๐” ที่นี้ต่อไปอีกว่า “เช่นเดียวกับ
ที่คำบางคำในอภิธรรมปิฎกนั้นไม่มีในสุดตันตปิฎก.
คำบางคำหรือแง่สั่งสอนบางแง่ในอภิธัมมัตถสังคหะนั้น
มิได้มีในอภิธรรมปิฎก เพราะฉะนั้นนำเข้ามาใหม่ ประชัน
ใหม่ หรือจัดระเบียบใหม่. แต่ว่าการที่นำเข้ามาใหม่
นี้เพื่อสะดวกแก่การย่อให้สั้นหรือเพื่อการจัดระบบเท่านั้น
ไม่ใช่เป็นของผิดหรือของเหลว” อาจารย์คนนี้เขาว่า
อย่างนี้ อภิธัมมัตถสังคหะไม่ใช่ของผิดหรือของเหลว มัน
ย่ออภิธรรมปิฎกใหญ่ลงมาอีกทีหนึ่ง คือชี้ให้เห็นว่าคำพูด
ที่มีอยู่ในสุดตันตปิฎกไม่มีในอภิธรรมปิฎก. เช่นเดียวกับ
คำพูดบางคำในอภิธรรมปิฎก ไม่มีในอภิธัมมัตถสังคหะ
ที่เราเอามาเรียนกันอยู่.

แล้วท่านยังเขียนต่อไปว่า “ความแตกต่างกัน
ระหว่างสุดตันตปิฎกกับอภิธรรมปิฎกนั้น มิได้เกี่ยวกับ
เนื้อหาของเรื่อง มันต่างกันแต่เพียงวิธีจัดคำ วิธีใช้คำ
ส่วนใจความนั้นเพ่งเล็งถึงสิ่งเดียวกัน” ใช้คำต่างกัน
จัดคำต่างกัน วางรูปโครงการสั่งสอนต่างกัน แต่เพ่งเล็ง
ถึงเนื้อเรื่องเดียวกัน. ท่านเขียนต่อไปว่า “สุดตันต-
ปิฎกอธิบายคำสอนด้วยภาษาพูดตามธรรมดาแบบของ
ชาวบ้าน. สุดตันตปิฎกพูดภาษาธรรมดาที่ชาวบ้านพูด
ซึ่งเป็นคำพูดที่ไม่ถูกต้องตามทางของปรัชญาบ้างไม่มาก
ก็น้อย; ส่วนคัมภีร์อภิธรรมปิฎกนั้น ใช้ภาษาทาง
ปรัชญาอย่างบริสุทธิ์ ในความหมายชั้นปรมาัตถ์” ท่าน
บอกเราว่าพูดเรื่องเดียวกัน แต่สุดตันตปิฎกพูดภาษา
ชาวบ้านพูด นั้นจะไม่ถูกต้องตามความหมายทางปรัชญาอยู่
บ้างไม่มากก็น้อย; เพราะว่าสุดตันตปิฎกต้องพูดเป็นเรื่อง
ราวที่เกี่ยวกับมนุษย์ เพราะฉะนั้นจึงพูดว่าฉัน พูดว่า
ข้าพเจ้าพูดว่าท่าน พระพุทธเจ้าเองก็พูดว่า “เราตถาคต”
อย่างนั้นแล้วพระพุทธเจ้าก็สอนอยู่หยก ๆ ว่าเราไม่มี มีแต่
ขันธ แต่ธาตุ แต่อายตนะ แล้วทำไมพระพุทธเจ้าพูดว่า

“เราคาดคะเนอย่างนั้นเป็นอย่างนั้น.” นี่มันไม่ถูกตามทาง
แห่งปรัชญา หรือ Logic เพราะฉะนั้นจึงถือว่าสุดตันต-
ปัญญา^๕ เพศภาษาชาวบ้าน ; ส่วนอภิธรรมปัญญา^๕ พุค
ภาษาปรมาตม ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล พุคเป็นชั้น ธาตุ
อายตนะ เป็นภาษาปรัชญาบริสุทธิ์.

แต่แล้วตรงนั้นขอแทรกหน่อยว่า คัมภีร์อภิธรรม
ปัญญาบางส่วนเช่นคัมภีร์วิภังค์ตอนธัมมทวิภังค์^๕ พุคถึง
เปรตพุคถึงเทวดา พุคถึงนรกอย่างบุคคลาธิฐาน^๕ นคิด
หลักอภิธรรมเลย เพราะไปพุคอย่างบุคคลเข้าอีก. อภิธรรม
ปัญญาทั่วไปพุคอย่างธรรมชาติ ชั้น ธาตุ อายตนะ ไม่ใช่
สัตว์ ไม่ใช่บุคคลทั้งนั้น เป็นที่ยอมรับ ; แต่มีบางแห่ง
เช่นตรงนี้เป็นต้น พุคอย่างสัตว์อย่างบุคคล เป็นนรก
อย่างนั้น เป็นสัตว์ เป็นเปรต อย่างนั้นอะไรอย่างนั้น.
อย่างนั้นแล้วก็แย่ แล้วนักอภิธรรมบ้านเราก็อชอบเอาอันนั้น
มายืนยันด้วย ยิ่งเสียหายเลย.

ที่ท่านญาณดิลกเขียนไว้ต่อไปว่า “การศึกษา
อภิธรรมในทุกเงื่อนไข^๕ ผู้นั้นต้องมีความคุ้นเคยอย่าง

ทั่วถึง เป็นการล่วงหน้าต่อคำสอนชั้นมูลฐาน และความ
มุ่งหมายของจริยธรรมของพุทธศาสนาเสียก่อนเท่านั้น ;
ทำได้อย่างนี้อภิธรรมปิฎกจึงมีประโยชน์” ท่านว่าอย่างนี้
ผู้ที่จะไปเรียนอภิธรรมนั้น ต้องทำความคุ้นเคยกับหลัก
คำสอนชั้นมูลฐาน ก็ว่าพุทธศาสนามีหลักมูลฐาน
อย่างไร นี่ต้องคุ้นเคยเสียก่อน ; มิฉะนั้นจะเขวเมื่อไป
เรียนอภิธรรมปิฎก. แล้วความมุ่งหมายของจริยธรรม
ของพุทธศาสนาก็คือ สอนเรื่องไม่มีตัวไม่มีตน ไม่ให้เห็น
แก่ตน ต้องศึกษาให้แจ่มแจ้งจนเป็นที่คุ้นเคยกันเสียก่อน
แล้วไปศึกษาอภิธรรมปิฎก จะได้รับประโยชน์จากอภิธรรม
ปิฎก ; มิฉะนั้นจะเขว ก็จะพลัดตกไปสู่ธรรมดำโดย
ไม่รู้สีกตัว อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านว่า.

นี่นักปราชญ์คนนี้เป็นชาวเยอรมันตายไปแล้ว เขา
เขียนไว้อย่างไม่เข้าใครออกใคร. แต่ฉันมันเป็นฝรั่ง ที่นี้
เราลองไปฟังนักปราชญ์ชาวลังกาเองดูบ้าง. เกี่ยวกับ
ชาวลังกาต้องอธิบายกันหน่อย ชาวลังกานี้ยึดมั่นพระ-
พุทธศาสนาแน่นแฟ้น เป็น Conservative ยิ่งกว่า

พวกเรา คล้าย ๆ กับว่าพุทธศาสนาและคัมภีร์ต่าง ๆ ไกร
 แต่ละต้องไม่ได้. นี่เลือกสิ่งกาท้องเป็นอย่างนี้. แต่นาย
 คน ๆ นี้ที่เป็นเลือกสิ่งกาท้อง ๆ ยังเขียนไว้อย่างนี้ จะอ่าน
 ให้ฟัง เขาชื่อ Cassius A. Pereira นี่มันเป็นชื่อภาษา
 โปรตุเกส ซึ่งเข้าไปมีอิทธิพลในประเทศลังกาอยู่คนหนึ่ง
 จะเห็นชาวลังกาจำนวนมากมีชื่อเป็นภาษาโปรตุเกส. เขา
 เขียนว่า : "เราไม่สามารถที่จะกำหนดเจาะจงลงไปได้ว่า การ
 ปรากฏของพระคัมภีร์หรือภิรรมทั้ง ๗ นี้ ในรูปลักษณะที่เราเห็น
 อยู่เวลานั้นมันมีขึ้นเมื่อไร. หลักฐานในภายใน (หมายความว่า
 ว่าในวงพุทธศาสนา) ในคัมภีร์นั่นเองแสดงให้เห็นชัดว่า คัมภีร์
 ธรรมสังคณี คัมภีร์วิภังค์ คัมภีร์ปฏฐานะ ๓ คัมภีร์นีนของ
 เกาทัฬหะ ซึ่งอาจจะได้สวดเป็นสังคัตตามรูปที่ปรากฏแก่เราใน
 เวลานั้น ; สวดมาแล้วตั้งแต่การประชุมสังคายนาครั้งที่ ๒
 (ราวร้อยปี พ.ศ. ๑๐๐) ส่วนคัมภีร์ธาคูกา, คัมภีร์ปุคค
 บัญญัติ. คัมภีร์ยมกด้วยนั้น เป็นเพียงของก่อนสมัยอโศก
 (พระเจ้าอโศกที่ ๓๐๐ ปีเศษ) และได้ถูกนำเข้าสู่สังคัตแล้ว ใน
 รูปที่คล้ายกับรูปปัจจุบันนี้มากที่สุด ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๓

ในรัชสมัยของพระเจ้าอโคกนั้นเอง” ตอนนั้นชี้ให้เห็นว่า
 ๓ คัมภีร์แรกนั้นเก่ากว่าเพื่อน มีแล้วตั้งแต่สังคายนาครั้งที่
 ๒. ๓ คัมภีร์หลังนี้เพิ่งจะมีบริบูรณ์เมื่อสังคายนาครั้งที่ ๓
 แต่เกือบจะบริบูรณ์เท่านั้น. ส่วนคัมภีร์กถาวัตถุนั้น ตาม
 ที่เราทราบกันอยู่เดี๋ยวนี้ มีอายุสืบต่อมาหลังจากสังคายนา
 ครั้งที่ ๓ ตามที่พระโมคคัลลีปุตตะเถระ ได้ร้อยกรองขึ้น
 เพื่อป้องกันกำจัดมิจฉาทิฎฐิต่างๆ ที่เป็นอันตรายต่อความ
 จริง ซึ่งค่อย ๆ เกิดมากขึ้น ๆ จนถึงเวลานั้น. เพราะ
 ฉะนั้นในคัมภีร์กถาวัตถุนั้นจึงมีเรื่อง กล่าวถึงพวกมิจฉา
 ทิฎฐิที่เพิ่งเกิดขึ้นทางแคว้นอินเดียใต้ ในแคว้นอันตระ
 หรืออะไรพวกนี้ เมื่อสัก ๕๐๐-๖๐๐ ปี หลังพุทธปรินิพพาน
 ก็มี มันเป็นอย่างนั้น. ถ้ามันเก่าตั้งแต่ครั้งกระโน้นจริง
 ทำไมมันจะต้องมาพูดเรื่องเมื่อ พ.ศ. ๕๐๐ และ ๖๐๐ ได้.
 ฉะนั้นจึงถือว่าเป็นของที่เพิ่มเข้าไปตามที่ควรจะเพิ่ม.

ที่ท่านผู้เขียนต่อไปว่า “ดังนั้นหลักฐานต่าง ๆ เท่า
 ที่หาได้ ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าพระคัมภีร์ทั้ง ๗ นี้ ตามรูปโครงนี้

มีขึ้นแล้วไม่หลังกว่าปี ๒๕๐ ก่อนคริสตกักราช คือว่าไม่หลังกว่า
 ปี พ.ศ. ๒๕๐. แล้วจากหลักฐานต่าง ๆ นั้น เราพอจะเชื่อได้
 ว่าพระคัมภีร์ทั้ง ๗ นั้นไม่ได้ถูกบิดผันแก้ไขโดยเจตนาตลอดเวลา
 ที่มีอยู่ในเกาะลังกา” ท่านผู้กล่าวเป็นชาวลังกา ท่านยืนยัน
 ยืนยัน ว่าหลักฐานต่าง ๆ ที่จะหาได้ ทำให้เชื่อได้ว่า
 ตลอดเวลาที่สอนอยู่ในลังกา ไม่มีใครกล้าแตะต้องแก้ไข
 บิดผันโดยเจตนา; แต่มีข้อแม้ที่ท่านเขียนไว้ว่า “มิใช่
 มันจะเป็นไปไม่ได้ว่าจะไม่มีความผิดพลาดที่เกิดขึ้นโดยไม่เจตนา
 จากผู้ศึกษาหรือผู้คัดลอกพระคัมภีร์นั้น ๆ. ถ้าหากว่ามันไม่มี
 ข้อผิดพลาดเสียเลย มันก็เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์เกินไป” ท่านว่า
 อย่างนั้น “เดี๋ยวนี้เห็นอยู่ชัดว่ามันมีความผิดพลาดบางอย่าง
 แต่ไม่ใช่ในส่วนที่เป็นเรื่องหลักสำคัญ” เขียนไว้อย่างนี้.

Professor T.W. Rhys Davids ผู้มีชื่อเสียงที่สุดฝ่าย
 ปรียัติ ก่อตั้งสมาคม Pali-Text Society ที่ลอนดอนนั้น
 ท่านถือว่ามันเป็นเพียงเรื่องทางฝ่ายปรัชญา หรือเรื่องจิต-
 วิทยาเท่านั้นเอง; ไม่มุ่งหมายทางตัวศีลธรรมที่เป็น

ความมุ่งหมายของพุทธศาสนา; เป็นตัวอธิบายศีลธรรม
ในพุทธศาสนาในแง่ของปรัชญาและจิตวิทยา.

ทีนี้มีคนหนึ่งเป็นชาวอินเดียเอง ชื่อ Hary Singh Gour เป็นนักศึกษาที่มีชื่อเสียงคนหนึ่ง เขาใช้คำสั้น ๆ
สั้น ๆ ว่า “อภิธรรมปิฎกนี้เป็นคำอธิบายพระพุทธวจนะชั้นต้น
บางคำที่มันยาก” นี่ก็เห็นจะพอกันที่สำหรับเครดิตของ
อภิธรรมปิฎก. สรุปสั้น ๆ แต่เพียงว่า มันอยู่ในวิสัย
ที่เราควรจะวิจารณ์อย่างอิสระ ฉะนั้นอย่ากลัวเลย.

ทีนี้เรื่องที่นำ่วงนอนยิ่งขึ้นไปอีก หยิกขาได้เป็น
ครั้งที่ ๒ คือปาฏิหาริย์ที่เกี่ยวกับอภิธรรมปิฎก ลองฟังดูบ้าง

ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระอภิธรรมปิฎกที่เป็น
เหตุให้เราเชื่ออย่างหลับหูหลับตาจนเกิดอภิธรรมรังหนู.
อภิธรรมรังหนูนี้เกิดขึ้นมาได้ในประเทศไทย เพราะอำนาจ
ปาฏิหาริย์ที่เกี่ยวกับพระอภิธรรมปิฎก ฉะนั้นลองฟังให้ดี
ผู้ที่สละเงินซื้อใบลานจนไปสุมไว้บนเพดานให้เป็นรังหนูนี้
มันเกิดมาจากปาฏิหาริย์ของอภิธรรมปิฎก.

ปาฏิหาริย์เกี่ยวกับอภิธรรมปิฎกเรื่องสำคัญก็คือ
เรื่องราวพระพุทธเจ้าได้เสด็จขึ้นไปบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

แล้วแสดงอิทธิฤทธิ์นั้น โปรดเทวดาที่เคยเป็นพระมารดาของท่าน. นี่คือพระมหาปาฏิหาริย์ แล้วก็มีปาฏิหาริย์ที่เนื่องกัน เช่นต้องแสดงยมกปาฏิหาริย์ก่อน แล้วขึ้นไปอย่างไร แล้วลงมาอย่างไร. แต่เรื่องสำคัญมันว่าขึ้นไปบนเทวโลกแสดงอิทธิฤทธิ์ ซึ่งชาวบ้านหรือนักปราชญ์ในเมืองมนุษย์เรียนไม่รู้เรื่อง แต่ไปแสดงแก่เทวดาให้รู้เรื่องได้; เทวดาซึ่งเอาแต่เล่นแต่กินแต่สบายนั้นนะ.

เรื่องนี้ขอให้ท่านฟังอาตมาเล่านิดหน่อย เรื่องว่าพระพุทธเจ้าขึ้นไปบนเทวโลกนั้นนะ มันเป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องมีในพุทธศาสนาของเรา เพราะว่าในศาสนาอื่นๆ หรือแม้ว่าไม่เกี่ยวกับศาสนา เป็นลัทธิอื่นนั้นเขาจะมีว่าศาสดาของเขา หรือบุคคลสำคัญของเขาต้องเคยขึ้นไปบนเทวโลกทั้งนั้น แล้วในฝ่ายพุทธศาสนาถ้าพูดว่าเราไม่มีแล้วมันก็แย่; เพราะฉะนั้นมันต้องมีกับเขาบ้างให้จันท.

ที่มันจะมีได้โดยฝีมือของใคร มันเป็นเรื่องที่จะต้อง มี เพื่อสร้างสถาบันที่ศักดิ์สิทธิ์. เช่นเราจะต้องพูดว่า พระพุทธเจ้าท่านมาเหยียบบรอยพระบาทไว้ที่สระบุรี

นั้น ถ้าไม่พูดว่าพระพุทธเจ้ามาเหยียบไว้แล้ว ไม่มีใคร
สนใจหรอก. ที่นี้เราจะต้องมีอะไรที่ทำให้สนใจให้เป็น
สถาบันเสียก่อน. พอมันเป็นสถาบันแน่นแฟ้นในจิตใจ
ของประชาชนแล้ว มันใช้ได้แล้ว มันจะจริงหรือไม่จริง
ก็ช่างมันเถอะ เพราะเขาต้องการสถาบันอันแน่นแฟ้นใน
จิตใจของประชาชน. ที่ประเทศอินเดียครั้งกระโน้น
ก็เหมือนกัน ต้องการสถาบันอันนี้ให้เชื่อว่าพระพุทธเจ้า
ของเราเก่งไปทุกสิ่งทุกอย่าง.

ทุกคนจะต้องระลึกถึงข้อที่ว่าเราสวดกันอยู่ทุกวัน
ว่า “สัตทา เทวะมะนุสสานัง” ถ้าเรื่องมันไม่จริงเราก็โกหก
ทุกวัน. เราพูดว่า “สัตทา เทวะมะนุสสานัง” : “อิติปิโสภควา
อรหังสัมมาสัมพุทธโ วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต
โลกะวิทุ อเนกตะโร ปุริสัทธัมมะสาระถิ สัตทา เทวะ
มะนุสสานัง” ท่านเป็นครูทั้งของเทวดาและมนุษย์ ไม่ขึ้น
ไปบนเทวโลกแล้วจะเป็นครูของเทวดาได้อย่างไร เราก็
สวดอยู่ทุกวัน. ฉะนั้นเรื่องมันต้องเป็นไปได้ ต้องเข้า
รูปกันได้. ฉะนั้นมันก็เป็นหน้าที่ของผู้รับผิดชอบในสมัย

นั้น จะเป็นพระมหาเถระที่เป็นประธานสงฆ์ทั้งหมดในเวลา
นั้นก็ดี หรือจะเป็นพระมหาจักรพรรดิที่รับผิดชอบ เป็น
องค์อุปถัมภ์ของพุทธศาสนาในเวลานั้นก็ดี จะต้องช่วยกัน
รับผิดชอบให้มันเกิดสถาบันอันนี้แน่นแฟ้นลงไป ในจิตใจ
ของคนทั้งปวง ว่าพระพุทธเจ้ามีอะไรครบพร้อมหมด
ทุกอย่าง ทุกเรื่อง แม้กระทั่งขึ้นไปบนสวรรค์.

ที่เห็นหลักฐานที่จำลองมาไว้ที่นี่ หินสลักสมัยการทูต
สมัยสาญจิมัน พ.ศ. ๔๐๐—๕๐๐ เท่านั้นเอง. เมื่อ
พ.ศ. ๔๐๐—๕๐๐ มีความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าขึ้นสวรรค์
เสร็จแล้ว ไปดูเถอะ เขาสลักบันไดขึ้นสวรรค์ลงสวรรค์
ของพระพุทธเจ้าในหินสลักนั้น. ฉะนั้นแสดงว่าประชาชน
เชื่อกันหมดแล้ว โดยอำนาจของพระราชามหาจักรพรรดิ
ให้สลักภาพเหล่านี้ ประชาชนต้องเชื่อ. ในยุคที่มันพ้อง
กันไม่เชื่ออยู่สักครั้งอายุคน มันตายหมด ยุคหลังมันเชื่อ
หมด ว่าพระพุทธเจ้าขึ้นไปบนดาวดึงส์. นี่ พ.ศ. ๔—๕๐๐
นี่เป็นอันว่าประชาชนเชื่อแน่นแฟ้นแล้ว มีหินสลักเหล่านี้
เป็นพยาน. แล้วหนังสือคัมภีร์เรื่องพุทธประวัตินั้นเขียน

ที่หลังหินสลัก. คัมภีร์ลลิตวิตตะระหรือว่าพระพุทธรจิระ
อะไรก็ตาม เรื่องพุทธรประวัติมันเขียนที่หลัง เมื่อประมาณ
พ.ศ. ๙๐๐ - พ.ศ. ๑๐๐๐ เพราะฉะนั้นหนังสือที่เขียนเขา
เขียนตามหินสลัก. หินสลักเขาสลักในสมัยที่ไม่ได้ใช้
หนังสือ. ที่หินสลักนั้น พ.ศ. ๔ - ๕๐๐; ถ้าก่อนหินสลัก
พ.ศ. ๔-๕๐๐ นั้นขึ้นไปอีก มันก็ถึงสมัยพระเจ้าอโศกเท่านั้น.

ในสมัยพระเจ้าอโศกเราไม่พบหินสลักเรื่องนั้นเลย
แต่เราได้มีเค้าเงื่อนอันหนึ่ง ซึ่งทำไมพระเจ้าอโศกไปสลัก
ศิลารูปช้างยกเป็นเสาสูงไว้ตรงที่เมืองสัทกัธ แล้วระบุไว้ว่า
สถานที่นี้เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลกมาสู่
เมืองมนุษย์ตามเดิม. ที่เมืองสัทกัธมีเสาอโศกใหญ่โตรูป
ช้าง แล้วถือกันว่าเป็นที่ที่พระพุทธเจ้าลงจากเทวโลก.
นี้เป็นอันเชื่อได้ว่า อย่างน้อยพระเจ้าอโศกก็อยากจะให้มี
สถาบันอันนี้ลงไปในจิตใจของประชาชน ว่าพระพุทธเจ้า
ท่านขึ้นสวรรค์แล้วลงมาจากสวรรค์ เพราะมันเป็น
ประโยชน์ทางนโยบาย ทางอาณาจักร ทางธรรมจักร
อะไรหมดทุกอย่าง; แต่ไม่มีการสลักภาพ. พ.ศ. ๓๐๐

จะมีเพียงลักษณะอย่างนี้. พ.ศ. ๔ — ๕๐๐ มีการสลักรูป
 หრაไปหมด. พ.ศ. ๕๐๐ — ๑๐๐๐ ก็เขียนเป็นหนังสือ เป็น
 คัมภีร์พุทธประวัติ อย่างปฐมสมโพธิ. ที่เราเรียกใน
 เมืองไทยว่า ปฐมสมโพธิ ในอินเดียก็มีคือคัมภีร์
 ลลิตวิตตะระ คัมภีร์พุทธจริตะ มันก็มีเรื่องขึ้นดาวดึงส์.
 ฉะนั้นเรื่องขึ้นดาวดึงส์ต้องมี จริงไม่จริงก็ตามใจ มันต้อง
 ให้ฝังอยู่ในจิตใจของประชาชน ว่าพระพุทธเจ้าเป็นสัตตา-
 เทวมานุสสานัง สอนทั้งในเทวโลก มนุษย์โลก. นี่เรา
 เห็นใจยอมรับว่าจะต้องมี; แต่ที่จะให้เราถือว่าเป็นความ
 จริงนั้นมันไม่ได้. นี่เราไม่มองายเราถือตามพระพุทธเจ้า.
 พระพุทธเจ้าดีจริง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าดีจริง โดย
 ไม่ต้องขึ้นไปบนเทวโลกหรอก. ยิ่งไม่ขึ้นไปเทวโลกเสีย
 อีกพระพุทธเจ้าจะเก่งกว่า; สำหรับเรามันเป็นอย่างนี้.
 แต่สำหรับประชาชนทั่วไป ซึ่งมีแต่ความเชื่อนี้ มันต้อง
 เป็นอย่างนั้น. ฉะนั้นเราจะอยู่ในลักษณะที่มันถูกต้อง
 หรือพอดี เราจึงกล่าววิจารณ์เรื่องปาฏิหาริย์ไปเทวโลก ว่า
 มันไม่สมเหตุผลผลอยู่ในตัวมันเอง.

ในเรื่องราวนี้เราจะมองเห็นในแง่วิจารณ์อย่างอิสระ :
 ข้อแรกจะมองความวิตถารถที่ว่าเมื่อพระพุทธเจ้าขึ้นไปบน
 ดาวดึงส์เพื่อเทศน์แก่พวกเทวดานั้น จะขอเล่าเพื่อคนบาง
 คนที่ยังไม่รู้เรื่อง คนที่รู้เรื่องแล้วทนน้อหน่อย. พระ-
 พุทธเจ้าต้องขึ้นไปจำพรรษาบนดาวดึงส์ ๓ เดือน เพื่อจะ
 เทศน์โปรดบุคคลที่เคยเป็นพุทธมารดา เป็นประธานใน
 เทวคาถาหลาย. ที่ท่านทำอย่างไร ท่านเป็นคนอย่าง
 เรา ๆ ท่านต้องฉันทข้าว แล้วจะอยู่บนนั้น ๓ เดือนได้
 อย่างไร. เข้าขึ้นท่านต้องลงมาบิณฑบาตในเมืองมนุษย์
 ข้อความมันเล่าว่า กลับไม่ลงมาสู่บ้านที่ท่านเคยอยู่คือ
 ชมพูทวีปนี้ แต่ก็ไปบิณฑบาต เสียที่อุตตรกุรุทวีปก็จะเป็น
 หลังภูเขาหิมาลัยไปทางประเทศรัสเซียโน้น ; ไปบิณฑบาต
 ทางโน้น แล้วก็มาฉันที่ตีนเขาหิมาลัย ที่สระอินคาต
 เพื่อให้พระสารีบุตรไปเฝ้าที่นั่นทุกวัน แล้วก็แสดงแก่พระ-
 สารีบุตรว่าวันนี้ได้เทศน์อะไรที่บนดาวดึงส์. พระสารีบุตร
 ก็จำเอามา แล้วก็มาบอกแก่ภิกษุทั้งหลาย ๕๐๐ รูปช่วยจำ
 เอาไว้ ทุกวัน, ทำอย่างนี้. แต่พระพุทธเจ้าท่านต้องลง

มาบิณฑบาต ในเมืองมนุษย์ ถ่ายอุจจาระ บั๊สสาวะใน
เมืองมนุษย์ เพราะมันทำบนเทวโลกไม่ได้ ทำอย่างนี้
จน ๓ เดือนหรือพรรษาหนึ่ง.

ที่นี้ถามว่าเมื่อท่านลงมาบิณฑบาตและฉันอาหารนี้
พวกเทวดาไม่คอยแยหรือ? ก็มีเรื่องว่าท่านเนรมิตพระ-
พุทธเจ้าอีกองค์หนึ่งให้แสดงธรรมแทนอยู่เหมือนที่ท่าน
แสดง. พวกเทวดามันก็ไม่รู้ — มันโง่. ที่นี้ ๓ เดือนใน
ประเทศไทย ๑ พรรษา ๓ เดือนในประเทศไทย มันเท่า
กับ ๒ — ๓ ชั่วโมงในเทวโลก มันก็ยังไม่รู้ซิ. คุณเคย
รู้เรื่องเปรียบเทียบเวลาเกี่ยวกับอย่างนี้หรือเปล่า : ๑ วัน
ในเมืองมนุษย์เท่ากับกัณหาทีในเทวโลก; ๑ วันในเทว-
โลกเท่ากับกัณหาปีในเมืองมนุษย์เป็นต้น. เพราะฉะนั้น
๓ เดือน พรรษาหนึ่งอย่างมนุษย์นี้เท่ากับ ๒ — ๓ ช.ม.
ในเมืองเทวตา. แล้วเวลาระหว่างนี้พระพุทธเจ้าต้องลง
มาบิณฑบาตที่นี้ ถ่ายอุจจาระ บั๊สสาวะที่นี้ถึง ๕๐ ครั้ง
๒ — ๓ ช.ม. ในเมืองเทวตานั่น. เอาละเป็นอันว่าท่าน
ทำได้อย่างนั้น. นี้เราก็สงสัยว่าทำไมต้องไปบิณฑบาต

ฝ่ายอุตรกุรุซ่อนตัวอย่างนี้ทำไม มาบิณฑบาตกับพวกเราตามเคยไม่ได้หรือ; นั่นส่อพิรุณอย่างนี้. แล้วเมื่อพระพุทธเจ้าลงมาบิณฑบาตฉันอยู่ทางนี้ พระพุทธรูปนิมิตทางโน้นพูดว่าอะไร รู้ได้อย่างไร หรือท่านยังบันดาลให้ท่านพูดอยู่ แล้วท่านฉันข้าวไปพลางอย่างนั้นหรือ. มันเป็นเรื่องที่ชวนให้วิจารณ์อย่างนี้เรื่อยไป.

ที่นี้เรื่องทั่วไปในพระไตรปิฎกมันมีว่าเทวดาก็ลงมาในเมืองมนุษย์เฝ้าพระพุทธเจ้าหรืออะไรบ่อย ๆ ทำไมพระพุทธเจ้าไม่เรียกประชุมเทวดาลงมาคนที่เมืองมนุษย์ละ เรียกเทวดาทิ้งหลายลงมาประชุมกันที่เมืองมนุษย์; มันคงทำไมได้อีกแหละ. ๒ — ๓ ช.ม. ของพวกโน้นมันเท่ากับ ๓ เดือนของพวกนี้ มันทำไมได้อย่างนี้.

ที่นี้ถ้าเราดูเรื่องที่พูด โสฬชนกัฏฐสารัมมา อุกุสสารัมมา อภัยกตารัมมานี้ เทวดาทิ้งไม่รู้เรื่องแน่ โสฬชนกัฏฐถึงก็พูดอย่างนี้ มันฟังไม่รู้เรื่องแน่ แล้วยิ่งแจกชั้นธัมมจักกัปปวัตตนสูตรซึ่งออกไป มันก็ยิ่งฟังไม่รู้เรื่อง เพราะไม่ได้พูดถึงเรื่องบุคคลอย่างบุคคลาธิฐาน

ที่มีความทุกข์ ต้องการจะดับทุกข์อย่างนี้ ท่านไม่เคยพูด. ก็เป็นอันว่าเรื่องที่แสดงแก่พุทธมารคานั้นมันไม่อยู่ในวิสัยที่ท่านจะฟังดู. ให้คุณไปเปิดดูอย่างทีชอว์เมื่อตะกี้ว่า อุตส่าห์ไปซื้ออภิธรรมปิฎกมาอ่านดู มันจะรู้สึกตัวได้เองเลยว่าเทศาฟังไม่ดู. นี่ มันมีข้อที่จะวิจารณ์อย่างนี้.

ทีนี้ดูสำนวนที่มันอยู่ในบาลีอภิธรรมปิฎกนั้นมันเป็นสำนวนอีกชนิดหนึ่งไม่เหมือนกับสำนวนสุตตันตปิฎก แล้วมันถือว่าเป็นสำนวนรุ่นหลัง สำนวนทีหลังซึ่งเลวลงมา และอีกทีหนึ่งก็เป็นสำนวนสอนเด็กในโรงเรียน ตามวิธีหนังสือที่ทามันให้ชัดเจนรัดกุมตายตัว เหมือนกับหนังสือสำนวนสอนเด็กในโรงเรียนอย่างนั้น คือสำนวนที่ใช้สอนในโรงเรียน ว่าอย่างนั้นก็ได้อ แม้ไม่ใช่เด็ก, แต่เป็นสำนวนสอนในโรงเรียน. อภิธรรมปิฎกเป็นอย่างนี้. ส่วนสุตตันตปิฎกนั้นเป็นสำนวนพูดกับชาวบ้าน พูดกับมนุษย์ตามปกติเลย แล้วแต่เรื่องอะไรมันจะเกิดขึ้น ไม่ใช่สำนวนในโรงเรียน. อภิธรรมปิฎกสำนวนในโรงเรียน สอนตรรกวิทยา จิตวิทยา; ส่วนสุตตันตปิฎก นี้เป็นสำนวน

พูดกันตามธรรมดาในเรื่องความคับทุกข์. นี่มันเป็นข้อ
ที่ชี้ให้เห็นว่าทำไมพระอาจารย์ผู้เขียนนรธาสมันตปาสา
ทิกานอาจารย์ผู้เคร่งครัดอย่างยิ่ง Conservative อย่างยิ่ง;
คือพระพุทโธสมาจารย์ เขียนว่า อภิธรรมปิฎกนี้มันรวมอยู่
ในขุททกนิกาย สองกิตติ ท่านแปลหรืออย่างไร.

ทีนี้คุณอีกแง่หนึ่งว่าสุดท้ายปิฎกทุกเรื่องที่เกิดขึ้นจะ
ระบุสถานที่ที่เกิดเรื่อง แล้วพระพุทเจ้าตรัส แล้วตรัส
แก่ใคร บอกเป็นเรื่องราวไปเลย. ส่วนในอภิธรรมปิฎกไม่
บอก ไม่มีบอกว่าตรัสแก่ใครที่ไหน ไปเปิดดูอภิธรรมปิฎก
เองจะเห็นว่าไม่มีบอกว่าตรัสแก่ใครที่ไหน ไม่มีบอกว่า
ตรัสแก่พุทธมารดาในสวรรค์. ที่ว่าตรัสแก่พุทธมารดา
ในสวรรค์นั้น มันคนที่ลวงว่า ไม่มีอยู่ในตัวพระไตรปิฎก
เอง ไม่มีอยู่ในตัวอภิธรรมปิฎกเอง ไม่มีอยู่ในตัวนรธาสมันต
ของอภิธรรมปิฎกโดยตรงเอง; มีแต่ในหนังสือที่คนชั้น
หลังแต่ง ขึ้นหลังว่า. นี่พวกเรามาโน้ว่าพระพุทเจ้าว่า
หรือว่าในอภิธรรมปิฎกมันว่า มันเป็นอย่างนี้ ขอภัยพุด
หายากายหน่อย. ในอภิธรรมปิฎกมันไม่มีบอกว่าพระ

พุทธเจ้าตรัสที่นั่นที่นี่ มันโผล่ขึ้นมาก็เป็น กุสลาธัมมา
อกุสลาธัมมาเลย; แล้วเป็นสำนวนสอนในโรงเรียน ไม่
ใช้สำนวนพูดกับคน.

ที่นี้ที่น่าคิด : สุตตันตปิฎกมีหลักฐานเรื่องที่พูด;
เรื่องคนฟังอะไรเสร็จหมด แล้วก็ไม่ว่าใคร ๆ ว่าถ้าไม่เชื่อ
จะตกนรก. ในตัวสุตตันตปิฎกเองก็ไม่ได้ว่าใครว่าถ้าไม่
เชื่อจะตกนรก. พระอรรรตกถาจารย์ของสุตตันตปิฎกทั้ง
หลาย ไม่ว่าใครว่าถ้าใครไม่เชื่อจะตกนรก. แต่อภิธรรม
ปิฎกนี้ประหลาดมีการว่าโดยใครก็ตามใจ กระทั่งเดี๋ยวนี้ว่า
ถ้าไม่เชื่อจะตกนรก. ทำไมของคัมภีร์พิเศษจะต้องมาชู้กัน
อย่างนี้. นี่ก็ช่วยเอาไปคิดดูด้วย. เมื่ออภิธรรมปิฎกมี
ปาฏิหาริย์ถึงอย่างนี้แล้ว ว่าพระพุทธเจ้าไปเทศน์บน
ดาวดึงส์ก็เชื่อแล้ว ทำไมจะต้องเอามาว่า ถ้าไม่เชื่อจะ
ต้องตกนรกอีกล่ะ. มันมาขัดขวางกันอย่างนี้.

ที่นี้ที่ประหลาดต่อไปอีกก็คือว่า มันพูดแต่เรื่อง
ตัวหนังสือขยายความ พูดเป็นอักษรศาสตร์ การขยาย
ความ ทางตรรกวิทยา ทางจิตวิทยา; ไม่พูดเรื่องการ

ปฏิบัติเพื่อกับทุกข์เลย. เรื่องสมณะ เรื่องวิปัสสนามีนึกเดียว หรือเรียกได้ว่าไม่มีในอภิธรรมปิฎก. ในอภิธรรมมัตถสังคหะ ๔ ปริเฉท นั้น มีอยู่สักครึ่งปริเฉทเท่านั้นที่จะพูดถึงตัวการปฏิบัติ; แล้วก็เอ่ยถึงสักแต่ว่าชื่อ แล้วก็ไม่แปลกออกไปจากสูตรตันตปิฎกที่ตรงไหนเลย. แต่ไปพูดเรื่องจิต เรื่องเจตสิก เรื่องรูป เรื่องเหตุ เรื่องอะไรต่างๆ ไม่รู้จักปริเฉทต่อกี่ปริเฉท มากมายหลายหมื่นหลายแสนคำพูด; นี่มันน่าสงสัย.

ทีนี้เรื่องที่จะเป็นประโยชน์โดยตรงเช่นว่า ปฏิบัติอานาปานสติอย่างไร กายคตาสติอย่างไรมันไม่มี. มันมีแต่ในสูตรตันตปิฎก. แล้วถ้ามีคำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องนั้นที่ดีบ้าง มันก็อยู่ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามัคค์ ที่เดี๋ยวนี้ยังติดค้างอยู่ในขุททกนิกายในสูตรตันตปิฎก. คำอธิบายอานาปานสติอย่างละเอียดอย่างที่มีในปฏิสัมภิทามัคค์นั้นไม่มีในอภิธรรมปิฎก. มันน่าน้อยใจ มันน่าเสียตาย ที่ว่าเรื่องที่มีประโยชน์โดยตรงมันไม่มี มันมีแต่เรื่องตัวหนังสือที่ลึกซึ้งเป็นนักปราชญ์ เป็นบรมปราชญ์เรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด.

เอาละจะยกตัวอย่างเปรียบเทียบอีกอย่างหนึ่งว่า เรื่องเดียวกัน คือชื่อ ๆ เดียวกัน พวกกันเสียคนละแง่ : ยกตัวอย่างเรื่องอกุศลมูล. เรื่องโลภะ โทสะ โมหะ เรียกว่าอกุศลมูล. ถ้าพูดถึงเรื่องอกุศลมูล ในสูตรต้นตปิฎกจะบอกว่าละมันอย่างไร โดยชัดเจนโดยพิศดารเลย; แต่ในอภิธรรมปิฎกมันจะมีแต่แจกลูก คำว่าอกุศล คำว่า กุศล และคำว่าโลภะ คำว่าโทสะ โมหะ แจกออกไปตาม ที่มันมีรากอย่างไร มีปัจจัยอย่างไร รากไหนสัมพันธ์กับ รากไหนอย่างไร ไปแต่เรื่องอย่างนั้นทั้งนั้น. ที่จะบอกว่า ละมันอย่างไร มันไม่มี. นี่ว่าพูดเรื่องเดียวกันแล้ว สูตรต้นตปิฎกจะพูดที่เป็น apply คือใช้ปฏิบัติได้แก่คนนี้; ส่วนอภิธรรมปิฎกจะพูดภาษาหนังสือภาษาปรัชญา ภาษา จิตวิทยาตามวิธีของ Logic. นี่พูดเรื่องเดียวกัน ชื่อเดียวกัน ชื่ออกุศลมูลด้วยกัน มันต่างกันอย่างนี้.

ที่มันน่าหวัทว่า เรื่องเหตุการณ์ขนาดสำคัญถึง กับพระพุทธเจ้าขึ้นไปในเทวโลกนี้ ทำไมมันไม่มีในพระ ไตรปิฎก; ส่วนเรื่องที่สำคัญน้อยกว่านั้นมันกลับมี. ใน

พระไตรปิฎกกลับมีเรื่องที่สำคัญน้อยกว่าถ้ามาเทียบกัน. เรื่องที่พระพุทธเจ้าขึ้นท้าวโลก เหตุการณ์สำคัญขนาดนี้กลับไม่มีในพระไตรปิฎก. ในพระไตรปิฎกมีพูดถึงเรื่องที่สำคัญน้อยกว่านั้นมากมายหลายร้อยหลายพันเรื่อง. นี่มันนำเสนออย่างนั้น.

ทีนี้ในอภิธรรมปิฎกสอนเรื่องฌาน ๕ รูปฌาน ๕. นี่ผู้ที่เคยเรียนอภิธรรมคงรู้ว่าในอภิธรรมไม่มีฌาน ๔ ไม่มีรูปฌาน ๔ อย่างที่เราสอน ๆ กันอยู่ มันมีรูปฌาน ๕ ในอภิธรรม. ส่วนในสุตตันตปิฎกไม่มีฌาน ๕ ไม่มีรูปฌาน ๕ มีแต่รูปฌาน ๔. คุณจะว่าอย่างไร : ว่าพระพุทธเจ้าสอนมนุษย์สอนเรื่องฌาน ๔ พอสอนท้าวทาสสอนเรื่องฌาน ๕ พระพุทธเจ้าตลบตะแลงถึงขนาดนี้หรือ. เมื่อสอนรูปฌาน^๕สอนมนุษย์ว่าฌาน ๔ พอสอนท้าวทาสสอนฌาน ๕; เราก็ไม่ยอม พระพุทธเจ้าเล่นไม่ซื่อแล้ว. ทีนี้มันไม่ใช่ อย่างนั้น มันคนเขียนอภิธรรมปิฎก มันอยากจะอวดเบ่ง มันจึงเขียนเป็นฌาน ๕ เป็นรูปฌาน ๕. พระพุทธเจ้าท่านคงเส็งกงวาเสมอแหละ. รูปฌาน ๔ มันก็ต้อง ๔ แแหละ. มันจะเป็นอย่างนั้นไปไม่ได้. สอนมนุษย์

อย่าง สอนเทศาอย่าง, อย่างนี้ไม่เอา มันผิดหลักของ
พระพุทธรเจ้าในเรื่องเดียวกัน.

ขอให้นึกถึงเรื่องที่พูดมาแล้วว่าในบาลีพระไตร-
ปิฎกแท้ ๆ พูดถึงเรื่องทำสังคายนาไม่มีพูดถึงอภิธรรมปิฎก.
ที่นี้ปัญหามันยังเหลืออยู่แต่ว่า เทวโลกนั้นมันคืออะไร
อยู่ที่ไหน. คุณเคยคิดบ้างหรือเปล่าว่าเทวโลกนั้นคือ
อะไร แล้วมันอยู่ที่ไหน? เทวโลกอย่างเต็กอมมีอ มัน
ก็อย่างหนึ่ง เทวโลกอย่างคนผู้ใหญ่มีสติปัญญา มันก็อีก
อย่างหนึ่ง; แล้วเทวโลกตามภาษาอภิธรรมแล้วมันมีเป็น
บ้านเป็นเมืองเป็นอย่างนั้นไม่ได้ เพราะอภิธรรมจะพูดแต่
เรื่องธรรมชาติ ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัว ไม่มีตน
ฉะนั้นเทวโลกมันก็จะหมายถึงอะไรอื่นที่ไม่ใช่บ้านเมือง
ก็ได้. นี่เป็นภาษาอภิธรรมที่ยิ่งไปกว่าอีก มันก็อยู่ที่จิต
ใจที่ต่าง ๆ ๆ ๆ กัน. จิตใจในภาวะอย่างนั้นเรียกว่าเป็น
มนุษย์, จิตใจในภาวะอย่างนั้นเรียกว่าเป็นเทวตา. ถ้า
ใครสงสัยปัญหาข้อนี้ได้ ก็ควารู้ว่าเทวโลกคืออะไรแล้ว
ปัญหาทั้งหมดอาจจะหมดไปก็ได้ แล้วเรื่องต่าง ๆ เป็น

เรื่องจริงหมด แต่ก็ต้องตีความ ถือเอาตามตัวหนังสือ
ตรง ๆ อย่างเรื่องของเด็ก ๆ ไม่ได้.

นี้เรียกว่าเราถำวิจารณ์อย่างอิสระ เป็นเรื่องแรก
คือเรื่องปาฏิหาริย์ของอภิธรรมปิฎก; ไม่ใช่เพื่อจะทำลาย
อภิธรรมปิฎก แต่เพื่อให้รู้ตามที่เป็นจริงว่าเราควรจะทำ
เอาอย่างไร; แล้วเราควรจะผ่อนผันให้แก่บุคคลประเภท
ที่มีแต่ความเชื่ออย่างไร. พระมหาเถระหรือพระราชาเขา
ต้องสร้างสถาบันอันมั่นคงขึ้นมาให้ได้ เพื่อความอยู่ยืนมันคง
ของพระอภิธรรมปิฎกนั่นเอง. ถ้าไม่สร้างเรื่องปาฏิหาริย์
อันมั่นคงมาแล้ว บางทีมันหายไปหมดแล้ว ไม่มีเหลือถึง
บัดนี้แล้ว หรือว่าเหลือก็เหลืออยู่ในวงที่แคบที่ไม่มีใคร
สนใจ เหลืออยู่แต่ในคัมภีร์; ไม่เป็นที่แตกตื่นของคน
มาก ๆ อย่างนี้.

แล้วที่นี้ก็ขอร้องให้ท่านวงนอนหยิกขาเป็นครั้งที่ ๓
ไหน ๆ จะพูดแล้วก็พูดกันเสียให้หมด แล้วคุณก็คงไม่มา
อีก ว่าแง่หรือปมที่จะต้องวิจารณ์เกี่ยวกับอภิธรรม นั้นมัน
ยังมีอยู่อีกบางแง่.

อาตมาอยากจะพูดอย่างไม่เกรงใจว่า พระพุทธวจนะ
 ที่เรียกว่าชั้นสูงสุด ยอดสุดของพระพุทธวจนะนั้นมันต้อง
 เป็นเรื่องที่ดีที่สุดในที่ตรง ที่จริง. ถ้าเป็นเรื่องอภิธรรม
 ต้องเป็นอภิธรรมจริง ไม่ใช่อภิธรรมเพื่อ. เมื่อตะกี้พูด
 กันมาแล้ว อะไรอภิธรรมเพื่อ อะไรอภิธรรมจริง. นี่
 พระพุทธเจ้าจะต้องตรัสแต่อภิธรรมจริงไม่ใช่อภิธรรมเพื่อ.
 อภิธรรมจริง ก็คือที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสอยู่เสมอ ๆ ว่า
 เย เต สุตตันตา ตถาคตภาสิตา คัมภีรา คัมภีรัตถา
 โลกุตตรา สุนฺณุตฺตปฏิสังยุตฺตา มีเท่านั้นราว ๖ คำเท่านั้น
 เอง : คือระเบียบของสูตรที่ตถาคตตรัสเอง อันลึกลับซึ่ง
 อันมีความหมายลึกลับซึ่งเหนือโลกที่พูดแต่เรื่องสุญญตา นั้น
 แหละคืออภิธรรมจริง มีน้อยแล้วไม่เพื่อแล้วตรงไปยังการ
 ปฏิบัติ. นอกนั้นเป็นอภิธรรมเพื่อ. แล้วสุญญตปฏิ-
 สังยุตฺตา คือธรรมที่พูดเรื่องสุญญตา นั้นมันมีอยู่ก่อน
 อภิธรรมไหนหมด : ก่อนอภิธรรมในปฏิสัมภิทามัคค์,
 ก่อนอภิธรรม ๗ คัมภีร์ในอภิธรรมปิฎก. พระพุทธเจ้า
 ท่านสอนเรื่องสุญญตานี้ก่อน แล้วก็ไม่ถูกเรียกว่า
 “อภิธรรม”, มันแปลกที่ว่าอภิธรรมแท้ไม่มีชื่อเรียกว่า

อภิธรรม อภิธรรมแท้ไม่ชื่อว่าอภิธรรม; อภิธรรมที่ชื่อว่าอภิธรรมคืออภิธรรมเพื่อ เป็นอภินัยอภิธรรมที่ผูกกันเพื่อความเด่นของปัญญาปฏิภาณ. นี้อภิธรรมเพื่อนั้นละคืออภิธรรม. ส่วนอภิธรรมจริง ไม่มีชื่อว่าอภิธรรม แต่กลับไปมีชื่อว่าสุตตันตะ ที่กล่าวแต่เรื่องสุญญตาที่พระพุทธเจ้าตรัสเองที่ลึกซึ้งเหนือโลก.

นี้ขอให้คิดเสียใหม่ให้ถูกกว่าอย่างลัว อย่างลัวว่าที่อาตมาพูดไป ๆ นี้จะทำให้อภิธรรมหมดราคา; อย่าตกใจอย่างลัวว่าที่พูดอย่างนี้วิจารณ์อย่างนี้จะทำให้อภิธรรมหมดราคา; มันมีแต่จะทำให้อภิธรรมเป็นอภิธรรมชัดขึ้นแล้วก็ใช้ประโยชน์ตรงตามความมุ่งหมายของอภิธรรม; อย่าได้กลัวกาย อย่าได้มีแง่ที่ให้พวกฝรั่งมันมาดูหมิ่นได้ว่าคนไทยงมงายเกี่ยวกับ อภิธรรม. อย่าลืมที่พูดเมื่อตะกี้ว่า อภิธรรมมีศักดิ์สง่าที่เป็นต้นตอของอภิธรรมเมืกมะขาม; อภิธรรมมีศักดิ์สง่านี้ออกหน่อในลังกา ไปเติบโตในพม่า มาออกดอกออกผลในเมืองไทยนี้อย่าลืม. ถ้าเราทำผิดเกี่ยวกับข้อเท็จจริงอันนี้แล้วพวกฝรั่งเขาจะหัวเราะเยาะ.

ที่^{นี้}อธิธรรมตามความยึดมั่นถือมั่น นั้นมัน
 อธิธรรมหนึ่ง อธิธรรมที่เป็นอิสระที่ถูกต้องนั้นมันอีก
 อันหนึ่ง. อธิธรรมตามความยึดมั่นถือมั่นของผู้หลง
 อธิธรรมนั้นมันเป็นอธิธรรมอีกอันหนึ่ง เรียกว่า **“อธิธรรม
 ตามทัศนะของท่าน”**; อย่าง^{นี้}ไม่ใช่อธิธรรมจริง. ข้อ^{นี้}
 เปรียบเทียบกันได้กับข้อที่ว่า **พระพุทธเจ้าตามทัศนะ
 ของท่านไม่ใช่พระพุทธเจ้าจริง** : พระพุทธเจ้าจริงไม่ใช่
 พระพุทธเจ้าตามทัศนะของพวกท่าน คือท่านยึดมั่นถือมั่น
 รักและเลื่อมใสในพระพุทธเจ้ามากเกินไป มันก็ว่าพระ-
 พุทธเจ้าตามความรู้สึก ให้ความหมายตามความรู้สึก มัน
 เป็นพระพุทธเจ้าตามทัศนะของท่านสำหรับอุปาทานยึดมั่น
 ถือมั่น; ^{นี้}ไม่ใช่พระพุทธเจ้าจริง. พระพุทธเจ้าตาม
 ความอยาก ความหวัง ความรัก ความหลงของท่านนั้น
 ไม่ใช่พระพุทธเจ้าจริง. พระพุทธเจ้าจริงต้องไม่เป็น
 อย่างนั้น คือเป็นอิสระตามแบบของท่าน. ที่^{นี้}อธิธรรม
 ก็เหมือนกัน : **อธิธรรมตามทัศนะของท่านไม่ใช่อธิธรรม
 จริง** ต้องเป็นอธิธรรมตามแบบของพระพุทธเจ้า แล้ว

ก็ที่ไม่เรียกว่าอภิธรรมด้วย ที่เรียกว่าสุตตันตะ ที่พูดแต่เรื่องสุญญตา.

ความเชื่อของคนจำนวนมากมันเป็นของเชื่อไม่ได้ เพราะว่าคนโง่มีมากในโลกนี้จริงไหม เอ้า พูดกันตรง ๆ ว่า ในกรณีทั่วไปคนโง่มีมากกว่าคนฉลาดเหลือประมาณในโลกนี้. ฉะนั้นความเชื่อหรือความเข้าใจของคนส่วนมากนั้น เชื่อไม่ได้เพราะมันเป็นคนโง่ เพราะฉะนั้นเราอย่าถืออะไรตาม ๆ กันมา ได้ยินกันมา เหมือนหลักกาลามสูตรห้ามไว้. เราต้องแยกตัวออกมาเป็นผู้เป็นอิสระมีสติปัญญา ให้สติปัญญาเป็นตัว อย่าให้ความโง่เป็นตัว. ฉะนั้นความเชื่อของมวลชนเอาเป็นประมาณไม่ได้เพราะงมงาย ฉะนั้นอย่าเชื่ออภิธรรมตามความเชื่อของมวลชนหรือคนมากเลย เชื่อตามเหตุผลหรือว่าตามความรู้สึกที่แท้จริงไปตามสามัญสำนึกอย่างอิสระเหมือนที่วิจารณ์ให้ฟังมาแล้วเถิด.

ที่นี้ก็ยากให้มองให้ลึกลงไปว่า แม้ว่าคนส่วนมากจะเชื่ออภิธรรมว่าอย่างนี้ อย่างนั้น อย่างโน้น ศักดิ์สิทธิ์อย่างนี้ แต่ว่าคนส่วนมากก็ยังหวังพึ่งสุตตันตะอยู่นั่นแหละ

ในกรุงเทพฯ ก็ดี ที่ไหน ๆ ก็ดี คนส่วนมากยังหวังพึ่ง
 สุตตันตะทั้งนั้นเลย ไม่ได้หวังพึ่งอภิธรรม. เอาอภิธรรม
 ไว้พูดเบ่งกับคนอื่นเป็นนักปราชญ์เท่านั้น แต่ที่จะกับทุกซ์
 ปฏิบัติกับทุกซ์โดยตรงแล้วพึ่งสุตตันตะทั้งนั้น.

พระอรหันต์ครั้งพุทธกาลท่านไม่ประสีประสาต่อ
 อภิธรรม เป็นพระอรหันต์กันเป็นสิบเป็นร้อยแล้ว ไม่
 เคยได้ยินคำว่า “อภิธรรม”; แต่มีอภิธรรมที่ไม่มีชื่อว่า
 อภิธรรม คืออนัตตา สัจจาทานัน^๕แหละคืออภิธรรม แต่
 มันไม่มีชื่อว่าอภิธรรม. คนเป็นพระอรหันต์รอดตัวกัน
 มาได้เพราะอภิธรรมที่ไม่มีชื่อว่าอภิธรรม แต่ไปมีชื่อว่า
 สัจจาทา ว่าอนัตตาเป็นต้น. พระอรหันต์ครั้งพุทธกาล
 ไม่ได้รู้อภิธรรม ที่มีชื่อว่าอภิธรรม; แต่ไปรู้ในชื่อว่า
 สัจจาทา อนัตตา.

ที่นี้ก็พูดไปก็เตือนไว้เรื่อยว่า แม้ว่าจะพูดอย่างนั้น
 ก็ไม่ใช่ว่าอภิธรรมจะหมดค่า อภิธรรมแม้เพื่อ แม้เกิน นั้น
 ก็ยังมีค่าไปตามของที่จะต้องเพื่อต้องเกิน เพื่อหมู่แห่ง
 นักปราชญ์. แม้ว่าจะไม่ได้อยู่ในรูปของพระพุทธรูป

หรือแม้ว่าไม่ได้เป็นพุทธภานิตมันก็ยังมียประโยชน์ เพราะมันเป็นหลักที่ถูกต้องตามแบบของมัน ในฐานะที่เป็นความรู้ชั้นสูงหรือเกินระดับธรรมดา. มันคงมีค่าไปตามแบบของปรัชญา จิตวิทยา จนกระทั่งพระสารีบุตรกำชับว่า พวกอยู่ป่าต้องรู้ภีระมอภินัยไว้. ถ้ามันไม่สำคัญแล้ว จะกำชับกันทำไม.

ที่นั่นมันน่าหวั่นว่าพระพุทธเจ้าอุตส่าห์ขึ้นไปแสดงถึงเทวโลก แล้วต่อมาไม่แสดงอีกเลย พระพุทธเจ้าไม่แสดงอีกเลยก็คฤชี่ มันน่าหวั่นไหม? **พระพุทธเจ้าแสดงภีระมออยู่ตลอดเวลา** แต่คนไม่ได้ยิน ก็ของท่านไม่ได้เรียกมันว่าภีระมอ. หัวใจแท้ ๆ ของภีระมอปีฏกนั้นมันก็อยู่ในรูปคำสอนที่พระพุทธเจ้าท่านสอนอยู่เป็นประจำวัน แต่ไม่ได้ใช้คำว่าภีระมอ. พระพุทธเจ้าก็ไม่เคยตรัสว่า ใครไม่เชื่อภีระมอจะตกนรก นี่ขอยืนยัน. ในพระไตรปิฎกพระคัมภีร์ทั้งหลายพระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสไว้ว่า ใครไม่เชื่อภีระมอแล้วจะตกนรก หรือจะไม่สำเร็จ

มรรคผล; แต่ท่านว่าถ้าไม่ปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘
ประการแล้ว ไม่มีทางจะดับทุกข์; นี่ท่านยืนยันอย่างนี้.

ที่เราเห็นชัดอยู่กว่า ท่านตรัสโศกาทัตถียังกะ
เป็นรากฐานเป็นเบื้องต้นว่า จงประกอบไปด้วยองค์ ๔ คือ
มีศรัทธาไม่หวั่นไหวในพระพุทธ มีศรัทธาไม่หวั่นไหวใน
พระธรรม มีศรัทธาไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ แล้วมีอริย-
กัณฐ์คือศีลบริสุทธิ์ไม่มีที่ติ พระอริยเจ้าชอบใจศีลชนิดนี้
๔ ข้อนี้เป็นโศกาทัตถียังกะ ทำให้เป็นโศกาทัน จงระมัด
เขม้นในสิ่งนี้ จะเรียกว่าอภิรรมหรือไม่อภิรรมก็ลองว่า
เอาเอง. เท่าที่ท่านตรัสไว้อย่างน่าอัศจรรย์ ก็คือว่า อยู่
โดยชอบ ๆ โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์. ท่านว่าอยู่โดย
ชอบ ๆ ไม่ใช่ว่าเรียนอภิรรม ๆ. ท่านว่าอยู่โดยชอบ
โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์. ที่นี้อยู่โดยชอบ ก็อยู่ให้เป็นชี
คุณอยู่ให้เป็นชี. อยู่โดยชอบคืออยู่อย่างไร? อย่ากระตุก
กระตึกไปในทางผิด ก็คือว่าควบคุม หู ตา จมูก ลิ้น กาย
ใจ ให้ถูกต้อง.

ถ้าจะไปอ้างฝรั่งกันบ้างก็ฟังดูอย่างที่ว่ามาแล้ว
พวกฝรั่งทั้งหมดไม่เชื่อว่าอภิรรมเป็นพุทธวจนะ ไม่เชื่อ

เรื่องชั้นเทวโลกดาวตึงอะไร แต่พวกฝรั่งก็ชอบอิทธิกรรม
แสนจะชอบ เพราะมันถูกรสถูกชาติ ถูกรสของปรัชญา
ของตรรกวิทยาที่มีอยู่ในอิทธิกรรม. ฝรั่งที่ลงทุนเผยแพร่
พุทธศาสนา ก็ชอบอิทธิกรรมอย่างยิ่ง แต่ไม่เชื่อว่าเป็น
พุทธวจนะ.

ที่นี้ก็มีพวกหนึ่งมักจะเอาข้างเข้าดูเรื่องพุทธวจนะนี้
คือเขาเถียงขึ้นมาเอาข้างเข้าดู อาตมาเรียกว่า “เอาข้าง
เข้าดู” คือเขาว่าถ้ามันลงกันได้กับพุทธมติแล้ว ให้ถือว่าเป็น
พุทธวจนะ. นี่เพื่อจะอ้างเอาอิทธิกรรมเป็นพุทธวจนะ :
เขาพูดขึ้นมาว่า ถ้ามันลงกันได้กับพุทธมติ ก็ให้ถือว่าเป็น
พุทธวจนะ. มันก็จริง อิทธิกรรมปฏิภาททั้งหมดลงกันได้กับ
พุทธมติ ในข้อที่ว่าไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ; มีแต่ขันธ ธาตุ
อายตนะ มันก็เป็นพุทธวจนะ. แต่เดี๋ยวนี้ตัวหนังสือ
หรือคำพูดมันมากเกินไป มันพรวดเกินไป แล้วมันไม่อยู่ในรูปของ
พุทธวจนะ ขอให้เข้าใจอย่างนี้.

ถ้าถือเอาตามโคตมสูตรเป็นหลัก ว่า “ธรรมเหล่า
ใดเป็นไปเพื่อประกอบทุกข์แล้ว ไม่ใช่พุทธวจนะ” แล้ว
อิทธิกรรมก็ไม่ใช่พุทธวจนะ โดยเฉพาะอิทธิกรรมปฏิภาททำให้

ยากแก่การเรียน ทำให้ลำบาก ทำให้เวียนหัว ทำให้พลัด
ไปสู่มิจฉาภิกขุแล้วก็มิ ทำให้เป็นบ้าไปก็มี; มันทำเรื่อง
ให้มากจนเกิดทุกข์. ความจริงมันไม่ต้องลำบากมากถึง
อย่างนั้น ที่จะปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ มันไม่ต้องมีเรื่องมาก
อย่างนั้น; ที่นี้ ไปทำให้มันมาก ไปทำให้มันลำบาก ฉะนั้น
จึงถือว่ามันทำให้เป็นไปเพื่อความทุกข์ ไม่ใช่ระบอบไม่ใช่
ระเบียบของพระพุทธเจ้า. ฉะนั้นขอให้ตัดทอนเรื่อง
ที่ทำให้เกิดความลำบากมากนั้นออกไปเสีย ให้เหลือแต่
ลำบากน้อยและเท่าที่จำเป็น นี่จึงจะเป็นพุทธวิจนะ.

ที่นี้คนเรามันถ่วงไถ่รักสิ่งใด ไถ่เมาสิ่งใด ไถ่
หลงสิ่งใดแล้ว มันก็ถือสิ่งนั้นกลายเป็นสิ่งที่ใครจะต้อง
ไม่ได้. อาตมาไปพูดนิดเดียวว่า “ข้อความในอภิธรรม
ปิฎกไม่ได้อยู่ในรูปของพุทธวิจนะ” เท่านั้นก็ถูกค่าหลายกะบุง
เพราะว่าเขามันรักมันหลงยึดถือสิ่งนั้นจนใครไปจะต้อง
นึกหนึ่งก็ไม่ได้. ส่วนเรามันถือว่าวิพากษ์วิจารณ์ได้เต็มที่
โดยเหตุผลเหมือนอย่างที่ว่ามาแล้ว. ของที่มันลึกเราต้อง
ช่วยกันทำให้ง่าย จึงจะถูก; ไม่ใช่ทำให้มันลึกอยู่ตามเดิม
แล้วก็เลยเข้าใจกันไม่ได้.

ที่นี้ถ้าเราจะเอาอิทธิธรรมตัวจริงออกมาได้ก็ใช้
หลักกาลามสูตรเป็นเครื่องทดสอบ รู้ เข้าใจ ปฏิบัติ ใน
ส่วนที่มันปฏิบัติได้; ส่วนที่ไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติก็ไม่ต้อง
สนใจ. เกียวน้อยากจะทำว่าเรียนรู้อิทธิธรรมปฏิกจบหมด
แตกฉานหมดทั้ง ๗ กัมมীর แล้วคน ๆ นั้นยังไม่ต้องอาศัย
หลักกาลามสูตร หรือโคตมสูตรเป็นต้น อย่างนั้นหรือ?
มันเป็นไปไม่ได้ : ให้เรียนอิทธิธรรมปฏิกจบหมดแล้วมัน
ก็ต้องหันมาหา ก. ข. ก. กา. ตามที่เขาเรียก กาลามสูตร
โคตมสูตร อริยมรรคมีองค์ ๘ สำรวม ทา หู จมูก
ลิ้น กาย ใจ ไปตามเดิม. นี่เพราะอิทธิธรรมมันช่วยไม่ได้
มันมีแต่เรื่องหนังสือ. ฉะนั้นให้สนใจในคำว่า “อิทธิธรรม
อิทธิวินัย” กับคำว่า “ธรรม” คำว่า “วินัย” ให้เข้าใจหมด
แล้วจะจับเอาตัวอิทธิธรรมจริงได้; ไม่ถูกอิทธิธรรมเพื่อ.

นี้มีข้อที่จะต้องวิจารณ์อยู่อีกมากมาย จะเอามาแต่
ที่ช่วยให้เห็นได้ง่าย ๆ ชัด ๆ : สำหรับอิทธิธรรมยุคปรมาณู
นี้ต้องไม่มีช่องโหว่ให้ใครคัดค้านได้. อิทธิธรรมยุคอื่น
ก็ตามใจ อิทธิธรรมของพุทธบริษัทในยุคปรมาณูนี้ย่อมมี

ช่องโหว่ให้ใครคัดค้านได้. ข้อความและเหตุผลที่อาตมาพูดไปนี้แหละจะเอาไปช่วยอุดช่องโหว่ ส่วนที่ไม่ใช่ก็คัดออกไป เหลืออยู่มันจะคงทนต่อการพิสูจน์ของนักคิดในยุคปรมาณูนี้.

ขอให้ระลึกถึงคำว่า “ธรรม” กับ “อภิธรรม” เป็นคู่กันไว้ : ถ้าธรรม ก็พูดเรื่องปฏิบัติ, ถ้าอภิธรรม แล้วก็พูดเรื่องปริยัติ. นี่จะยืนยันอย่างนี้ไม่กลัวใครตำ. ถ้าว่าธรรมแล้ว จะต้องพูดเรื่องปฏิบัติ, ถ้าอภิธรรม จะต้องพูดเรื่องปริยัติที่เลอเลิศ ที่ประเสริฐเป็นปรัชญา. เพราะว่าธรรมจะต้องพูดแต่เรื่องคัมภักชลงไปตามตรง ๆ ที่กาย วาจาใจ. ที่นี้อภิธรรมมันจะแจกลูกแจกตัวอักษร ความหมายของตัวอักษรของคำว่า กาย วาจา ใจ ของคำว่าอะไรทุกคำ จึงเป็นปริยัติ มีความมุ่งหมายเป็นปริยัติ. เพราะฉะนั้นในคำ ๆ เดียวกัน ชื่อเดียวกัน มันจึงพูดคนละแง่ เช่นคำว่าอกุศลที่ยกตัวอย่างมาแล้วในสุดต้นตะ : ธรรมเฉย ๆ อย่างนี้จะพูดแต่เรื่องปฏิบัติ ก็อละอกุศลอย่างไร, ส่วนในอภิธรรมจะพูดแจกลูกแจกฝอยแจกอะไรของคำพูดเหล่านี้ออกไปเรื่อย นี่ก็อยู่ในรูปของปริยัติ.

ที่นี้มาเปรียบเทียบกันอย่างนี้ : ให้โยกอิทธิธรรมทั้ง
 ไปให้หมด อิทธิธรรมตามที่เราคุ้นอยู่นั้นแหละ อิทธิธรรมปิฎก
 อิทธิธรรมมัดตสังกะหะ อิทธิธรรมอะไรก็ตามที่ระบุดีไปถืออิทธิธรรม
 เพื่อนโยกทั้งไปเสียให้หมด. **เรากลัวไม่ขาดอะไร.** เพราะเรา
 มีสุตตันตะเหลือไว้เป็นข้อปฏิบัติเพื่อพระนิพพานได้โดยเร็ว
 ไม่ลังเลไม่เฉื่อยชาเสียอีก. อ้าว ที่นี้กลับกันตรงกันข้าม :
 ลองโยกสุตตันตะปิฎกทั้งให้หมดเหลือแต่อิทธิธรรมปิฎกแล้ว ;
 เจิงเลย. ขอใช้คำหยาบๆ อย่างนี้. มนุษย์จะเจิง ในโลก
 นี้จะเจิง. ถ้าเอาสุตตันตะปิฎกทั้งหมดไปทิ้ง แล้วเหลือ
 แต่อิทธิธรรมปิฎก นี้นมนุษย์จะเจิง จะเดินไม่ถูกไปตามทาง
 ของอริยสัจจกัมมรรคไปนิพพานได้. แต่ถ้าเอาอิทธิธรรม
 ปิฎกโยกทิ้งไปทิ้งกะบิเลย เหลือแต่สุตตันตปิฎก เราก็ยัง
 เดินไปสู่นิพพานได้ แล้วจะง่ายเข้า เพราะไม่มัวไปพะว้า-
 พะวังกกับอิทธิธรรมปิฎกนั่นเอง. นี่พูดอย่างนี้ไม่กลัวโกรธ
 แล้วเห็นไหม. ไม่ใช่พูดเพราะเกลียดหรือเพราะโกรธหรือ
 เพราะกระทบกระทั่งเทียบกระแนะกระแทน ; พูดเพื่อว่า
 พุทธบริษัทไทยในยุคปรมาณูนี้ ขอให้มือนิทธิธรรมชนิด
 ปรมาณูที่มันเจาะแทงกิเลสได้จริง.

คำอีกคำหนึ่งที่ประหลาดคือคำว่า “มาติกา” คน
 โดยมากนี้เข้าใจว่าคำวามาทิกานี้หมายถึงอภิธรรม; อย่างนั้น
 หลับหูหลับตาเต็มที. คำวามาทิกาแปลว่าหัวข้อ. หัวข้อ
 ของสุตตันตะก็ได้ ของวินัยก็ได้ ของอะไรก็ได้. หัวข้อ
 ของสุตตันตะนั้นแหละคือมาติกา ที่เอามาทำเป็นอภิธรรม.
 หัวข้อสำคัญของสุตตันตะ มาติกาของสุตตันตะนั้นคือทัว
 อภิธรรม; ทัวที่เอามาขยายออกเป็นอภิธรรม. แล้ว
 มาติกาของวินัยก็มี : ทัวปาฏิโมกข์นั้นคือมาติกาของวินัย.
 คัมภีร์กัขาวิตรณ ที่อธิบายปาฏิโมกข์นั้น เขามีชื่ออีกอย่าง
 หนึ่งเรียกว่า ‘มาติกัฏฐกถา’ อรรถกถาของมาติกา.
 มาทิกานั้นคือทัวปาฏิโมกข์. ฉะนั้นอย่าไปยึดคำว่ามาติกาว่า
 เป็นอภิธรรมเป็นอะไรเสียอย่างเดียวไปตะพึด. นั้นเพราะ
 ว่าคัมภีร์อภิธรรมปิฎกมันขึ้นด้วยคำว่ามาติกา แต่เขาหมาย
 ถึงสุตตันตมาติกาที่เอามาใช้เป็นอภิธรรม เลยไปเรียกว่า
 อภิธรรมมาติกา. วินัยมันก็มีมาติกา. อภิธรรมที่ยัง
 ไม่ได้อธิบายอะไรนั้นเรียกว่า “มาติกา”; อภิธรรมที่
 อธิบายไปมากนั้นคืออภิธรรมปิฎก.

ที่นี้เราพูดในแง่ปฏิบัติกันดีกว่า; แง่ทัวหนังสือ
 แ่ง Logic นั้นมันไม่ค่อยจะมีประโยชน์นัก : อยากจะพูดว่า
 อภิธรรมมีคำอธิบายมากถึง ๒—๓ เล่ม ในส่วนอภิธรรม
 ๗ คัมภีร์ เพื่ออธิบายคำ ๓ คำเท่านั้น คือคำว่า กุสลา อกุสลา
 อภัยกตา. ผู้ที่เคยเรียนอภิธัมมัตถสังคหะ เรียนอภิธรรมนี้
 ก็จะเห็นว่าทุกอย่างมันเกี่ยวกับคำทั้ง ๓ นี้ : กุสลา อกุสลา
 อภัยกตา. เรื่องจิต เรื่องเจตสิก เรื่องรูป เรื่อง
 นิพพานอะไรก็ตามมันเกี่ยวกันอยู่กับ ๓ คำนี้. ที่นี้ทำไม
 ไม่ใช้อย่างที่วิธีลัดมาเหนือเมฆหรือเรียนลัด : ก็พระ-
 พุทธเจ้าท่านตรัสไว้แล้วว่า กุสลา อกุสลา อภัยกตา นี้
 มันเป็นสัญญา คือยึดมันถือมันไม่ได้; แล้วเราจะมานั่ง
 แจกลูกกันทำไม กวาดทิ้งไปทั้งหมดไม่ดีกว่าหรือ. ทั้ง
 กุสลา ทั้งอกุสลา ทั้งอภัยกตานั้นกวาดทิ้งลงคลองไปเสีย
 ไม่ดีกว่าที่จะมานั่งแจกลูกมัน; นี่เรียนลัดมาเหนือเมฆ.
 จะมาเสียเวลาแจกลูกออกไป แจกหลานออกไป แจกเหลน
 ออกไป แจกลูกของเหลน มันก็ไม่มีที่สิ้นสุด; กวาดทิ้ง
 ลงคลองในฐานะว่าเป็นสิ่งที่ยึดมันถือมันไม่ได้. นี่ประโยค

ที่ว่า “สพฺเพ ธมฺมา นาลิ อภินเวสย” ก็แปลขึ้นมา
 ทันทีเลย : ธรรมทั้งหลายทั้งปวง ทั้งกุศล ทั้งอกุศล
 ทั้งอภัยากฤต ยึดมั่นถือมั่นว่าตัวกูของกูไม่ได้ กวาด
 ทั้งเลยไม่สนใจ ทำจิตแต่จะไม่ยึดมั่นอะไร ทั้งกุศล
 ทั้งอกุศล ทั้งอภัยากฤต; นี่แหละคือยอดอภิธรรมยุค
 ปริมาณุทธานุสสที่สูงสุดเลย. นี่อภิธรรมยุคปริมาณุนั้นเป็น
 อย่างนี้.

เราไปมัวพูดมันไปในรูปแจกลูกออกไป แจกลูก
 ออกไป ไม่เคยทำให้ใครเป็นพระอรหันต์. จงคุณันต-
 ลักขณสูตร อาทิตตปริยายสูตรอะไรเป็นต้น มันพูดแต่
 ในแง่ไม่ให้ยึดมั่นกุศล อกุศล อภัยากฤต มันจึงเป็น
 พระอรหันต์กันที่ตรงนั้น ตรงที่นั่งฟังนั้น. ที่นี้เราไม่
 ชอบก็ไปอุทิศสัพพัญญู ๆ ทนกันเป็นสิบ ๆ ปี เรียน
 อภิธรรมแจกลูก มันเลยคิด “กัญชา” เป็นกัญชาเป็น
 ยาเสพติดขึ้นมา.

ในยุคหนึ่ง สมัยหนึ่งนี้ อภิธรรมปิฎกนี้เป็นกัญชา
 ติดกันตาปรือ กุญเรื่องอื่นไม่เป็น กุญแต่เรื่องกัญชา

๕๕. แทนนั้นมันพ้นสมัยแล้ว เกียวนั้นมันเป็นอภิธรรม
 ปริมาณ ไม่ใช่อภิธรรมกัญชา; เลิกอภิธรรมกัญชา
 เสียบ้าง. อภิธรรมนั้นจัดไว้เป็นอุตรिमनुสธรรม คือเกิน
 หรือยิ่งเหมือนกัน; แต่ว่ามันเกินหรือยิ่งในฝ่ายปริยัติ
 ไม่ได้เกินหรือยิ่งในฝ่ายปฏิบัติ. อภิธรรมเป็นของยิ่ง
 ของเกินเป็นอุตรिमनुสธรรมสูงสุด แต่มันเป็นไปในทาง
 ฝ่ายปริยัติไม่ใช่ฝ่ายปฏิบัติ.

ที่นี้จะอยากจะแนะนำตรงข้อที่ว่าลำพังสุดตันตะ ไม่มี
 พุทธอะไรมาก พุทธแต่ว่าทุกอย่าง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นนั้น
 แล้วก็ศึกษากันในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่ง อย่าเอา
 ออกไปนอกนั้น มันก็เต็มที่อยู่แล้ว; ไม่ค่อยจะมีที่ใส่แล้ว
 ร่างกายยาววาหนึ่ง จะนั้นอย่าไปทำเรื่องให้มันมาก
 เหลือกำลังของร่างกาย.

ที่นี้ก็มาถึงคำว่า พระสูตร. ข้อนี้เป็น Practical
 อย่างยิ่ง. ชาวบ้านทั้งหมด อยากจะระบุว่ที่นี้ยังอยู่ที่ตรงนี้
 กล้วยก็ได้ ทั้งหมดนี้ พอพูดว่า พระสูตร ๆ นี้ ใจนึกไปถึง
 เรื่องนิทานกันทั้งนั้น เรื่องนิทานชาดก เรื่องนิทาน

อรรถกถาธรรมบทว่านั่นคือ พระสูตร ฯ. นั่นแหละโง่ที่สุดเลย. สุตตันตา ระเบียบแห่งสูตร, ทถาคตภาสิตา พระพุทธเจ้าตรัสเอง, กัมภีรา ลึกซึ้ง, กัมภีรัตถา มีอรรถอันลึกซึ้ง, โลกุตตรา เหนือโลก, สุนฺณุตฺตปฺปฏิสังยุตฺตา พุทธเฉพาะเรื่องสุญญตา, นี่ก็พระสูตร; ไม่ใช่นิทานที่เทศน์ในโบสถ์ แล้วก็ว่าพระสูตร ฯ. ที่กรุงเทพฯ ก็เหมือนกัน ตามวัดต่าง ๆ พอพูดถึงพระสูตรก็หมายถึงนิทานในโบสถ์, แต่ “พระสูตร” ของพระพุทธเจ้าไม่ใช่อย่างนั้น แต่เป็นเรื่องสุญญตา. เลิกเข้าใจว่าสูตรคือนิทานเหมือนชาวบ้านนั้นเสียก่อน. สุตตันตะ : สุตต แปลว่าพระสูตร; อันตะ แปลว่ายอดสุด หรือหัวใจ หรือระเบียบเส้นบรรทัด = ระเบียบเส้นบรรทัดของสูตร นี่ก็เรื่องสุญญตา. ขอให้ทิ้งไว้เสียที่นี่ อย่าเอากลับไปกรุงเทพฯ. คำว่า “สูตร” คือนิทานนั้น เอาทิ้งไว้เสียที่นี่ อย่าเอากลับไปกรุงเทพฯ. คำว่าสูตรคือเรื่องสุญญตา.

ที่คำต่าง ๆ นี้เราก็คิดว่าของเราทั้งนั้นเลย. ความยึดมั่นถือมั่นมากจนเห็นแก่ตัว. คำว่านิพพานก็ของกู.

คำว่าอรหัตต์ก็ของกู, คำว่า ชันธ ธาตุ อายตนะก็ของกู, ไม่มีในศาสนาอื่น. อย่างนี้หลับตา. ที่จริงคำพูดเหล่านี้ มีอยู่ก่อนพุทธกาล. คำว่า “นิพพาน” ถึงที่สุดนั้นก็มีอยู่ก่อน พุทธกาล. คำว่าดี ว่าชั่ว ว่าบุญ ว่าบาป ว่าสุข ว่าทุกข์ นรกสวรรค์ กุศล—อกุศล—อภัยกฤต พวกนี้เขามีอยู่ก่อน พุทธกาล; แต่เขาอธิบายไม่ได้ในลักษณะที่จะสลัดมันออกไปได้. พระพุทธเจ้าท่านอธิบายในลักษณะที่สลัดมันออกไปได้หมด; มันต่างกันเท่านั้น. อย่าเข้าใจคำเหล่านี้ว่า ของกู ในศาสนาอื่นไม่มี, คำว่า “นิพพาน” นั้นมีมานานแล้ว มันแปลว่าเย็น. เย็นของอะไรมันก็นิพพานกันมาตามลำดับ จนมาถึงนิพพานจริง เย็นจริงของพระพุทธเจ้า. คำว่ากามาวจร รูปาวจร อรูปาวจรนี้อย่าเข้าใจว่าของกู; ของพวกอื่นมันก็มี เขาอธิบายไว้ตามแบบของเขา เรายืม มาใช้ในลักษณะที่จะจัดชนิดของสัตว์ ของบุคคล ของภุมิ ของจิตอะไรให้มันศึกษาง่าย เข้าใจง่าย. เป็นอันว่าเรา เลิกเห็นแก่ตัวโดยไม่รู้สีกตัวกันเสียที อะไรก็ของกู. แล้ว พุทธศาสนาของเราสอนเรื่องไม่ให้มีกู เราก็จะมีของกูอยู่

เรื่อย อย่างนี้ไม่มีวันจะรู้พุทธศาสนา. เพราะฉะนั้นถ้า
เราชอบอภิธรรมจริง ๆ กันแล้ว ก็ต้องเว้นอภิธรรมแก้
อภิธรรมเพื่อ อภิธรรมเกิน.

ขอให้เว้นอภิธรรมแก้ อภิธรรมเพื่อ อภิธรรมเกิน
แล้วถือเอาอภิธรรมจริง อภิธรรมแท้ อภิธรรมสูงสุดนี้ให้ได้
ด้วยสติปัญญาของตัวเอง. ข้อนี้มันจะช่วยกันไปทั้งหมด
ก็ไม่ได้ เพราะอภิธรรมแก้ อภิธรรมเพื่อ อภิธรรมเกินนี้
เป็นกัญชาเป็นเฮโรอีน มันทำให้ติดแล้วถอนยาก; ส่วน
อภิธรรมแท้ไม่ติด ไม่มีการเสพยาติด มีแต่การปลดปล่อย
ไม่มีการผูกมัด มีแต่การปล่อยวางให้หลุดพ้นออกไป. ถ้า
เราไปหลงอภิธรรมติด, อภิธรรมยึดมันถือมัน, นี้จะเสีย
เวลาในชีวิต เสียเวลาไปเปล่า ๆ ในเรื่องเพื่อ เอาแต่เรื่อง
จริงเร็ว ๆ ตึกว่า. ถ้าเราไปเสียเวลาแล้วก็หมายความว่า
ประเทศชาติของเราก็พลอยเสียเวลาด้วย; มันก็ทำบาป
เท่านั้นเอง ทำให้ประเทศชาติพลอยเสียเวลาไปด้วย.

นี่คือข้อที่จะต้องวิจารณ์มีอีกมาก ขอร้องให้หยิกขา
เพียง ๓ ครั้งมันก็จะมากกันอยู่แล้ว มันก็ควรจะจบกันที่

แต่มันยังมีอีกมาก เพราะฉะนั้นก็จะขอพูดถึงเรื่อง**อภิธรรม** **จริง** คือสัญญาตาโดยหัวข้อสักเล็กน้อย : อภิธรรมจริง ไม่ได้อยู่ในชื่อหรือนามว่าอภิธรรม; อยู่ในนามว่าสัญญาตา สัญญาตปฏิสัมมุตตา สุตตันตานิ. พระพุทธเจ้าตรัสว่า^๕ จำเป็นแก่ขรवास ไปดูมัมทินนสูตร สังขัตติกาย เล่ม ๑๔ : ขรवासไปถามพระพุทธเจ้าว่า อะไรจำเป็นแก่ ขรवास เป็นประโยชน์สุขตลอดกาลนาน ท่านว่าสัญญาตา.

ที่^๕พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า เมื่อใดพุทธบริษัท^๕ทั้งหลายละทิ้งเรื่องสัญญาตา แล้วไปชอบของที่ติดกันใหม่ ๆ หรุ ๆ หรา ๆ แปรลก ๆ เมื่อนั้นเนื้อแท้ของพุทธศาสนาจะหมดไป. ไปดูสังขัตติกายเล่ม ๑๖ ในเรื่องนี้เปรียบนำ หว้ามาก ว่าในสมัยโบราณกลองศึกของกษัตริย์นักรบ พวกหนึ่งมันเก่าแก่มาแต่หลายชั่วอายุคน พอผูกก็เอาเนื้อใหม่อุดเรื่อย หลายชั่วอายุคนเข้า ไปดูที่ไหนได้ไม่มีเนื้อเก่าเลย เนื้อใหม่ทั้งนั้นกลองใบนั้น. น้กลองคือพุทธศาสนา น้ก็เหมือนกัน ถ้าละเลยเรื่องสัญญาตาเมื่อไร เนื้อเก่าจะหายไป เนื้อใหม่จะเข้ามา เนื้อเก่าจะหายไป เนื้อ

ใหม่จะเข้ามา จนหาเนื้อเก่าไม่ได้. ขอให้เข้าใจเรื่องสัญญา
ให้ถูกต้อง. แล้วว่ามันมีได้แก่ผู้ที่มีภาระวังส้ารวมอย่าง
เท่านั้น ไม่ใช่พูดพล่อย ๆ ไม่ใช่รุก^๕รุกร^๕น หรือว่ามี
โมโห โทโส เอาอวดดี เอาเบ่งกัน. ถ้ายังก้านได้
ถ้ายังชกปากกันได้แล้ว ก็ยังไม่ใช่^๕นักอภิธรรม; รู้กันไว้
อย่าง^๕นี้. ของเรานั้นจะต้องเป็นอภิธรรมที่^๕ด่ากันไม่ได้
หรือว่าเขาเปรียบใครไม่ได้ อะไรทำนองนั้น.

ทีนี้ถ้าว่าสนใจเรื่องสัญญาแล้ว มันช่วยตัวเองได้.
ขอให้ไปอ่านอังคุตตรนิกายในทุกกนิบาตเล่ม ๒๐ (ที่บอกนี้
เป็นพระไตรปิฎกบาลีทั้งนั้น ถ้าเป็นปิฎกไทยต้องไปดูเทียบ
เอาเอง) ว่าถ้ามี^๕แต่สนใจกันเรื่องสัญญาแล้ว มันจะอยู่
ได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องไปพึ่งความคิด ความเห็นของผู้อื่น.
พอเลิกสนใจเรื่องสัญญาเท่านั้นจะค่อย ๆ เลอะเลือน ห่าง
เหือกไป ห่างเหือกไป จากตัวแท้ของพุทธศาสนา.
ฉะนั้นเรื่องสัญญานั้นจึงเป็นหลักประกันกำกับเอาไว้ ไม่ให้
เราพลัดออกไปนอกทางได้ แล้วยังดีกว่านั้นก็คือว่าแม้เรา
อยู่ด้วยกันเท่านั้นภายในแล้วก็ยังจะช่วยกันได้ คือมันผิดไม่ได้

มันจะช่วยกันอยู่ใต้อาสน์ในวงนี้ : ถูกต้อง มันคง กับทุกข์
 สิ้นเชิงอยู่ได้ ภัยอำนาจของสิ่งที่เรียกว่าบุญญา. พระ-
 พุทธเจ้าเมื่อเป็นพระพุทธเจ้าแล้วท่านยังตรัสว่า ทถาคค
 ฆ่าเวลาส่วนมากให้ล่วงไปด้วยบุญญาวิหาร. นี่เป็นพระ-
 พุทธเจ้าแล้ว ท่านยังอุทิศสําคัญอยู่ด้วยบุญญาวิหารลองกิก
 กุช; จึงขอร้องให้พวกเราสนใจ แล้วเมื่อเห็นบุญญา
 เมื่อไร เห็นความว่างจากตัวกูของกู เมื่อนั้นจิตจะรัก
 นิพพาน จิตจะน้อมไปชอบนิพพาน รักนิพพานมากขึ้น.
 เคี้ยวนี้เรารักความเป็นนักปราชญ์ รักความใหญ่โต รัก
 ความดี ความเด่น ไม่รักนิพพาน เพราะเราไม่เข้าใจ
 บุญญา. พอเข้าใจบุญญาจะรักนิพพานยิ่งกว่าสิ่งใด
 แล้วมากขึ้น ๆ จนน้อมไปแต่ในทางบุญญาอย่างเดียว.

ฉะนั้นขอให้สนใจอิทธิธรรมที่ไม่ได้มีชื่อว่าอิทธิธรรม
 แต่มีชื่อว่าบุญญาทั้งที่กล่าวแล้ว. มันรวมอยู่ในประโยคว่า
 “สพเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสยา” นี้แหละคืออิทธิธรรมแท้
 อิทธิธรรมบุญญา. นี่เป็นอิทธิธรรมแท้ อิทธิธรรมตรง
 อิทธิธรรมจริง อิทธิธรรมของพระพุทธเจ้า นอกนั้นเป็น

อภิธรรมเกิน ; อย่างน้อยก็เป็นเพียงคำอธิบายอภิธรรม
 ของพระพุทธเจ้า. อภิธรรมที่อธิบายอภิธรรมของพระ
 พุทธเจ้าซึ่งมีมากมาย. อภิธรรมของพระพุทธเจ้ามีประโยค
 เดียวว่า “ธรรมทั้งหลายทั้งปวง อันใคร ๆ ไม่ควร
 ยึดมั่น ถือมั่น.”

ในที่สุดอาตมาขอรับรอง ๒—๓ คำ ช้ำแล้วช้ำอีก
 ว่า อภิธรรมแท้ไม่ได้อยู่ในป้ายหรือยี่ห้อ ว่าอภิธรรม.
 อภิธรรมแท้อยู่ในป้ายหรือยี่ห้อของคำว่าสุญญตา. แล้ว
 ก่อนเรียนอภิธรรมจะต้องจับหัวใจของพุทธศาสนาโดยทั่ว
 ไปให้ไต่เสี้ยก่อน แล้วเรียนอภิธรรมนั้นจะไม่เขว จะไม่
 ยึดมั่นถือมั่น หรือจะไม่เผลอพลัดไปสู่ธรรมดำ ; เป็นนัก
 อภิธรรมสอนอภิธรรมอยู่แท้ ๆ เผลอพลัดไปสอนมิจฉาทิฎฐิ
 เรื่องสัสสตทิฎฐิ ตัวกูก็คนนั้น ชาติฉันนั้น ก็คนนั้น.

ความจริงแล้วสุดท้ายตัดกับอภิธรรมนั้นมุ่งหมายจะ
 พุทเรื่องเดียวกัน แต่ทุกคนละวิธี ; ขอรับรองให้เข้าใจอย่างนี้.
 เราจงเลือกเอาวิธีที่เป็นประโยชน์ทันแก่เวลา. เดียวนี้
 เปรียบเหมือนกับไฟกำลังไหม้อยู่บนศีรษะ จงเลือกเอาวิธี

ที่จะดับไฟโดยเร็ว อย่าเลือกเอาวิธีที่จะไปมัดทั้งข้อสอบ
สวนว่าใครมันจุกไฟ ใครมันเอาอะไรจุก ใครมันจุกเพราะ
เหตุไร ฯลฯ; เอาแต่ว่าเตี้ยวันนี้ดับไฟได้อย่างไรมันจะได้
รอดตาย.

คำว่า “อภิธรรม” ไม่ใช่สิ่งเดียวกับวิบัติสสนา และ
ไม่เกี่ยวเนื่องกัน. ถ้าคนทำวิบัติสสนาเป็นพระอรหันต์
แล้วจะไม่เรียนอภิธรรม. ฉะนั้นขอให้รีบทำวิบัติสสนา พอ
ทำได้แล้วนั้นจะเป็นอภิธรรมแท้ไม่ใช่อภิธรรมเกิน. ที่เขา
ห้ามว่าอย่าเพื่อไปทำวิบัติสสนา มาเรียนอภิธรรมก่อน นี่คือ
อภิธรรมเกิน อภิธรรมเพื่อ เรียนให้มากเข้าไว้ก่อน
แล้วก็ไปทำวิบัติสสนาเป็นพระอรหันต์ แล้วก็จะใช้สิ่งนี้เป็น
ประโยชน์ เป็นเครื่องมือทำประโยชน์แก่ผู้อื่นไม่ใช่เพื่อตัว.
ฉะนั้นอภิธรรมเพื่อ อภิธรรมเกิน นี้มีประโยชน์อย่างยิ่ง
เพื่อการช่วยกู้พระศาสนาไว้ไม่ให้สูญหน้าใคร. แต่
อภิธรรมจริง อภิธรรมแท้เพื่อดับทุกข์ส่วนตัวโดยเร็ว
เท่านั้น. ควรเลิกสอนชนิดที่ปนกันยุ่งไม่รู้ว่าเป็นอภิธรรมไหน
เพื่ออะไร; และอย่าพลัดไปสอนอภิธรรมสัสสตทิฏฐิ

ตัวคน^{นี้}ไปเกิดแล้วหอบเอามหากุศลไปเต็มเปาเลย แล้วก็
ไปเกิดด้วยกันอีก อย่างนั้นมันเป็นสัสสทธิ^๕ปฏิ^๕ฐิ^๕. มันต้อง
ไม่มีตัวกูของกูตั้งแต่ที่^๕นี้^๕ตั้งแต่^๕เดี๋ยว^๕นี้. กุศลก็ตาม อกุศล
ก็ตาม อภัยากฤตก็ตาม โภยทั้ง^๕ทั้ง^๕กะ^๕บิ^๕เลย นี่จึงจะเป็น
อภิธรรม.

เดี๋ยว^๕อย่า^๕ไป^๕เข้า^๕ใจ^๕ว่า คำสอนทั้งหมดในคัมภีร์
อภิธรรม^๕นั้น^๕มันเป็น^๕อภิธรรม^๕แท้^๕ของ^๕พระ^๕พุทธ^๕เจ้า. เรื่อง
สวรรค์^๕ข้าง^๕บน^๕ นรก^๕ข้าง^๕ล่าง^๕ใต้^๕ดิน^๕ นี่^๕เล็ก^๕กัน^๕ที. ขอร้อง
ซ้ำแล้วซ้ำอีกว่าสวรรค์^๕ข้าง^๕บน^๕ นรก^๕ข้าง^๕ใต้^๕นี้^๕เล็ก^๕กัน^๕ที^๕มัน^๕โง่
เกินไป เพราะว่ามันไม่มี^๕ข้าง^๕บน^๕ข้าง^๕ล่าง. โลกกลม^๕ๆ^๕ นี^๕
มันมี^๕จุด^๕อยู่^๕ที่^๕ตรง^๕กลาง^๕แล้ว^๕มัน^๕คุด^๕เข้า^๕มา^๕หา^๕จุด^๕นี้^๕ เพราะ
ฉะนั้น^๕ข้าง^๕นอก^๕ออกไป^๕เป็น^๕ข้าง^๕บน^๕ ข้าง^๕ฝ่าย^๕นั้น^๕เป็น^๕ข้าง^๕
ล่าง^๕รอบ^๕ตัว. เอา^๕ส้ม^๕โอ^๕มา^๕สัก^๕ลูก^๕หนึ่ง^๕ ผั่ง^๕แม่^๕เหล็ก^๕ที่
แรง^๕มาก^๕ ๗^๕ไว้^๕ตรง^๕ศูนย์^๕กลาง^๕ส้ม^๕โอ^๕ แล้วก็^๕เอา^๕ตุ๊ก^๕ตา^๕ที่^๕ทำ
ด้วย^๕เหล็ก^๕ตัว^๕เล็ก^๕ๆ^๕ มาก^๕ ๗^๕มา^๕ติด^๕ไว้^๕รอบ^๕ส้ม^๕โอ^๕เลย แล้ว^๕คุณ
จะ^๕รู้^๕ไม่มี^๕ข้าง^๕บน^๕ข้าง^๕ล่าง. นี่^๕ความ^๕รู้^๕สึก^๕ว่า^๕ข้าง^๕บน^๕ข้าง^๕ล่าง^๕นี้^๕
คือ^๕ความ^๕หลอ^๕กลวง^๕ของ^๕ Gravity ของ^๕โลก. พวก^๕นั้น^๕มัน

บินไปถึงโลกพระจันทร์มันรู้เรื่องนี้ก็แล้วมันจะหัวเราะพวก
อภิธรรมที่มันสอนอยู่ว่าสวรรค์ข้างบนนรกข้างล่าง. ฉะนั้น
เลิกกันได้แล้ว โอ้เรื่องสวรรค์ข้างบนนรกข้างล่างนี้ มัน
เป็นเรื่องที่เลิกกันได้แล้ว.

ที่^{นี้}อภิธรรมจริงคือความว่าง. ได้ยินหรือยังว่า
อภิธรรมจริงคือความว่าง : ความว่างไม่มีข้างบนไม่มี
ข้างล่าง ไม่มีข้างซ้ายไม่มีข้างขวา ไม่มีข้างหน้าไม่มี
ข้างหลัง เป็นความว่าง นั่นคือมันจริง คือมันอภิธรรม
จริง มันไม่ติดอยู่ข้างไหนหมด. ถ้าเราเข้าถึงอภิธรรม
จริง เราก็เข้าถึงสุญญตา.

สรุปความสั้น ๆ ว่าเราบรรยายกันวันนี้เรื่อง
อภิธรรมคืออะไร? ก็บอกว่าอภิธรรมจริงอย่างหนึ่ง
อภิธรรมเพื่อ อภิธรรมเกินอย่างหนึ่ง. อภิธรรมจริงคือ
เรื่องสุญญตา. อภิธรรมจริงไม่ได้ปิดป้ายว่าอภิธรรม แต่
ไปปิดป้ายว่าสุญญตา; อภิธรรมเกิน อภิธรรมเพื่อ
อภิธรรมเกิน ปิดป้ายว่าอภิธรรม ๆ ๆ; รู้จักแยกกันเสีย
อย่าง^{นี้} แล้วรู้จักถือเอาอภิธรรมจริง.

แล้วที่นี้ถ้าสมมุติว่าเลื่อมใสในอภิธรรมอย่างถอนไม่
ขึ้น แล้วก็จะสร้างโรงเรียนสอนอภิธรรม จะสร้างตึกขึ้นสัก
หลังหนึ่งแล้วสอนอภิธรรม ขอร้องให้สร้างสัก ๗ ชั้น ให้
มันเป็นตึก ๗ ชั้น ปราสาท ๗ ชั้นสอนอภิธรรม. ชั้นบน
สุดสอนอภิธรรมจริงที่ปีติผลกว่าสุญญา ไม่มีผลกว่า
อภิธรรม; แล้ว ๖ ชั้นข้างล่างลงมานี้สอนอภิธรรมเพื่อ
ลงมาตามลำดับ ๆ.

ปราสาทชั้นล่างสุดชั้นพื้นดินที่ ๑ นี้สอนอภิธรรม
รังหนู คือเพิ่มความยึดมั่นถือมั่นให้มาก ทำบุญให้มากอะไร
ให้มากเกี่ยวแก่อภิธรรมนี้ แล้วก็ตั้งโรงพิมพ์พิมพ์ใบลาน
อภิธรรมขาย ๗ คำ หนึ่งมีต้น ๑๕ บาท ก็ได้กำไรลงไป;
นี้เผยแผ่อภิธรรมรังหนูเป็นอย่างนี้ นี่ชั้นล่าง. ที่นี้
ปราสาทชั้นที่ ๒ ก็สอนอภิธรรมเมตตาธรรมก็ได้ อภิธรรม
ที่เป็นอภิธัมมัตถวิภาวนีฎีกาอรรถกถา. อภิธรรมที่
ต้องใช้ก่อนหินช่วย ใช้เมตตาธรรมช่วย. แล้วขึ้นไปอีก
ชั้นที่ ๓ สอนอภิธัมมัตถสังคหะ อภิธัมมัตถวิภาวนีให้ถูก
ต้องตามตัวบท อย่าอธิบายเอาเองโดยอัตโนมติเป็นส่วนมาก.

ให้ย้อนกลับไปหาพระกัมภีร์ ย้อนไปหาอภิธัมมัตถ-
สังคหะ อภิธัมมัตถวิภาวนีให้ตรงตามตัวอักษรเลยก็ยังมี.
ทีนี้ขึ้นไปอีกชั้นที่ ๔ ก็สอนตัวอภิธรรม ๗ กัมภีร์โดยตรง
เลย. อย่าเข้าใจว่าอภิธรรม ๗ กัมภีร์โดยตรงนั้นมัน
เหมือนกับอภิธัมมัตถสังคหะ. อภิธรรม ๗ กัมภีร์โดย
ตรงในสังคีติในสังคายนามันหลายพันหน้ากระดาษ ;
อภิธัมมัตถสังคหะมันย่อลงมาเหลือไม่กี่หน้ากระดาษ ;
และอภิธัมมัตถวิภาวนีขยายความออกไปอีกหลายร้อยหน้า
อีก. เมื่อเราเรียนไปถึงอภิธัมมัตถสังคหะให้แตกฉานแล้ว
พอขึ้นไปอีกชั้นก็ไปเรียนตัวเดิมตัวจริงของมัน คืออภิธรรม
๗ กัมภีร์. ทีนี้ขึ้นไปอีกชั้นที่ ๕ ก็สอนอภิธรรมชนิดที่
พระสารีบุตรแต่ง กัมภีร์นิเทศ จุลนิเทศ มหานิเทศ
ปฐิสัมภิตามัคค์ (สำนวนอย่างเดียวกับอภิธรรมปิฎก แต่
เขาอธิบายในขอบเขตจำกัด เช่นอธิบายอานาปานสติอย่าง
รักุมที่สุด แต่สำนวนเดียวกับอภิธรรมปิฎก) นี้อาตมาจึง
เรียกว่าอภิธรรมที่ยังคงเหลือในขุททกนิกาย เมื่อครั้งทำ
สังคายนา ระบুকัมภีร์จุลนิเทศ มหานิเทศ ปฐิสัมภิตา-
มัคค์. ทีนี้ขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งคือชั้นที่ ๖ แล้วก็สอน

อภิธรรมอภิวินัย : อภิธรรมกถา เวทลละกถา ที่ยากที่
เป็นปรมัตถ์อย่างยิ่งที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสถึงอยู่บ่อย ๆ ;
แต่ไม่ใช่เป็นอภิธรรม ๗ คัมภีร์ มันเป็นคำพุทธธรรมะ
วิธีพุทธธรรมะ วิธีสอนธรรมะอย่างลึกซึ้งแยบคาย อย่างวิธี
ที่เกี่ยวพันเขาเรียกว่าปรัชญา. พอถึงชั้นที่ ๗ สุกขยถกก็คือ
อภิธรรมสุญญตา.

สร้างโรงเรียนอภิธรรมเป็นตึก ๗ ชั้น นับมาจาก
ข้างบนสอนอภิธรรมสุญญตา, แล้วสอนอภิธรรมที่มีชื่อว่า
อภิธรรมอภิวินัย อภิธรรมกถา เวทลละกถา ที่พระ-
พุทธเจ้าท่านพูดถึง. ลงมาชั้นที่ ๓ จากข้างบนก็สอน
อภิธรรมในขุททกนิกาย. ลงมาถึงชั้นที่ ๔ จากข้างบน
ก็สอนอภิธรรม ๗ คัมภีร์. ถึงชั้นที่ ๕ มาจากข้างบนสอน
อภิธรรมมัตถสังคหะ อภิธรรมมัตถวิภาณีที่ถูกต้องตาม
ตัวบท. แล้วลงมาถึงชั้นที่ ๖ สอนฎีกาอรรถกถาของสิ่ง
เหล่านั้นที่มันมากเข้าจนต้องใช้ก้อนหินช่วย ใช้เม็คมะขาม
ช่วย. แล้วมาถึงชั้นสุดท้ายชั้นล่างชั้น ๗ ก็สอนอภิธรรม
วังหนุ. มันเป็น ๗ ชั้นอย่างนี้แล้วบริบูรณ์ที่สุดเลย. จะ

ได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำประโยชน์ให้แก่ภิกษุ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์
เลย สมบูรณ์ที่สุดถ้าทำได้ทั้ง ๗ อย่าง อย่างนี้.

นี่เอาไปให้คิดไปนึกไปปรึกษาหารือกันดูบ้าง ถ้า
จะช่วยกอบกู้พระพุทธศาสนาโดยอาศัยภิกษุแล้ว ขอ
ร้องให้ทำให้ครบทั้ง ๗ น้ นับตั้งแต่ภิกษุธรรมรังหันขึ้นไป
ถึงภิกษุธรรมสุญญา. นี่ อาตมาก็รู้สึกเหนื่อยไม่มีแรงจะ
พูดแล้ว ผู้ฟังก็ต้องหยิกขา ๓ — ๔ ครั้งแล้ว ก็เห็นว่ามัน
ควรจะจบกันที.

ขอให้ท่านทั้งหลายได้รับภิกษุธรรมจริง ภิกษุธรรมแท้
แทนภิกษุธรรมเกิน ภิกษุธรรมเพื่อตัวกันทุกๆ คน ก็จะคุ้ม
ค่ารถ ค่าอดหลับอดนอน ที่มาจนถึงที่นี่

ขอยุติคำบรรยายเพียงเท่านี้สำหรับวันนี้.